

272170

Enam soodus dus

Klausetlist Kauba-
lepingutes.

(Reet: kaubalepingud
esimesel külmel aastal)

Mag. Kõo.

Parma, Alexander

272170

E. V.
TARTU ÜIKKVALI
EIBUSTEABUSKASSA

17. mail 1929
№ 61.
TARTU

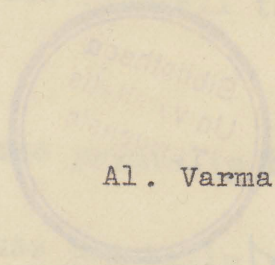
ENAMSOODUSTUS-KLAUSELIST KAUBALEPINGUTES.

A. B.

2490.

(Eesti kaubalepingud esimesel kümnel aastal).

- I. Enamsoodustuse määrus.
- II. Enamsoodustuse määruse süsteem.
- III. Enamsoodustuse määruse tähtsuse ja selle mõju efekt.
- IV. Enamsoodustuse määruse kaubalepingutes.
- V. Enamsoodustuse määruse kaubanduspoliitika.



Al. Varma.

mag. K. Kõo.

Tallinnas 1929a.

S i s u k o r d :

Sissejuhatus.

- I. Enamsoodustuse mõiste.
- II. Enamsoodustuse klauseli sõnastusvormid.
- III. Enamsoodustuse klauseli tarvitamine ja selle õigusline efekt.
- IV. Enamsoodustuse printsiip Eesti kaubalepingutes.
- V. Enamsoodustuse printsiip ja kaubanduspoliitika.

S i s s e j u h a t u s .

Väliskaubandus-poliitika aine kujundavad need tehed, millede ülesandeks oma maa suhtes võimalikult soodustavalt kaasa mõjuda majandusliste väärtuste vahetamisele teiste maadega. Sellest välja minnes eeldab väliskaubandus-poliitika kaks erimomenti:

a) kaubavahetust (Verkehrswirtschaft), mis ulatab väljapoole oma-maa piire ja b) sarnast ühiskondlist organisatsiooni, mis võimaldab omamaa huvide kaitse (отстаивание) välismaade ees. Nende kahe momendi nii ehk teisiti väljakujunemisest on tingitud väliskaubandus-poliitika üldine iseloom. Ülesseatud teem ei tingi nende kahe momendi arenemise genesise käsitamist Eestis. Meie võime ipso fakto omaks võtta, et need mõlemad momendid meie riikliste eluavalduste juures olemas sel määral, et meie oma väliskaubandus-poliitikast kui faktist kõnelda võime.

=====

Seisukohale asudes, et kaubanduspoliitika ülesanne par excellence on riigi rahvamajanduse tõstmine, selle "tsiviliseerimine", peame ühtlasi meeles pidama, et mida kõrgemal tsivilisatsiooni astmel seisab ühe rahva majandus, seda rohkem kaotab ta oma majanduslise autarksuse, seda lähemas ühenduses peab ta seisma teiste rahvastega oma majanduslises läbikäimises, seda üldisemaks kujunevad kaubanduslised huvid ja seda vähem jääb aset otsekohesele egoismile selle rahva väliskaubanduslistes eneseavaldustes. Tekib küsimus - missuguste abinõudega kõrvaldada eri-

riikidesse rühmitunud rahvaste huvide kollisioonide läbi, mis paratamatud, tekkivaid arusaamatusi ja konflikte?

Nagu iga üheselamise vorm tingib vastastikuseid kompromisse iga ühiskonna üksiku liikme poolt, mida kindlaks määravad positiiveeritud normid ühel või teisel näol, siis võime seda sama öelda ka rahvastevahelise läbikäimise kohta üldse, eriti iga väliskaubanduslise läbikäimise kohta meie aastasajal. Ka siin peab iga kultuurrahvuslisse ühiskonda kuuluv rahvaste üksus juba üldiste sotsioloogiliste arenemisreeglite sunnil oma otsekohele, kui võiks ütelda instinktiivsele egoismile piiri panema ratsionaalse egoismi kasuks, normeerides kaubanduslist läbikäimist ja selle tagajärjel tekkinud ja tekkivaid vahakordi positiveeritud õigusega harjumuste, peajoonetes praegusel ajal aga mitmesuguste lepingute näol. Ajalugu tõendab, et sellest siämapilgust peale, mil majandusline läbikäimine üle riigi piiride laieneb, tekib esile tarve õiguslise kindlustuse järele väljaspool oma riigi piirisid. Arusaadav siis, et juba kõige varematal ajajärkudel kaubanduslised rahvad sellest väga huvitatud olid, et kindlustada endale võorastes maades õiguslist kaitset vastastikuses kaubanduslises läbikäimises (Poliibiuse kirjutuste järele olid olemas vormilised kokkulepped Rooma ja Karthago vahel ¹⁾ Keskajal oskasid üksikud vägevad riigid endale ainuõiguse erimaades kaubanduslise läbikäimise alal omada ja ühekülgsete võimuaktide kaitsel teostada). Primitiivne kaubitsemine ei loonud olukorda, mis vastastikust õiguse normistikku paratamatult

1) Melle. "Handels- und Schiffahrtsverträge".
Dr. Issay. "Meistbeg. und Gleichb. im intern. Recht".

oleks nõudnud. Väliskaubanduse laienemisega (tingitud suurtest ajaloolistest sündmustest ajaloo uue perioodi alguga) kadus võrdlemisi lähikese aja jooksul sarnane monopoliseeritud seisukord, tõmmates väliskaubandus-poliitika keerdu kõik tsiviliseerunud riigid. Riikide vaheline majandusline läbikäimine kujuneb kõikide riikide õigusliseks omanduseks, tema majanduslisele "erikaalule" vastavalt. Loomulik, et nüüd möödapääsmata tarve tekkis rohkem kui kunagi varem, riikide vahelist kaubanduslist läbikäimist reglamenteerida ja õigusliselt kindlustada, nõutades vastatastikuseid tagatise nii isikute kui nende varanduste kaitseks väljaspool koduriigi piirid, kes kaubanduslist läbikäimist otsekohe teostasid. Luuakse üksikute riikide vahel vormilised kokkulepped kaubalepingute ja meresõidulepingute näol. Veel enam - kiiresti arenev kaubanduspoliitika läi sarnase väliskaubanduslise konjunkturi, et ainult siis võis üks riik edukalt majanduslises ühtsuses (ообщность) teiste riikidega võistelda, kui ta kaasvõistlejatest teatava vööra territooriumi-üksuse peal halvemates tingimustes ei olnud, vaid et tema õigustatud oli kõiki neid kergendusi ja soodustusi kaubanduse ja merisõidu alal kasutama kui needki. Sarnase üheõigusluse saavutamiseks mahutataksegi juba XVII a.s.esimesest poolest alates, nagu I-st peatükist näeme, kaubalepingutesse muu seas ka n.n. enamsoodustuse klausel, alguses ebamääraselt ja süsteemita, kord korralt aga ikka selgemal ja kategoorilisemal kujul. Viimase sõjaaasta jooksul sõlmitud kaubalepinguid silmitsedes näeme, et ei leidu niisugust, mis ei sisaldaks ühel või tei-

sel kujul enamsoodustuse klauseli ¹⁾, mida Schmoller karakteriseerib kui "völkerrechtliche Eckpfeiler aller neueren Handelsverträge"²⁾. Enamsoodustuse klauseli kohta kaubalepingutes kirjutab Melle: "Kaubalepingutes selle klauseli laialdasele tarvitamisele võtmise tagajärjena tekib riikide vahel huvide ühtsus (общность), mis ikka rohkem ja rohkem kõrvaldab natsioonilise egoismi, seega kasulikult kaasa aidates üleilmlisele kaubanduslisele arenemisele, ühes sellega riigi majanduslisele tõusule. See asjaolu, et iga soodustus, mis antud ühele, on ühtlasi kasuks kõigile, peab, vaatamata aegajalt kerkivate vastuvoolude peale, lõpupeude lõpuks kaasa aitama vastastikuse kaubavahetuse kordkorraliseke hõlbustamiseks."

Murrangu väliskaubandust reglamenteerivais põhimõtteis ähvardas tuua endaga ühes ilmasõda. Vallapääsnud poliitilisele vaenule omased instinktid matsid enda keerdu rahuliku ja soliidid majanduspoliitilise vaimu. Kaine mõistuse poolt rahvusvahelise majanduspoliitika evolutsiooni õigete alustena äramärgitud põhimõtted heideti kõrvale ning väliskaubanduslised vahekordi korraldama rakendati momendi meeoleolu. See kajastub kõige kujukamalt neist majanduskonverentside otsustest, mis Kesk-Euroopa riikide poolt peeti 23-24. juulil 1915.a. Berliinis, 19-20. novembril samal aastal Viinis, 17-18. jaanuaril 1916.a. Dresdenis ja sama aas-

1) Lusensky. Artik. "Handelverträge" im Handwörterbuch des deutschen Staats- und Verwaltungsrechts. 2 Aufl. Band 2 1913.

2) Hornbeck. "The most-fav. nation clause in Comm. treaties." 1910 lhk. 15.

ta 11-12. detsembril Budapestis.

Ülemalnimetud Berliini majanduskonverentsi otsuse § 1 kõlab:
"Die der wirtschaftlichen Annäherung zu gebende Form soll die zoll- und wirtschaftliche Bevorzugung sein, die einen fortschreitenden Ausbau zulässt."

19-20. nov. Viinis peetud konverentsi resolutsiooni § 4. loeme: "Voraussetzung der zollpolitischen Vorzugsbehandlung ist, dass - insbesondere in den Friedensverträgen - der Grundsatz zur Geltung gelangt, dass diese Vorzugsbehandlung anderen Staaten auf Grund der Meistbegünstigung nicht zukommt." 1) Kui edasi vaatlеме neid mõtteavaldusi, mis ette toodi liitlaste majanduskonverentsil Pariisis 14-17. juunil 1916, siis näeme, et sealgi samasugune meeleolu maad oli võtnud. Tsiteerime Pozanski järgi põhimõttelise iseloomuga osa seal vastuvõetud resolutsioonist: "Constatant que la guerre a mis fin à tous les traités de commerce qui les liaient aux puissances ennemies et considérant qu'il est d'un intérêt essentiel que, pendant la période de reconstitution économique qui suivra la cessation des hostilités, la liberté d'aucun des Alliés ne soit gênée par la prétention que pourraient émettre les puissances ennemies de réclamer le traitement de la nation la plus favorisée, les Alliés conviennent que le bénéfice de ce traitement ne pourra être accordé à ces puissances pendant un nombre d'années qui sera déterminé par voie d'entente entre eux. Les Alliés s'engagent à s'assurer mutuellement, pendant ce nombre d'an-

1) Dr. Ch. Pozanski. La clause de la nation la plus favorisée. 1917. Berne. lhk. 9.

nées, et dans toute la mesure possible, des débouchés compensateurs, pour le cas où des conséquences désavantageuses pour leur commerce résulteraient de l'application de l'engagement prévu au paragraphe précédent" (Journal officiel de la République française du 21 juin 1916, p. 5435). Sarnane vaim valitses ilmasöjale järgnevate rahulepingute sõlmimise päivil ja esimestel rahuaastatel, kus põhjalikult purustatud majanduspoliitilisi vahakordi paratamatult pidi korraldatama.

Juba ilmasöja ajal kuuleme hoiatavaid hääli, kes täielikult sarnasel kujul kavatsetavat "majanduslist sõda" hukka mõistavad. Saksa sotsiaaldemokraadid avaldasid oma häälekandjas "Vorwärts" juba 1917.a. Stockholmi konverentsile delegeeritute sotsiaaldemokraatide otsuse, kus rõhutatakse, et tulevastesse rahulepingutesse võetagu sisse klauselid, mis kõrvaldaksid nii sõja- kui majanduslise sõja hädaohu. § 3 loeme muuseas: "Le système des droits protecteurs est à défaire entièrement. Il y a lieu d'admettre dans les traités de paix la clause de la nation la plus favorisée. Le but de toute politique commerciale doit être la suppression de toutes barrières douanières et commerciales".¹⁾ Palju mõjukamini asuti aga peale ilmasöda hukka mõistma neid põhimõtteid, mis väliskaubanduslise läbikäimise juures eri riike asetada tahtsid ebavõrdsesse asendi.

Kõige pealt märgiksime 1918.a. president Wilsoni ühte "14 punktist", mis kõlab järgmiselt: "III. Abolition, en tant que

1) Pozanski. ibid lhk. 10.

possible, de toutes les barrières économiques et établissement de légalité dans les conditions du commerce entre toutes les nations qui acceptent la paix et s'associent à son maintien".¹⁾

Kuigi Wilsoni poolt ülesseatud põhimõte väga ebamäärasel ja kahvatul kujul on Rahvaste Liidu põhikirjas endale ruumi leidnud (§ 23 p.e), näeme meie eespool, et selgi kujul fikseeritud põhimõte on hiljem vormiliseks aluseks olnud, et Rahvaste Liit end õigustatuks võis pidada president Wilsoni poolt formuleeritud ideed arendama.

Juba konverentsid - Barcelonas 1921, Washingtonis 1921-1922, Genfis 1923 näitavad, et liikumine väliskaubandusliste probleemide hindamiseks, kaubanduslise tsirkulatsiooni üldistamiseks ja selle reglementeerimiseks rahvusvahelises mõttes, arenemise tendentsi näitab suurema haaravusega kui seda vast enne ilmasõda märkida võiksime.²⁾

Rahvaste Liidu Nõukogu otsusega 19. sept. 1921.a. kutsutakse ellu n.n. majandusline komitee (Comité économique), kellele ülesandeks seati igakülgsest läbiuurida neid küsimusi milliste korraldamist ette näeb Rahvaste Liidu põhikirja § 23 p.e. Ülemalnimetud komitee töötulemusena näeme juba 1923.a. mais R.L. Nõukogu poolt Rahvaste Liidu liikmetele-riikidele saadetud kümnepunktilise rekommendatsiooni, milles sisalduvaid põhimõtteid soovitatakse ellu viia nii siseseadusandluses kui kaubanduslistes kokkulepetes. Komitee poolt väljatöötatud rekommendatsiooni punktide kandev põhi-

=====

1) B. Nolde "Les traités de commerce" lhk. 418.

2) V. ka Nolde, B. "Droit et technique des traités de commerce", Recueil des cours d'Acad. de droit intern. 1924. p.318.

möte on rahvusline käsitus ja enamsoodustus riikidevahelise kaubanduslise liiklemise alal.

Täiendavalt nimetud "kümnele punktile" töötas majanduskomitee 1924.a. augustiks välja seeria sooviavaldusi, mis käsitasid välismaalastele töötamise võimalusi. Nendeski kriipsutatakse alla seda põhimõtet, et ei tohiks lubada omavolilist või ebaõiglast vahe- tegemist välismaalaste vahel nende kodakondsuse (nationalité) alusel.¹⁾

Ülemaltoodud rekommendatsioonide väljatöötamisega ja nendes sisalduvate põhimõtete propageerimisega ei lõppenud aga rahvusvahelise majanduspoliitika ühtlustamise püüded. Juba 1925.a. tunnustab Rahvaste Liidu Täiskogu tarvilikuks üleilmset majanduskonverentsi kokku kutsuda. Peale tarvilikkude eeltööde läbiviimist astubki Genfis kokku mais kuus 1927 (4-23. maini) majandusline konverents (Conférence économique).²⁾ Põhjalikkude läbirääkimiste tulemusena fikseerib konverents kaubanduslise läbikäimise korraldamiseks muuseas järgmised põhimõtted: "On väljaspool kahtlust, et see oleks ilma restaureerimisel otsustava sammu teostamiseks, kui kujundatakse uuesti pikaajaliste lepingute režiimi kindlustades võrdse käsitluse (assurant l'égalité de traitement). Selleks on väga soovitav, et enamsoodustuse klausel saaks kõige laiem, kõige vähem tingimusliku tõlgendamise (la plus inconditionnelle) j.n.e. Järjekult:

1) Konverents arvab, et enamsoodustatud riigi tingimuste-

1) Société des Nations, C.174.M.53.1928.II. p.5-6.

2) Konverentsist võtsid osa 194 liiget ja 226 eksperti 50 eri riigist.

ta käsitlemise vastastikune andmine, mis puutub tollimaksudesse ja kaubanduse tingimustesse, moodustab riikide vahelise kaubavahetuste vaba ja normaalse arengu olulise elemendi, ja et on väga soovitatav, kaubanduse stabiilsuse ja julgeoleku huvis, et see käsitlemine oleks kindlustatud, küllaldase perioodi peale, kaubanduslepingute abil.

2) Kõigiti tunnustades, et iga riigi otsustamisele kuulub mil juhul ja millisel määral see fundamentaalne garantii peab sisse võetama teatud kindlaksmääratud lepingusse, soovitab konverents tungivalt et enamsoodustuse klauseli ulatavus ja kuju omaksid kõige laiemat ja kõige liberaalsemat iseloomu ja et see klausel ei saaks nõrgendatud ega kitsendatud olgu selgelt väljendatud eeskirjade, või tõlgendamise teel".¹⁾

=====

Õieti hinnates oma asendit (положение) tsiviliseeritud rahvaste peres, asuti meil kohe, kui vabadussõja keerust välja oli jõutud, juba tegelikult kujunenud ja kujunevat kaubanduslist läbikäimist välisriikidega K.lepingute abil reguleerima. Võrdlemisi lühikese aja jooksul on sõlmitud rida kaubalepinguid - noote ja kaubalepinguid²⁾ eri välisriikidega ja arendatakse selles sihis kaubanduspoliitilist tegevust intensiivselt. Meie k.lepingutes käib iseloomustava joonena läbi enamsoodustuse printsiip. Oletades, et enamsoodustuse printsiip seab endale üles alaliselt ühe sihi, nimelt asetada eri riigid ühe teatava riigi suhtes, vähemalt põhimõtteliselt,

=====

1) S. des Nations. C.356.M.129.1927.II /C.E.I.46/.

2) Välismin. väljaanne "Eesti lepingud välisriikidega" I - VII.

üheõiguslisse asendi, siis peame meie samal ajal tunnistama, et enamsoodustuse klausel, esinedes kaubalepingutes eri vormis, kaubalepingule, nii palju kui viimane seotud enamsoodustuse mõistega erisuguse õiguslise ilma võib anda. Et seisukohta võtta enamsoodustuse klauseli vormi õiguslise iseloomu kohta meie kaubalepingutes, samuti selle asendit meie kaubanduspoliitika ilma ja tendentsi määramisel, siis tuleb paratamata peatuda enamsoodustuse mõiste defineerimise, samuti enamsoodustuse klauseli erivormide teoreetilise käsitamise ja tegelik-elulise kohaldamise juures. Vaatamata selle peale, et enamsoodustuse klauseli enesest ühe olulisemaist elementidest praeguse aja kaubalepingutes kujundab, ei või öelda et see oleks kõigekülgset teoreetilist käsitamist teadlaste poolt leidnud. Varem ülesseatud süstematiseeritud enamsoodustuse klauseli vormilised liigitused ei rahuлда meid sel määral, et neid alusena tarvitada võiks, sattumata vastollu selle positiivse efektiga, mis üks ehk teine vorm endaga kaasa toob. Seega siis seletatav ja vabandatav nähtus, et enamsoodustuse klauseli üldine käsitamine käesolevas teoses rohkem tähelepanu on leidnud, kui see ehk ülesseatud teemi silmas pidades loomulik.

=====

I. Enamsoodustusmõiste.

Nagu sissejuhatuses juba kuulsime ei ole kaubalepinglise enamsoodustuse küsimus tarvilikku uurimist leidnud teoreetilisest küljest. Autorid nagu Glier¹⁾, Makovsky²⁾, on põhjalikult uurinud enamsoodustusvormide genesisist, Borchardt³⁾ ka vormide ajaloolist arenemist sidunud üldise kaubanduspoliitilise arenemisega, kuid kaubalepinglise enamsoodustuse mõiste kui niisugune ei ole nendegi poolt põhjalikku käsitust leidnud.

Harilikult ei käsitata kaubalepinglist enamsoodustus-mõistet lahus vormist (enamsoodustuse klausel) milles ta lepingusse asetatud. Mõiste defineerimise asemel tuuakse meile siht mida enamsoodustuse klausel taotleb. Silmas pidades aga, et enamsoodustuse klausel mitmel erikujul vormuleeritud võib olla, nagu järgmises peatükis näeme ja vastavalt, siis ka erinev tootatud juriidiline efekt, siis nõuab nende erivormide tarvitamise tagajärgede ühte definitsiooni mahutamise enamsoodustuse klauseli sihi üldsustamiseks sedavõrd pikka, komplitseeritud ja raskepärast seletust, et enamsoodustuse mõistet erikaasusi selgitavate lisalausete hulgast raske üles leida. Kui aga vormide alusel lihtsamat definitsiooni leida katsutakse, siis tuleb see paratamata puudulik. Seda tõendavad

1) Glier. "Die Meistbegünstigungs-Klausel." 1905.

2) Маковскій. "Условіе наиб. благопріятствованія въ торговыхъ договорахъ". 1917.

3) Borchardt. "Entwicklungsgeschichte der Meistbegünstigung im Handelsvertragssystem". 1906.

järgmised definitsioonid: "Enamsoodustustingimuse eesmärgiks on kindlustada ühele riigile, kes selle teiselt riigilt endale nõutnud, niisama soodsat ümberkäimist kui tema territooriumil omavad ükskõik millised kolmandad riigid kõiges, mis puutub kaubandusse, meresõitu ehk ettevõtetesse; ta annab absoluutse õiguse kõiksuguste eesõiguste ja hõlbustuste saamiseks, mida kasutavad kolmandad riigid, tema efekt sisseveotollide suhtes on kolmesugune: suuremal hulgal juhtumistel annab ta tingimusteta õiguse kõikide konventsiooniliste alanduste ja mahavõtete peale (absoluutne enamsoodustus); teistel juhtumistel seob ta selle õiguse saamise vastava kompensatsiooni esitamise (tasuline enamsoodustus); kolmandatel vähemaarvulistel juhtumistel, kuuluvatel rohkem ajaloosse, tingimus ei anna mingit õigust alanduste ja mahavõtmiste peale, vaid garanteerib ainult üldise tariifi tarvitamise (osaline enamsoodustus)".¹⁾ Ehk jälle: "Enamsoodustusõigus, oma iseloomu poolest vastastikune, mõlemate poolte vahel, kes teda sõlminud, kutsub ellu sellele poolele, kes teda annetanud, kohustuse ajaviitmata laiendada teise poole kohta kõik need hõlbustused, eesõigustused ja kõik sisse- ja väljaveo ning transiitollide alanduse, mida esimene pool ehk annab kolmandale riigile".²⁾

Toome siinkohal veel eriautorite poolt antud definitsioone üldmulje saavutamiseks selle küsimuse teoreetilisest käsitlemisest. Visser³⁾: "Enamsoodustuse klauseli sihiks on "garanteerida igale

1) Маковский. ibidem lhk. 20

2) Schraut. "System der Handelsverträge und der Meistbegünstigung". 1884. lhk. 30.

3) Маковский. ibidem lhk. 13.

ühele kahest kontrahendist, teatavates suhetes, niisamasugust soodsat ümberkäimist, millise annavad teised riigid ehk nende tooted teise lepingu poole territooriumi". Liszt¹⁾: Enamsoodustuse klausel "annab järeldusena nähtuse, et õigused, mis uue lepinguga riikide A ja N vahel antud sellele viimasele, ühes sellega (ipso jure) saavad kõikide nende riikide omanduseks, kelle kohta varemates lepingutes A-ga sisse võetud oli enamsoodustuse klausel". Melle²⁾: "...See klausel, asetades ühte kontrahenti, üldse ehk ainult mõnedes vahekordades võrdsele asendile natsiooniga, kes olevikus ehk tulevikus omab soodsaima asendi (положение) teise kontrahendi juures, põhjeneb harilikult vastastikususe alusel." Sagorsky³⁾ tunnistab ainult ühte enamsoodustuse klauseli vormi, nimelt seda, mida Glier märgib sõnaga "unbedingte", Makovsky "абсолютное", Herod lausega "the simple reciprocal form".⁴⁾ Tema järele saaksime definitsiooni: "seisab peaasjalikult selles, et kaks maad kohustavad ennast vastastikku laiendama üksteise kohta mingisuguste uute lisatingimiseta eesõigustused kaubanduslistes suhetes, milliseid igäüks pooltest annud ehk annab mingisugusele kolmandale maale. Siin kohal neid definitsioone analüüeerima hakata oleks üleliigne, sest et käesolev teos ise tervikuna määrab meie asendi käsitatud küsimuse suhtes nii teoreetiliselt kui tegelik eluliselt lähtekohalt vaadatuna. Ühtlasi sellega selgub, kuivõrd meie toodud definitsioone eitame või jaatame.

1) Ф. Лист. "Междуна. право" перевод проф. Грабаря 1917, lhk. 221

2) Мелле. "Торгов. трактаты" перевод Нольде 1905, lhk. 89

3) Загорский. "Война послѣ мира" lhk. 164 ja 191.

4) Hornbeck. The most-favoured-nation clause in commercial treaties". 1910. lhk. 19.

Tehes olenevaks mõiste vormist, on Makovsky sunnitud lõpma-
ta pika definitsiooni kombineerima enamsoodustuse klauseli erivor-
midest olenevate õigusliste tagajärgede samasse definitsiooni mahu-
tamiseks; seal juures võib saada sellest komplitseeritud seletu-
sest mulje, kui võiksime meie kõnelda kolmest eri enamsoodustuse
mõistest. Kui alahäljargnevaid karakterilisi kaubalepinguid, mis
enamsoodustuse printsiipi sisaldavad, vaatamata selle peale missugu-
sesse ajajärku nad ka ei kuuluks ja missuguses vormis nad väljenda-
tud, ei oleks tähele paneme, siis näeme, et mõiste alulisus nii mit-
met varianti aga neid lisaseletusi ei tingi kui Makovsky neid mei-
le esitab. (Sellega ei ole mõeldud nagu oleks enamsoodustuse mõiste
sedavõrd konstant, et üldistele arenemisreeglitele ei allu nagu iga
teinegi ühiskonna eluavaldust märkiv mõiste). Kui see temal aga
siiski tarvilikuks saanud, siis just põhjustel, et vorm ja mõiste
on seotult käsitatud. Erivormid, olenemata mõistest, tootavad õi-
guslisi positiivseid effekte, mida meie arvates sugugi tarvis ei
ole siduda ei enamsoodustuse põhimõistega ei ka koondada ühte üldi-
sesse sihti äramääravasse definitsiooni, mis sarnasel juhtumisel ju-
ba teesise kuju omandab. Schraut omas definitsioonis, olenedes vor-
mist, peab silmas ainult ühte liiki vormisid ja nende resultaate,
teisi arvesse võtmata jättes. Samuti on ta sootuks silmast lasknud,
et on olemas kahte liiki sisseveo tariife n.n. autonoomsed ja kon-
ventsionaalsed, mida enamsoodustuse mõiste juures arvesse võtmata
ei saa jätta. Et mõnikord enamsoodustuse vormi sõnastus üksi veel
kindlaks ei määra, kas ta antud üksi üldiste tariifide kohta või
kuuluvad sinna juure ka konventsioonilised tariifi alandused, seda
pildistab siin järgnev väljavõte Briti-Vene kaubalepingust 1734.a.

X "Quels sujets de l'une ou de l'autre des Parties ne payeront pas plus de douanes ou droits pour l'entrée ou la sortie des mêmes marchandises par les sujets d'aucune autre nation".¹⁾

Ei ole kahtlust, et art. X, reglementeerides, mõlemi nime- tud riikide vahel tolli tariife, ainult üldisi tariife silmas peab, kuigi vormi sõnastust võiks teisiti seletada. Ei tohi silmast las- ta, et XVIII a.s. enamsoodustusprintsipi, nii palju kui see puutus tolli tariifidesse, üldise tariifi kohta tarvitati. Tariifi alan- dusi anti erakorraliselt harva ja siis juba erikokkuleppe teel, mitte aga enamsoodustuse alusel.²⁾ Võrdluseks viimaks tsiteeritud artiklile toome Glieri järele väljavõtte Belgia-Hispaania kauba- lepingust 1870.a.

Art.XVI, "Jede Herabsetzung des Tarifes der Eingangs- und Ausgangszölle, jede Begünstigung und jede Befreiung, welche einer der hohen kontrahierenden Teile einer drit- ten Macht in Handels und Schiffahrtsangelegenheiten zuge- stehen wird, soll sofort und ohne weitere Bedingung auf den anderen ausgedehnt werden".³⁾

Viimane enamsoodustuse vorm on sootu teist laadi. Siin on juba konkreetselt öeldud, et soodustuse juure, mis ühele kontrahen- dile osaks saab, juhtumisel kui neid on omanud teiselt kontrahen- dilt mõni kolmas riik ka tollitariifi alandused on arvatud. Kui

1) Ф.Мартенс. "Сб.тракт. и конв." IX ja X lhk. 72.

2) Я.Д.Маковский. "Усл. наиб. благопр. въ торговых договорах глава IV. F. Borchardt. "Entwickel. der Meistbegünstigung im Handelsver- tragssystem " 1906.

3) Glier. ibd. lhk. 227.

meie veel siämas peame asjaolu, et just sel ajajärgul vabakau-
bandusline vool, mis Inglismaalt hoogsalt üle Lääne Euroopa laie-
nes ja pöörde tõi kaubalepingute sõlmimise tehnikas, põhjalikult
muutes enamsoodustuse printsiibi käsitust, siis ei ole alust ka-
helda kahe viimaks tsiteeritud artikli olulise erinevuse üle. Too-
dud näidete põhjal võime ütelda, et Schraut, kui ta, muuseas, oma
definiitsioonis ütleb, et "kõik sisse- ja väljaveo ning transiit-
tolli alandused", siis on ta tähelpanemata jätnud, et teistel juh-
tumistel enamsoodustuse klausel sugugi ei ole sihitud konventsio-
naal, vaid ainult autonoomsete tariifide kohta. Vormi liigitusi
tundma õppimisel tuleme veel kord Schrauti definiitsiooni juure ta-
gasi. Tõuseb küsimus, kas on tarvilik ja võimalik enamsoodustuse
mõistet nii defineerida, et ta avaldusvormist lahus sarnase ise-
deisva mõiste looks, mis ühine ja aluseks iga vormi liigile, kuid
ise igast üksikust enamsoodustuse klauseli vormist rippumata. Et
see enamsoodustuse mõiste põhjal konstrueeritavate normide ja
nende juriidiliste järelduste lihtsamaks ja õigemaks mõistumiseks
tarvilik, oleks lahtisest uksest sissemurdmine, kui seda veel tõen-
dama tuldaks. Ühtlasi oli meil juba võimalus näha neid puudusi
küsimuse teadusliku käsitamise juures, kus sarnane objektiivne
lähtekoht puudus. Kui meie näiteks, defineerime riigimõistet, siis
vaevalt keegi konstrueeriks seda riigi eri konstitutsiooniliste
liigutuste üleslugemisega, nagu seda teeb Makovsky oma definiitsioo-
nis enamsoodustuse kohta, üles lugedes need vormiliigid, mis tema
töekspidamise järele koostavad kõik erifaasised, mida enamsoodus-
tuse klausel erivormulatsioonides enesega kaasa võib tuua. Esiteks

määrame nagu teada, ikka riigimõiste, rippumata selle konstitutsioonilistest vormidest ja seda mõistet alusena võttes asume alles erivormide tundmaõppimisele. Sama teed tuleb meil käia enamsoodustuse käsitlemisel. Ainult sel teel saavutame süsteemi, millel teadusline väärtus ja mis ei olene ainuüksi poliitilisest töekspidamistest ega meeleolust, nagu seda senini enamsoodustuse küsimuse juures sagedasti tähele võime panna. Kõige pealt tuleks siis leida kaubalepingutest mis enamsoodustuse põhimõtet sisaldavad, see üldine moment, mis neis sisaldub välise avaldusvormi peale vaatamata. Olgu siin toodud üksikud tsitaadid enamsoodustuse põhimõtet sisaldavaist traktaatidest veel peale eelpool tsiteeritute enamsoodustuse mõiste õige definitsiooni leidmiseks.

a) Briti-Rootsi kaubalepingus 1654.a.¹⁾ lepitakse kokku, et mõlema riigi kodanikud omavad vastamisi teises riigis kõik need privileegiumid "as any other foreigner at present doth, or hereafter shall enjoy there". Siin lubatakse vastastikususe alusel mõlema riigi kodanikkudele kõik need privileegiumid, mis on mõne teise riigi kodanikkudel praegu, ehk edaspidi neile antakse, s.o. garanteeritakse üheõiguslus üldisel alusel.

b) Prantsuse-Hamburgi kaubaleping 1769.a.²⁾

ст. V. "Граждане и подданные Гамбурга какъ при ввозѣ во Францію, такъ и при ввозѣ своихъ товаровъ и продуктовъ не должны будутъ платить иныхъ или болѣе высокихъ пошлинъ чѣмъ тѣ, которыхъ будетъ

1) Hornbeck, ibidem lhk. 12.

2) Makovsky. ibidem lhk. 67.

платить наиболее благоприятствуемая северная нация... Тот же порядок будет установлен в городѣ Гамбургѣ въ отношеши королевскихъ /французскихъ/ подданныхъ т.е., они будут пользоваться касательно мореплавания и торговли положеніемъ наиболее благоприятствуемой нации".

Selles lepingus antakse Hamburgi linnale kindlustus, et temalt kõrgemaid sisse- ja väljaveotollisid Prantsusmaal ei võeta, kui maksavad kõige soodsamas vahekorras olevad põhjamaa rahvad. Siin kindlustatakse üheõiguslus autonoomsete tariifide suhtes.

c) Saksa Tolliliidu ja Sardinia vaheline kaubaleping 1845. a.¹⁾

Art. XI. "Auf die Einfuhr der Erzeugnisse des Bodens oder des Kunstfleisses der Staaten des Zollvereins in die sardinischen Staaten, und auf die Einfuhr der Erzeugnisse des Bodens oder des Kunstfleisses der sardinischen Staaten in die zum Zollverein gehörigen Staaten sollen weder andere noch höhere Abgaben gelegt werden, als diejenigen, welche auf dieselben Artikel, wenn sie das Erzeugnis des Bodens oder des Kunstfleisses irgend eines anderen fremden Landes, gelegt sind oder gelegt werden möchten

In dem Falle jedoch, wenn einer der beiden vertragenden Teile einem anderen Staate Herabsetzungen der Eingangszölle auf dessen Erzeugnisse des Bodens oder des Kunstfleisses, oder

=====

1) Glier. ibidem lhk. 110.

der Ausgangszölle auf dessen Ausfuhr, infolge eines Handelsvertrages oder einer besonderen Uebereinkunft und in Vergeltung von Zollherabsetzungen oder anderen Begünstigungen, die von diesem anderen Staate gewährt sind, bewilligt haben möchte, oder noch bewilligen würde, kann der andere der beiden hohen vertragenden Teile dieselben Vorteile nicht in Anspruch nehmen, es sei denn, dass er dafür Äquivalente darbietet, welche den Gegenstand einer besonderen Vereinbarung bilden werden".

Art. XII. "Wenn in der Folge einer der hohen vertragenden Teile anderen Nationen hinsichtlich des Handels oder der Schifffahrt irgend eine andere besondere Vergünstigung bewilligen möchte, soll diese Begünstigung alsbald auch auf den Handel und die Schifffahrt des anderen vertragenden Teiles Anwendung finden, welcher dieselbe unentgeltlich geniessen soll, wenn die Bewilligung unentgeltlich geschehen ist, oder gegen Gewährung derselben oder einer äquivalenten Vergeltung, wenn für die Bewilligung etwas bedungen ist."

Selles lubatakse üheõiguslus tollialanduste s.o. konventsionaal tariifi peale, samuti kõikide soodustuste peale, mis kellegile kolmandale riigile osaks võib saada; nende soodustuste omamiseks on küll lisatingimine, mis enamsoodustuse printsiibi järeldused tuntavalt kärbib. Selle pealegi vaatamata sihib tsiteeritud vorm tariifide ja teiste kaubanduslises läbikäimises tekkivate vahekordade ühtlustamise poole.

d) Austria-Ungari ja Mexico vahel sõlmitud kaubalep.

1901.a.¹⁾ garanteerib "Most-favoured-nation treatment not only as regards importation, exportation, transit and in general everything relating to commercial operations and to navigation, but also carrying on of business and manufactures and the payment of taxes in connection with them".

Toome veel ühe näite Eesti kaubalepingutest, kus enamsoodustuse põhimõtte kohaldatakse peale tollitariifide veel kaubandust või tööstust teostavate isikute suhtes, samuti laevanduse alal. Nii loeme Eesti-Ameerika-Ühisriikide vahelise sõprus-, kauba- ja konsulaarlepingu (R.T. No.31 - 1926.a.) artikkel I:

"Kummagi Kõrge Lepinguosalise kodanikkudele lubatakse teise Lepinguosalise territooriumitele sisse tulla, seal reisida ja asuda; seal südametunnistuse ja usuvabadust kasutada; ilma mingi takistuseta tegev olla igasugu teadusliku töö, usu, heategevuse, tööstuse ja kaubanduse alal; end pühendada igasugu kaubanduslikule tegevusele, mis ei ole keelatud kohalike seadustega; anduda igasugu töödusele, teenistusele ja kutsele, mis ei ole reserveeritud ainuüksi selle maa kodanikkudele; elamiseks, samuti teaduslikkudeks, usulisteks, heategelisteks, tööstuslikkudeks, kaubanduslikkudeks ning matmisotstarveteks kohaseid ehitusi vallata, ehitada, üürida ning pidada ja samasugusteks otstarveteks maatükke rentida; kasutada esitajaid oma valiku järele, ja üldse toimetada kõike, mis ühenduses mõne eelnimetatud õiguse kasutamise või selleks tarvilik, samadel tingimustel kui asukoha riigi kodanikud või mõne

1) Hornbeck. ibid. lhk. 20.

kolmanda riigi kodanikud, kellele tulevikus võidakse anda enamsoodustuse õigus, sellejuures neid alistades kõigile kohalistele, seatud korras jõusseastunud seadustele ja määrustele."

Edasi artikkel VII:

"Mõlema Kõrge Lepinguosalise territooriumite vahel peab valitsema kaubanduse ja laevasõidu vabadus. Kummagi Kõrge Lepinguosalise kodanikud kasutavad, ühevõrdselt enamsoodustatud riigi kodanikkudega, vabadust oma laevadega ja laadingitega vabalt sõita kõikidesse kohtadesse, sadamatesse ja igasugu vetesse teise Lepinguosalise territooriumite piirides, mis avatud või tulevikus avatakse väliskaubandusele ja välisele laevasõidule. Käesolevas lepingus ei või midagi tõlgitseda niiviisi, nagu oleks selle läbi kitsendatud kummagi Kõrge Lepinguosalise õigus maksma panna tingimustel, nagu ta tarviliseks peab, tervishoidliku iseloomuga keelusid või kitsendusi, millel ülesandeks inimeste, loomade või taimete elu kaitsmine, või määrusi politsei- ehk maksuseaduste teostamiseks.

Kumabki Kõrgetest Lepinguosalistest kohustub tingimusteta ühegi artikli sisseveole, mis kasvanud, toodetud või valmistatud teise Lepinguosalise territooriumitel, ei kõrgemaid või muid makse või tingimusi ega keelusid peale panema, kui need, mis peale pandud samasuguse, mõnes teises riigis kasvanud, toodetud või valmistatud artikli sisseveole.

Iga soodustus, olgu missugust laadi tahes, mida kumbki Kõrgetest Lepinguosalistest annab mõnesugusele, mõnes teises riigis kasvanud, toodetud või valmistatud artiklile, laieneb otsekohe ja tingimusteta, ilma sooviavaldust äraootamata ja ilma vastutasuta

ka samasuguse artikli peale, mis kasvanud, toodetud või valmistatud teise Lepinguosalise territooriumitel.¹⁾

Kui silmas peame neid motive, mis enamsoodustuse printsiibi tarvitamise tingisid, ja nende lisaks lepingu tekste, mis endas enamsoodustuse põhimõtteid sisaldavad, siis võime meie ainult ühele otsusele tulla sihi kohta, mida taotleb enamsoodustus kaubalepingutes, nimelt võrd-õiguslist asendi (égalité) kaubitsemises teataval territoriaal alal.²⁾

Enne kui toodud näidete põhjal asume otsima definitsiooni enamsoodustuse mõistele, tuleb meil endale selgeks teha kas enamsoodustuse klausel annab riikidele, kellele suhtes see kohaldamise-

1) "Eesti lepingu välisriikidega" V. 1925-1926. lhk. 225, 226, 228 ja 229.

2) Vaata sissejuhatus Melle arvamine. Sagorsky kirjutab juba eespool nimetatud raamatus: Стремление лежащее въ настоящее время въ основѣ заключенія торговыхъ договоровъ, направлено на то, чтобы данная страна не была бы поставлена въ условія худшія, чѣмъ другія страны на одномъ и томъ же рынкѣ. Въ сущности говоря, этой цѣли исключительно и служить принципъ наибольшаго благопріятствованія. (lhk. 185). Visser kirjutab oma raamatus "La clause de la nation la plus favorisée" Revue de Droit International 1902 lhk. 77: "Ei ole ju kahtlust, et iga riigil on väga tähtis avada teises riigis, mis puutub sisseveosse, laevandusesse, kodanikud õigustesse jne. erilisi eesõigustusi, kuid võrdlemata suurema tähtsusega on temale garantii, et kolmas riik ei saaks veel suuremaid eesõiguseid..."

le tuleb ühes antud riigis ühevõrdse asendi nii de jure kui ka de facto või ehk eestkätt ainult de jure. Kui meie lähemalt vaatlema asume ühevõrdsuse (égalité) printsiipi riikide vahelises kaubanduses, siis näeme, et enamsoodustuse klausel märgib ära juriidilise ühevõrdsuse (l'égalité juridique), mitte aga faktilise, kuigi oma olemuselt ja eesmärgilt see peaks andma ühevõrdsuse ka tegelikult. Nagu alamal näeme on rida asjaolusi, mis teatud tingimustel ja üksikutel juhustel võimaldavad kõneall oleva klauseli juriidilise ja faktilise ühtlustamise efekti erinevust. Ja tõepoolest, ilma et oleks tingitud juriidilise ühevõrdsuse põhimõtte rikkumisest, võib üks riik olla asetatud ühe antud riigi turul oma võistlejast tegelikult tuntavalt halvemas seisukorras juba ainuüksi selle tõttu, et juurdevedu oma kulukuse mõttes ei ole võrdne, vaid sagedasti väga erinev, vaatamisi sellele kus riikide geograafiline asukoht ja millised juurdeveo teed tarvitataavad. Harilikult on riigid, kes oma kaupasi turule saadavad mereteitse tuntavalt soodsamas seisukorras kui need võistlejad, kes oma kaupade turule saatmiseks on sunnitud tarvitama raudteed. On isegi katsed tehtud sarnast ebahühtlast olukorda sel teel parandada, et on konstrueeritud iseseisvad tariifid mereteed sisseveetavate kaupade jaoks ja teised tariifid nende kaupade jaoks, mis juurde veetakse maateitse.

Teiseks on oskanud riigid, rikkumata enamsoodustuse klauseli põhjal antud juriidilist ühevõrdsust, tollitariifide tehniliste kombineerimiste abil suuremaid faktilisi soodustusi anda mõnele riigile, ilma et seda soodustust oleks saanud tegelikult kasutada juriidiliselt enamsoodustust kasutav riik. Näitena märgime siin

kohal neid kombineeritud tollialandusi, mis maksuma pandi Saksa riigi poolt sedavõrd spetsialiseeritud tunnusmärkidega, et need ainult ühe teatud riigi kohta tegelikult maksivad olid, kuigi tariifides enestes otsekohest piiratust riikide nimetamisega ei tehtud. Nii alandati tollisi loomade pealt, kelle päritolu mägedest ("de région du haut plateau ou des montagnes"), samuti teatud hobuste sortide pealt (de race barbançonne), nii et tegelikult said seda spetsialiseerumise tulemust kasutada Saksa turul ainult Helveetsia loomadega ja Belgia hobustega kauplemisel.

Üldiselt võib märkida et ~~tetaliseeritud~~ tollitariifid suurema võimaluse annavad enamsoodustuse klauseli juriidilist ja faktilist ühtlustavat efekti erandada.

Need näited tõestavad meile, et igal juhtumisel kindlustab enamsoodustuse klausel juriidilise üheõigusluse, kuid üksikutel juhtudel võib riik tegeliku üheõigusluse andmisest mööda minna. Need juhused aga ei ole, õnneks, sedavõrd rohkearvulised, et suudaksid enamsoodustuse klauseli faktilist ühtlustavat mõju tuntavalt halvata. Küll aga peab seda asjaolu arvesse võtma enamsoodustuse klauseli kontseptsiooni defineerimisel.

Edasi konstateerime siin kohal veel rahvusvahelises õiguses praegu üldtunnustatud seisukohta, et enamsoodustus on lepinguline hüve, selles expressis verbis fikseeritud.

Välja minnes avaldatud ja näidetega tõestatud põhimõtteist tuleks meie arvates defineerida enamsoodustuse mõistet järgmiselt: Enamsoodustus on ühelt, välislepingute sõlmimiseks kompetentselt territoriaalüksuselt teisele samaväärsele üksusele nõutatud lepinguline tagatis iga kolmandaga õigusliselt ühevõrdseks käsitamiseks aladel ja küsimustes, millede kohta see õigus expressis verbis fikseeritud.

II. Enamsoodustuse klauseli sõnastusvormid.

Enamsoodustuse printsiip väljendatakse kaubalepingutes ühel ehk teisel kujul vormuleeritud lisalause n.n. enamsoodustuse klauseli (the most-favoured-nation clause; la clause de la nation la plus favorisée; die Meistbegünstigungsklausel, условие наибольшего благоприятствования jne.), näol¹⁾. Loomulik siis, et klauseli üks või teine vormulatsioon ära määrab enamsoodustuse õiguslise efekti: Et see viimane olulise tähtsusega, siis tuleb meil möödapääsemata neid vormi liigutusi ja nendest olenevaid õiguslisi effekte tundma õppida ja võimalust mööda neid süstematiseerida.

Eesmärgi saavutamiseks näib kõige otstarbekohasem jälgida vaatlemise alla võetud vormelisi lepingute tekstis endas nende sõnastuse alusel. Eesti-Hollandi kaubalepingust loeme muuseas:

"Art. 3. Lepinguosalised kohustuvad peale selle lubama, vastastikulisel tingimusel (à condition de réciprocité) vaba läbipääsu läbi oma territooriumide, siia hulka arvatud ka territoriaalveed, isikutele, kaupadele, laevadele, reisijatele ja kaubavagunitele ja postisaadetistele, mis tulevad teiselt osaliselt ehk lähevad sinna (venant de ou destinés à l'autre partie) ja lubama neile hõlbustus-

1) Meil tarvitataav nimetus "enamsoodustuse tingimus", samuti venekeelne "условие наибольшего благоприятствования", ei ole meie arvates küllalt tabav sõnastus, sest sõna "tingimus, samuti sõna "условие" ei määra täpselt seda mõistet, mis sõna "clausula" ladina keeles - "clause" ingliskeeles - "Klausel" saksa keeles s.o. esimeseks nimetatud sõnad "tingimus ja "условие" ei ole mõtteliselt identsed viimaks nimetatud sõnadega, seda silmas pidades tekstis tarvitatud, "tingimus" asemel sõna "klausel".

te, kulude, kitsenduste jne. asjus vähemalt sama soodsat ümberkäimist (un traitement au moins aussi favorable) kui see ümberkäimine, mis on lubatud ehk peaks lubatama nende eneste kodakondsusse, päritolusse, sisseveosse ehk omandusse kuuluvatele isikutele, kaupadele, laevadele, reisijatele ja kaubavagunitele ja postisaadetistele või jälle sarnastele, mis kuuluvad mõnesse teise enamsoodustatud kodakondsusse, päritolusse, sisseveosse ehk omandusse (ou à ceux d'une autre nationalité, origine, importation ou propriété plus favorisée)¹).

Umbes niisama on sõnastatud enamsoodustuse vormel Eesti-Briti vahel sõlmitud kaubanduslikes kokkuleppes - nootide vahetamise teel. Selle punkt esimeses loeme: "1. Kuna mõlemad valitsused soovivad lähemat kaubanduslikku vahekorda ühendatud Kuningriigi ja Eesti vahel jalule seada, on mul au Teile teatada, et vastastikususe tingimusel (on condition of reciprocity) Briti alamad ja kaubad ning Briti Majesteedi territooriumide tööstustooted kitsendamata ning igakülgselt Eestis vähemalt samasuguse soodustuse osaliseks saavad, nagu seda kõige enam soodustatud väljamaa riigi alamatele, kaupadele ja tööstustoodetele on lubatud (...will enjoy unconditionally in Estonia treatment at least as favourable in all respects as that accorded to the nationals and goods, the produce or manufacture of the most favoured foreign country). Kuigi esimesena toodud näide käib läbipääsu kohta riivamata tollitariifi käsitlemisega seotud küsimusi, teine haarab oma alla ka

1) "Eesti Lepingud välisriikidega" V, lhk. 206.

tollitariifilised soodustused, näeme meie siiski, et enamsoodustuse vormel ise spetsiifilisi erinevuse tunnuseid ei sisalda. Muuseas on neis mõlemis expressis verbis mainitud vastastikusust (reciprocity)¹⁾. Selle kohta peab märkima, et vastastikusus tsiviliseeritud maade kaubalepingutes esineva enamsoodustuse põhimõttega sedavõrd seotud on, et ka juhusel/^{kui}sõna "vastastikususe alusel" puudub ikkagi see mõeldud on kui vormelis otsekohe ei ole välja öeldud, et see ainult ühe kontrahendi kohta kohaldamisele tuleb, nagu näeme eespool. Toome veel ühe näite varematest lepingutest, et siis nende alusel ühe enamsoodustuse vormeli liigi võiksime konstrueerida.

Briti ja Saksa tolliuniooni vahel sõlmitud kaubalepingu artikkel 5 kõlab järgmiselt: "Toute faveur, privilège ou réduction dans le tarif des droits à l'importation ou à l'exportation, qu'une des Parties Contractantes concéderait à une tierce Puissance quelconque sera immédiatement et sans condition étendu à l'autre Partie".²⁾ Kõikidest siin tsiteeritud lepingu tekstidest näeme, et enamsoodustuse õiguslike efekti võimalikust ei tehta olenevaks mingisugustest kõrvaltingimustest, kui välja arvata vastastikusus, siis võiksime sarnast enamsoodustusvormi nimetada

1) Sõna "vastastikune" (reciprocity) ei ole siin mõeldud selles mõttes, nagu seda leiame kõikidest P.A.m ühendatud riikide kaubalepingutest enne ilmasõda (väljaarvatud leping Helveetsiaga. 1850. v. Куммеръ ibid. lhk. 22). Nendes lepingutes mõisteti sõna "reciprocity" all ekvivalentset kompensatsioon, nagu eespool näeme, siin aga on mõeldud, et mitte ainult üks kontrahent ei käsita teist enamsoodsalt, vaid ka teine kontrahent esimest.

2) Martens, N.R.G. XIX, lhk. 325.

(A) tingimusteta enamsoodustuse klauseliks.

Teistsuguse enamsoodustuse vormi leiame meie kaubalepingutes, mis sõlmitud Põhja-Ameerika Ühisriigiga kuni ilmasõjani ning nende eeskujul ka paljude Euroopa riikide vahel, eriti kuni 1860.a. Toome siinkohal üksikud näited.

6. veebr. 1778 Prantsuse-P.Am. Ühisriigi vahel sõlmitud kaubalepingu art. 2 käib järgmiselt: "Le Roi Très-Chrétien et les Etats-Unis s'engagent mutuellement à n'accorder aucune faveur particulière à d'autres nations, en fait de commerce et de navigation qui ne devienne aussitôt commune à l'autre partie; et celle-ci jouira de cette faveur gratuitement si la concession est gratuite, ou en accordant la même compensation, si la concession est conditionnelle".¹⁾ Seda lepingu artiklit võiks õigusega nimetada mudelartikliks P.Am Ühisriikide kaubalepingutele kuni ilmasõjani. Kuid see enamsoodustuse vorm ei jäänud ainult P.Am. Ühisriikide kaubalepingute eriomaduseks, vaid meie leiame seda teatud ajajärgul kui domineerivat ka Euroopa riikide vahel sõlmitud kaubalepingutes. Nii sõlmis, näit., Venemaa rea kaubalepinguid n.n. "Ameerika enamsoodustuse" alusel. Prantsusmaa ja Venemaa vahel 1857.a. sõlmitud k.lepingu art. XIV kõlab: "En tout ce qui concerne les droits de douane et de navigation, les deux hautes parties contractantes se promettent de n'accorder aucun privilège, faveur ou immunité à un autre état, qu'il ne soit aussi et à l'instant étendu à leurs sujets respectifs, gratuitement si la concession en

=====

1) Martens. R.2.II, lhk. 589.

fauteur de l'autre état est gratuite, et moyennant la même compensation ou l'équivalent si la concession a été conditionnelle."¹⁾

Niisamasuguse vormeli leiame muuseas Briti ja Portugali vahelises kaubalepingus aastast 1810. Selle art. 2 sisaldab järgmise lause: "...which shall not be also at the same time respectively extended to the subjects of the High Contracting Parties, gratuitously if the concession in favour of that other state should have been gratuitous, and on giving, *quam proxime*, the same compensation or equivalent, in case the concession should have been conditional".²⁾ Tsiteeritud lepingute tekstis näeme, et siin vormelile, mida selle peatüki algul tundma õppisime (A) on vormeli sõnastuses väikene lisandus juurde tulnud, mis oluliselt muudab viimaks tsiteeritud vormeli õiguslist, eriti aga faktilist efekti, nimelt toob tagajärjena faktilise differentseerumise. Et see enamsoodustuse vorm vastavas kirjanduses välja on kutsunud diametraalselt vastupidisi seisukohti, siis peatume selle juures veidi üksikasjalisemalt. Mitmed autorid, kes enamsoodustuse tingimust oma uurimustes käsitavad, on sattunud selletõttu küsimusele, et kas siin üldse on tegemist enamsoodustuse vormiga. Teubern kirjutab selle kohta: "Enamsoodustuse printsiip on kaitseks ebaõiglase differentseerimise poliitika eest ja esindub vahendina kõigekülgsema huvide ühtsuse (общность) loomiseks riikide vahel natsioonili-

1)Glier. ibd. lhk. 100

2) Glier. ibd. lhk. 122.

Üksikasjalisemalt sarnase lepingu tüübi kohta Dr.L. Glieri juba nimetatud uurimus.

se egoismi vastu". Ei ole kahtlust, et n.n. "ameerika enamsood. vorm" (meie nimetame seda eespool kompensatsiooniga enamsoodustuse klauseliks) seda põhitingimust rahuldab vaid osaliselt, nimelt oleviku suhtes kuna see tuleviku jaoks ainult õiguse annab nõuda, et tariifiliste soodustuste andmise suhtes ilma muude põhjusteta "kauplemissi" alatakse.

"Sagedasti mõistetakse, vastastikususe¹⁾ printsiipi kui mingisugust enamsoodustuse õiguse piiramist", ütleb Sagorsky, "mis sisse tömmatakse selleks, et mitte anda teisele maale teatavaid hõlbustusi tasuta, vaid vastava kompensatsiooni eest viimase poolt. Sarnane "vastastikususe" mõistmine ei ole sugugi õige. See alus ei esitu enamsoodustuse printsiibi piirajana, vaid asendab seda millegi teisega, mitte midagi ühist enamsoodustusega sisaldavaga. Selle asemele, et laiendada teise riigi peale neid hõlbustusi, mis antakse kolmandale, seatakse reeglina üles, et neid hõlbustusi võidakse anda ainult teiselt vastavate hõlbustuste saamise puhul. Õieti öelda, et sisaldu sarnases reeglis mingit enamsoodustuse õigust, see kaob, vahetatuna eesõigustuste andmisega samasuguste eesõiguste vastu. "Vastastikususe" alus ei ole sel viisil siis muud kui osaline konventsioonilise tariifi tarvitamine (примѣненіе)²⁾.

1) Mida n.n. Ameerika enamsood. vorm sisaldab. Meie arvates oleks mõiste sõnastamiseks tabavam Eestikeeles vastastikususe (взаимность, reciprocity) asemel tarvitada sõna "kompensatsioonuse", et mõtete vassingut ära hoida, sest nagu juba oleme näinud ja eespoolgi veel puudutame baseerub enamsoodustuse printsiip harilikult alati vastastikususe alusel: väljavõtted on võrdlemisi piiratud nagu eespool juba juhus oli tähele panna.

2) Загорский ibd. lhk. 191.

Samasugust seisukohta jagab veel rida teisi autoreid, nagu Borchardt, Kulišer ja osalt ka Visser.

Enamsoodustuse kontseptsiooni määramisel defineerisime seda kui lepinglist tagatist õigusliselt ühevõrdseks käsitamiseks kokkulepitud aladel. Vastamiseks küsimusele kas n.n. ameerika enamsoodustuse vorm on üldse enamsoodustus või midagi muud, näit. osaliselt (olevikus maksvate) konventsionaaltariifide kasutamist õigustav lepingu tingimus, nagu arvab Zagorsky, peame otsustama küsimuse - kas kõneall olev tingimus kindlustab kontrahentidele või kontrahendile õigusliselt ühevõrdse käsitamise kolmandatega või mitte. Selle küsimusega aga sattumegi nende vaieluste keerdu, mis enamsoodustuse klauseli interpreteerimisel aeg-ajalt õige ägeda kuju omandasid, kuid millede puhul P.Am. Ühisriigid ühe või teise abinõuga ikkagi suutsid oma seisukohad läbi suruda. Vanailma autoriteedid väidavad (on üksikud erandid) enamsoodustuse põhimõtte idee peituvat selles, et kaks kontrahenti, baseerudes enamsoodustuse põhimõttele, kindlustavad lepingu kestvuseni endale õigusliselt ühevõrdse asendi oma rivaalidega ja selleks on tarvis, et kui antakse ühe kontrahendi poolt, näit. tariifi soodustusi ühele rivaalidest, siis see läheb sel samal ajal iseendast maksma kõikide teiste kohta, kellega see üks on oma kaubanduslised vahekorrad reglamenteerinud enamsoodustuse põhimõtte alusel. Ainult sarnase korra juures võib kõnet olla õiguslisest ühevõrdsusest rivaalide vahel.

Uuemandri autoriteedid seletavad sellevastu, et sarnane sei-

sukoht ei ole midagi muud kui üks suur eksitus. Soodustusi andja riik oleks ebaõiglane soodustuse saaja suhtes, kui ta kõikidele teistele annaks need samad soodustused ilma kompensatsioonita, mis esimene soodustuste saaja ainult erilise vastutatu eest on saanud. Ainult siis võib kõnelda, öeldakse sealtpoolt, õigusli- sest ühevõrdsusest, kui iga rivaal sama palju ohverdab soodustuste saamiseks kui see esimene.

Meie arvates on enamsoodustuse printsiip oma ideelt kahtlema- ta sarnane, et õigustab selle seisukohta, mida kaitsevad tingimuse- ta enamsoodustuse vormi pooldajad. Vaevalt aga oleks siiski õige kompensatsiooniga enamsoodustuse vormi kui enamsoodustuse vormi üldse eitada.

Ligemalt vaatluseall olevat vormi analüüsid näeme, et see esiteks autonoomse tariifi juures samasuguse õiguslise vahekorra loob, kui tingimuseta enamsoodustuse vorm enne käesoleva vormi väljakujunemist, nagu järgmises peatükis näeme; teiseks annab see õiguse nõuda konventsionaaltariifide ühtlustamist. Seega on siin meie arvates ikkagi tegemist enamsoodustuse vormiga, kuigi oma arenemisel peaideest väga oluliselt kõrvalekalduvaga. Seletatav on see vorm üldse enamsoodustuse printsiibi ülekandmisega ka kon- ventsionaalsete tariifide peale. Rea ajast ja olukorrast olene- vate asjaolude tõttu ei nähtud selle vormi väljakujundamisel „puu tagant metsa“ ja kulus hulk aega enne kui aset leidis enamsoodustu- se põhimõtte "renaissance", millest peale õige põhimõtte võidule- pääsemine oli ainult aja küsimus. Asunud seisukohale, et siin ikka-

gi tegemist ühe enamsoodustuse vormiga nimetaksime selle vormi sõnastust (B) kompensatsiooniga enamsoodustuse klauseliks.

Toodud kaks vormi oleksid öieti need, mida igal juhtumisel kui üksteisest oluliselt erinevaid vaadelda tuleb.

Iseseisvalt olgu märgitud siin kohal veel üks enamsoodustuse anormaalne vorm, mida üksikutel juhustel on tarvitatud. Selle vormi iseäraldus seisab selles, et ainult üks kontrahentidest enamsoodustuse õigusliseks saab, teine aga mitte.

Olgu siin näitena leping Danzigi-Venemaa vahel 1713.a.¹⁾
 "So sollen auch beinebst dem Danziger Commercio in allen Ihre Gross Czaarischen Maytt unterworffenen Ländern, Städten und Plätzen alle diejenige Freyheiten, emolumenta und Privilegia die entweder den Städten Lübeck und Hamburg hisheru vergönnet warden oder andere amicissimae antiones zu geniessen gehabt oder noch erhalten möchten...."

Nendesamade poolte vahel on sõlmitud möni aasta hiljem nim. 17.a. uus leping kust IX artiklist loeme:

"Denen Dantziger Kauffleuten, welche auf St.Peterburg oder in anderen S-" Gross Czaar. Maytt Hafen oder Landen ihre Handlung führen, werden alle diejenige Freyheiten, Emolumenten und Privilegien, derer andere amicae Gentes, somit S-r Gross Czaarischen Maytt in genauestem Vernehmen stehen zu geniessen haben oder hinkunfftig theilhaftig werden möchten gleichfalls gegönnet und und gestatten werden".²⁾

1) Ф. Мартенсъ. ibid. V. lhk. 171.

2) " " " " " 176.

Sarnaseid ühepoolseid enamsoodustuse vorme leiame samuti XIX a.s. keskpaiku sõlmitud lepingutest, näiteks Briti-Japani vaheline lepingu 1854.a. 14. okt. Seal kõneldakse art. V-as: "In the ports of Japan either now open or which may hereafter be opened to the ship or subjects of any foreign nation, British ships and subjects shall be entitled to admission and to the enjoyment of an equality of advantages with those of the most-favoured nation, always excepting the advantages accruing to the Dutch and Chinese from the existing relations with Japan."¹⁾

Ühekülgse iseloomuga enamsoodustus on lubatud Türgimaa poolt paljudes lepingutes, mis sõlmitud viimase ja Euroopa kultuurriikide vahel. Nii on näituseks, Türgimaalt nõutanud sarnase soodustuse XIX a.s. kolmanda veerandi see - Prantsusmaa, Britannia, Rootsi, Norra, Taani, Holland, Venemaa, Hansa j.t. Ei ole päris võõras, kuigi erakorraline, sarnane enamsoodustuse vorm isegi XX a.s. Näitusena võiks tuua Põhja Am. Ühisriikide ja Hiina vahel sõlmitud leping 8. okt. 1903.a. (art. III). Ehk näit. Eesti-Ungari kaubalepingu art.art. 9 ja 10. Artikkel 9-das loeme: "Loodus- ja tööstussaadused, algupäralised ehk pärit olevad Eestist lastakse Ungarisse kõige alama tolliga, mis Ungari lubab ehk võiks lubada, otse ehk kaudselt igale teisele riigile, asjus, mis puutuvad kõikidesse maksudesse, sisseveotollidesse kui ka lisamaksudesse, koefitsientidesse ja kõrgendustesse, mille objektiks need maksud võiksid olla. Edasi aga näeme art. 10-s et "Loodus- ja tööstussaadused, millel Ungari algupära või päritolu, lastakse

1) Hornbeck. ibid. lhk. 19.

nende sisseveol Eestisse üldise viimasel maal maksva tariifi tollidega, ilma et seejuures enamsoodustuse tingimust tarvita- takse." Samuti Eesti Prantsuse kaubaleping 7.I.1922.a. millega Eesti annab Prantsusmaale tollitariifi suhtes enamsoodustuse, kuid ise seda vastu ei saa.

Siin juures tuleb aga meil kindlasti silmas pidada, et meie kaubalepingutes ühepoolne enamsoodustusõigus käib ainult tollitariifide kohta. Kõik kaubanduslise personaali, mitmesuguste vormaliteetide ja laevasõidu kohta maksma pandud enamsoodustuse printsiip on vastastikune. Tsiteeritud kaubalepingutes, maha arvatud muidugi Eesti-Prantsuse ja Eesti-Ungari, näeme hoopis vastupidist: seal on just nendel viimaks nimetatud aladel enamsoodustuse printsiip ainult ühekülgselt maksma pandud, silmas pidades erinevust kontrahentide õigussüsteemides, samuti differentseeruvat tsivilisatsiooni. Siit näeme, et meie lepingutes ettetulev ühepoolne enamsoodustuse vorm sootu teistest põhjustest tingitud.

Kõikidest siin toodud näidetest peame järelduse tegema, et Scharaut oma definitsioonis, rõhutades, et enamsoodustus oma loo- mu poolest (des Natur des Sache nach) vastastikune on, eksib. Resumeena võiksime siis defineerida. Ühepoolseks enamsoodustuse vormiks võime nimetada sarnast klauseli, mis enamsoodustuse printsiibi maksma paneb ainult ühe kontrahendi kohta, mitte aga vastastikususe alusel.

Nagu nägime on sarnane vorm kodanikkude, konsulite, laeva- sõidu ja teiste üldiste õiguste suhtes läbiviimist leidnud ainult

kultuuri ja tsivilisatsiooni poolest väga differentseeritud riikide vahel. +

Need oleksid erivormid, mida meil enamsoodustuse küsimuse analüüsimisel silmas pidada tuleks.¹⁾ Glier toob omas juba eespool nimetud teoses enamsoodustuse vormide liigituse, mis siin esitatuist lahku läheb. Esiteks olgu tähendatud, et ta eraldab "piiratud enamsood. vormi"²⁾. Viimaks nimetatud autori järele tarvitab seda vormi ka Hornbeck.³⁾ Muidugi ei saa keegi vastu väielda, et enamsoodustuse klauseli õigusline ulatus võib olla ja õige sagedasti ongi ühes või teises suhtes piiratud, klauseli vormi peale vaatamata, kuid need piiramised võivad olla sedavõrd mitmekesised, et neid täitsa võimata süstematiseerida. Pealegi ei muuda sarnane ulatuse piiramine seda õiguslist iseloomu, mis üks või teine meie poolt toodud enamsoodustuse klausel endaga kaasa toob.

Kui, näit., kahe riigi vahel on sõlmitud k.leping kompensatsioonilist enamsoodustuse vormi tarvitades, siis jääb see vorm ikka kompensatsiooniliseks, kui selle ulatus on mõeldud ainult ühe erimaakonna, mitte aga kogu riigi territooriumi kohta. Kahte liiki "piiramisele", enamsoodustuse printsiibi tarvitamisel, tuleks meil, siiski tähelepanu pühendada, sellep. et need sagedasti

1) Osalt lahkuminevad on vormi liigitused Herod'il. (Hornbeck lhk.18) ja Makovsky (lhk.16) rohkem erinevad Glieril.

2) Glier ibd. l.20 "Unsere Terminologie ist also folgende: ... beschränkte und unbeschränkte Meistbegünstigung, je nach dem ihrer Geltung räumliche, zeitliche oder andere Grenzen gezogen sind."

3) Hornbeck ibd. lhk. 21.

praeguseaja kaubalepingutes ette tulevad ja olulise tähtsuse võivad omada, vaatamata sellele, et enamsoodustuse vormi ügusline ilme selleläbi ei muutu, need on:

a) reservatsioon naabririikide suhtes ja

b) lepinguga piiratud kaubavahetuse objektiks olevate aine-
te nimestik. Esimest punkti tarvitatakse peaausjalikult geograa-
filisest asendist tingitud olukorrast ja sellest olenevast elu-
lisest tarvest nii lähedaste kaubandusliste läbikäimiste loomi-
seks, millede üldsustamist tegelikelulised huvid ei luba. Siia
hulka kuuluvad peale tolliliidus olevate riikide sagedasti ka
naaberriigid väljaspool tolliliitu (Meil. näit., tuntud "Balti
klausel"). Teine punkt näeb ette sarnast võimalust, et enam-
soodustus ei laiendata igasugu kaubavahetusliste objektide peale
üldise lausega vaid leping sisaldab nende kaupade nimestiku, mil-
lede kohta enamsoodustuse printsiipt maksma pannakse, kuna see
teiste sisse- või väljaveetavate kaupade kohta maksev ei ole.
Sama autori poolt tarvitatud vormi -"unbedingte Meistbegünstigung
de praeterito und bedingte Meistbegünstigung de futuro" - (lhk.36,
108) kohta kirjutab Makovsky väga õieti öeldes, et esimesel juh-
tumisel on meil siin tegemist n.n. sobiva vormeliga (удобная
формула) ja teisel juhtumisel hariliku kompensatsioonilise enam-
soodustuse vormiga.¹⁾

Olles tutvunenud peajoontes enamsoodustuse vormidega, mis
kaubalepingutes esinduvad, vaatleme järgmises peatükis milline on
olnud nende efekt kaubandusliste vahekoräde reglamenteerimisel.

=====

1) Маковский. ibd. lhk. 15 ja 16.

III. Enamsoodustuse klauseli tarvitamine ja selle õigusline efekt.

A. Tutuvunenud enamsoodustuse põhimõtte sõnalise vormulatsiooniga tuleks nüüd lähemalt vaadelda millises mõttes, õigemini, millises ulatuses on tarvitatud ühte ehk teist enamsoodustuse klauselit rahvusvahelise kaubanduse reglementeerimisel. Oma sihi saavutamiseks jälgime kaubalepinguid võimalikult mitmekesiseid ja mitmest ajajärgust, esimeses järjekorras neid, mis sisaldavad tingimusteta enamsoodustuse klauseli (A).

Õige pildi saamiseks tuleb paratamata silmas pidada selle ajajärgu üldist kaubandus-poliitilist konjunktuuri, millisesse analüseeritav leping kuulub. Esimene küsimus, mis käesolevas peatükis ülestõstetud aine selgitamisel tõuseb, on ajajärgu leidmine, mil enamsoodustuse printsiip rahvusvahelistes lepingutes esimesena tarvitusele võeti. Eriautorid on avaldanud õige lahkuminevaid arvamisi, milledest siin mõned näited. Cavaretta¹⁾ arvates tuleks enamsoodustuse printsiipi selle algkujuna näha juba 1226.a. lepingus, kus Friedrich II lubab Marseilles'i linnale samasugused õigused, nagu oli garanteeritud Pisa'le ja Genua'le. Bonnet²⁾ leiab samuti enamsoodustuse tunnuseid XII ja XIII a.s. Visser³⁾ otsib enamsoodustuse algust juba hilise-

1) Hornbeck. ibid. lhk. 11.

2) Bonnet Louis. La clause de la nation la plus favorisée. Grenoble 1900. Samuti Poznanski, Charles ibid. lhk. 19.

3) Visser. ibid. lhk. 70.

mast ajajärgust, nimelt XVII a.s. algust n.n. Türgi kapitulatsioonidest. Nende otsustele vaidleb vastu Makovsky. Viimase autori kohta kirjutab ta muu seas, "meie ei või kokku leppida selle autoriga, sest et kapitulatsioon 1612.a. sisaldab, kahtlemata ainult "sobiva vormeli" (удобную формулу), mis tuleb viia juba varemgi avaldatud samasuguste liiki, millel vähe ühist praeguseaegsetega".¹⁾ Edasi kirjutab sama autor: "Nagu juba eespool nimetatud, tuleb enamsoodustuse alguks, praeguse aja mõttes lugeda XVII a. kuuekümmendaid aastaid", siin juures näitab ta 1661.a. Portugali ja Ühend. Provintside Vabariigi vahel sõlmitud lepingu peale, kust muu seas art. III. loeme, et esimene kontrahent annab teisele õiguse kõikide eesõigustuste peale, mida omab ehk tulevikus saaks Suur-Britannia. Makovsky on aga silmist lasknud, et juba 1654.a. Briti ja Rootsi vahel sõlmitud lepingus enamsoodustuse printsiip vähemalt sama täpselt oli vormuleeritud, kui 1661.a., mida nimetatud autor esimesena sarnasena võtab. 1654.a. lepingust loeme, et mõlemad riigid omavad teise maa-alal kõik need privileegiumid "as any other foreigner at present doth, or hereafter shall enjoy there".²⁾ Väidetest, mida autorid oma töökspidamise kaitseks selles küsimuses toonud, veel rohkem aga nende poolt tsiteeritud tekstidest, peame oletama, et enamsoodustuse printsiip ei ole järsku tekkinud, vaid sellel on oma "eelajalugu" ja arenemise järgud ka siis

1) Makovsky, ibid. lhk. 26.

2) Hornbeck. ibid. lhk. 12.

veel, kui see juba võrdlemisi laialt tuntud ja tarvitatud oli, nagu igal teiselgi rahvaste vahelkordi reglamenteerival instituudil.

Kõige õigem näib meile Makovsky seisukoht, selle parandusega, mis meie poolt näidatud. Ainult sellest ajajärgust peale leiame kaubalepingute lisalause, mis enamsoodustuse mõistet sisaldavad sel kujul, nagu eelmises peatükis defineeritud. A.1654 peale kuni 1767.a. leiame kaubalepingutes enamsoodustuse printsiipi sihituna kaubanduslise personaali, mere-sõidu ja üldtariifi kohta. Peale samas peatükis juba tsiteeritud Briti-Rootsi kaubalepingu (1654) tõendavad seda väidet kõik selles ajajärgus sõlmitud kaubalepingud, milledest siin üksikud väljavõtted.

Prantsuse-Hispaania 1659.a.¹⁾

"..... seront traités comme la nation la plus favorisée, ne payant que les mêmes droits auxquels les Anglais et les Hollandais sont soumis".

Suur Britannia-Danzig 1706.a.²⁾

Art.XII, 2. "For what remains: 7 any grøater privileges, which any wise respect to persons, ships, or goods of foreigners at Dantzig, shall be hereafter granted to any foreign nation, the British subjects shall in the like manner fully enjoy the

1) Hornbeck. ibid. lhk. 12.

2) Glier. ibid. lhk. 19.

same for them selves, their ships and commerce."

Prantsuse-Hamburgi 1769.a.¹⁾

Art. V. Граждане и подданные Гамбурга какъ при ввозѣ во Францію, такъ и при вывозѣ своихъ товаровъ и продуктовъ не должны будутъ платить иныхъ или более высокихъ пошлинъ чѣмъ тѣ, которыя будетъ платить наиболѣе благопріятствуемая сѣверная нація... Тотъ же порядокъ будетъ установленъ въ городѣ Гамбургѣ въ отношеніи королевскихъ /французскихъ/ подданныхъ т.е., они будутъ пользоваться касательно мореплаванія и торговли положеніемъ наиболѣе благопріятствуемой націи.

Kahe viimaks tsiteeritud enamsoodustuse vormist paistab välja nagu ulataks enamsoodustuse printsiip mitte ainult üldise, vaid ka konventsionaal tariifi peale. Sarnane seisukoha on omaks võtnud Makovsky Prantsuse-Hamburgi lepingu kohta. Meile näib, et siin vormi sõnastusele liig absoluutne tähendus on antud ja silmast lastud, et sel ajal konventsionaal tariifi alanusi (particular favours) enamsoodustuse printsiibiga seotuna üldse ei tuntud. Elavaks tõenduseks väitele on tolleaegne üldine kaubanduspoliitika, mis ikka veel merkantilismi pitsatit enda peal kandis. Prantsusmaa tolleaegsed tariifipoliitikat karakteriseerib Prantsus-Vene kaubaleping 1787.a.²⁾ Toome lepingust art. X-da.

1) Makovsky. lhk. 67.

2) Makovsky, ibid. lhk. 48.

"Подданные Высоких Договаривающихся Сторонъ будутъ платить за ихъ товары пошлины и другіе поборы, установленные тарифами ныне действующими или впредь быть имѣющими во взаимныхъ областяхъ."

Nagu art. X. näeme ei ole siin mingisugusest tariifi alandusest sõnagi lausitud. Kui veel arvesse võtame, et igal riigil ikka teatavatel ajajärkudel kindlat süsteemi kaubalepingute sõlmimisel silmas peeti, siis on meie arvates, liig julge oletus Prantsuse-Hamburgi 1769.a. lepingus enamsoodustuslist tariifi-alandust näha, ainult sellepärast, et enamsoodustuse klauseli vorm sõnaliselt nii seletada lubab.

Samasuguse õigusega võiksime meie Inglise-Vene kaubalepingu suhtes (1766) asuda Glieri seisukohale, kes selles enamsoodustust näeb, mis ka konventsionaal tariifi alanduste peale ulatab.¹⁾

III. ".....а. Морскіе служители, пассажиры и корабли, какъ Великобританскіе такъ и Россійскіе /хотя бы въ экипажѣ нѣкоторые изъ иностранныхъ обрѣтались/ какъ наилучше фаворизованные народы трактованы были (seront reçus et traités

1) Ta kirjutab: Dieser russisch-grossbritannische Vertrag ist wieder ein Beleg für die Doppelseite der Meistbegünstigung und für die Notwendigkeit dieser bei der Auslegung alter Verträge Rechnung zu tragen. Man legt zweierlei fest: einmal, dass die gegenseitige Einfuhr keine höheren Zölle zu bezahlen braucht als die Sätze des Generaltarifes, dass man also ihr gegenüber keine Zuschläge erheben wird; (Art. IX) und sodann dass auch etwaige Abweichungen vom Generaltarif nach unten hin, alle Zollminderungen der beiderseitigen Einfuhr zugute kommen (Art. XXIV) (lhk. 174).

comme la nation la plus favorisée).

XXIV. " И во всемъ что касается налоговъ и пошлинъ платимыхъ съ привозимыхъ и вывозимыхъ товаровъ генерально, Великобританскіе подданные уважаемы и поступлено съ ними быть имѣетъ какъ съ наилучше фаворизованными народами. " (En en tout ce qui regarde les impôts, et les droits payables pour l'entrée et la sortie des marchandises en général les sujets de la Grande Bretagne seront toujours considérés et traités comme la Nation la plus favorisée.¹⁾). Makovsky, kes tolleaegset Vene kaubanduspoliitikat oluliselt tunneb, eitab täiesti Glieri seisukohta kõneall oleva lepingu XXIV artikli kohta. Oma uurimuste põhjal tõendab ta, et selles artiklis sisalduv enamsoodustuse printsiip käib ainult üldise tariifi, mitte aga tariifi alanduse kohta, kuigi enams.-klauseli sõnastus, teisi asjaolusid arvesse võtmata, teisiti seletamist lubab. Nagu Glier Inglis-Vene kaubalepingut käsitades nii on Makovsky oma korda Prantsus-Hamburgi lepingut analüüseerides ainult vormi sõnastust silmas pidanud ja selle läbi eksiarvamisele kaldunud. Huvitava tõenduse meie väitele pakub Prantsus-Hispaania kaubalepingu 1761.a.

Art. XXIV. "..... Ни одна другая иностранная держава не будет пользоваться ни въ Испаніи ни во Франціи никакимъ болѣе выгоднымъ преимуществомъ чѣмъ то, какимъ пользуются обѣ націи.

"Если Высокіе Договаривающія Стороны заклю-

=====
1) Ф. Мартенс ibid. lhk. 244, 258.

чаютъ какой либо торговый трактатъ съ другими державами и даруютъ имъ или уже даровали въ своихъ портахъ и на своихъ территорияхъ права наиболѣе благопріятствуемой націи, то указанныя державы должны будутъ быть освѣдомлены, что отсюда исключаются и не должны служить указаніемъ или примѣромъ тѣ преимущества, которыми пользуются испанцы во Франціи и обѣихъ Сициліяхъ, французы въ Испаніи и равнымъ образомъ въ обѣихъ Сициліяхъ и неаполитанцы и сициліанцы во Франціи и Испаніи такъ чтобы какая-либо другая нація участвовала въ тѣхъ привилегіяхъ, которыя они считаютъ нужнымъ предоставить въ пользованіе взаимныхъ своихъ подданныхъ".¹⁾

Viimasest artiklist näeme, et tariifide alandus oli erakorraline nähtus, mida ainult kõige lähemas ühenduses seisvate naaberriikide vahel erilistel tingimustel teostati. Kui Prantsusmaa sarnase tingimuse oma kaubalepingusse mahutada võis, siis ainult seda silmas pidades, et kõikides varem sõlmitud lepingutes, nii palju kui need puudutasid sisse- ja väljaveo tariife, enamsoodustuse printsiipi oli mõeldud üldise (autoni) tariifi kohta, vastasel korral oleks ta ju kõige jämedamalt lepingute läbi teistele antud õigusi rikkunud.²⁾ Selleaja sõjakat iseloomu silmas pidades oleks sarnane õiguse rikkumine teiste poolt teravaid re-

1) Makovsky. ibid. lhk. 64.

2) Et tol ajal tingimusteta enamsoodustuse printsiip harilikult ainult üldise tariifi kohta mõeldud oli, seda tõendab peale varem toodud näidete kujukalt ka Prantsuse- P.Am. Ühisriikide kaubal. art. II ja III (1778.a.) Siin väljendavad hariliku enamsoodustuse vormi s.o. tingimusteta enams. III ja IV. art. Njipea aga kui konventsionaal tariifi alandusest kõneldakse, siis esinetakse juba uue vormiga, s.o. ekvivalentse kompensat-

pressiooni abinõusid esile kutsunud; midagi sarnast ei ole meile, eriti sellest lepingust tingitult, silma puutunud.

Juba XVIII a.s. saadakse Inglismaal aru merkantilismilt pärandatud kaubanduspoliitika negatiivsetest külgedest ja katsutakse neid kord korralt pehmedada ja kõrvaldada. Napoleon I päevil Prantsuse ja Inglismaa vahel tekkiv ja äärmist kuju omav majandusline heitlemine andis aga arenevale rahvusvahelisele kaubanduslisele läbikäimisele ja edenemisele raske hoobi. Nagu iga suurema sõja harilikuna tagajärjena on protektsiooniline tendents ja majandusline enesesse tõmbumine, nii ka peab Napoleoni kukutamist.

Kuid sellegi peale vaatamata oli Briti riik esimene, kes vabakaubanduse poole püüdmist avaldas. 1824 - 1825.a. viib Huskisson tariifide lihtsustusreformi läbi; radikaalsemalt võidi seda aga teostada, kui 1832.a. parlamendi reform suuremaa omanikudelt võimu võttis, seda keskmistele klassidele edasi andes. Samuti tehakse seal kihutustööd üksikute teadlaste poolt Smith'i majandusliste ideede elluviimiseks. Kui varem seal põllusaadused sisseveo tollidega protekteeritud olid, siis sundis viljakaldus 1842.a. neid kaitsetollisid pehmedama ja hiljem kaota-

=====
siooni nõudega (II art.). Teisiti ei ole suutnud seda lepingut ka Makovsky seletada, kuigi see tema varem esitatud mõtetega hästi ei kokkukõlastu. Üksikasjalikult käsitab tollitariifi süsteemi Borchardt eespool mainitud teoses lhk. lhk. 20, 21, 23, 36, 37, 39, 41 j.t. Tuues kaubanduspoliitika ajaloost terve rea näiteid tuleb ta otsusele, et kuni "Cobdeni" lepinguni ainult enamsoodustus anti autonoomse tollitariifi peale. Sarnasele seisukohale tollitariifide suhtes asub ka Sagorsky (vaata eespool mainitud teos VI peat. punkt IV-as).

ti need täiesti. Reformi vastaste poolt oodatud põllumajanduskriis jäi tulemata; nende üllatuseks läi põllumajandus üldist majanduslist arenemist takistavate kaitsetollide kaotamisel, öitsele. Mitte vähem kasu sai vilja pealt kaitsetollide kaotamise läbi Briti.

Sest elutarvituste odavnemine võimaldas vähemat väljaminekut tööstus-produktide valmistamise peale.

Gladstone'i algatusel järgneb tolli tariifide alandamine 1853 ja 1860.a.a. Eriti tähtis on meil viimaks nimetatud aasta, mil Cobdenil korda läks Briti-Prantsuse kaubalepinguga kaubanduspoliitika uuele ajajärgule alus panna. Selles kaubalepingus, mis endas sisaldab vabakaubanduse aate kandjate tendentsi, on kompensatsiooniline enamsoodustuse klausel, kui vabakaubanduslise sihi arenemise takistus, kõrvale heidetud ja see asendatud tingimusteta enamsoodustuse vormiga, mille efekt laiendatakse konventsionaal tariifi soodustuste peale. N.n. "Cobdeni lepingu" XIX. art. tekst, mis tingimusteta enamsoodustuse vormi laiema kohaldamise aluseks ja millisest põhimõttest Glier¹⁾ kuidagi viisi kõnelda ei saa halvaks panemist avaldamata, on järgmine: "Eine jede der beiden hohen kontrahierenden Mächte verpflichtet sich, der anderen jede Begünstigung, Bevorrechtung oder Ermässigung des Tarifes bei der Einfuhr von den in dem gegenwärtigen Vertrag

1) Glier on arvamisel, et see enams.-vorm juba algusest peale sarnases ulatuses tarvitata olnud, mitte alles 1860.a. Juba eespool oli meil võimalik näidata, et sarnane arvamine ekslik. Borchardt, Sagorsky mainitud teostes, samuti Dr. Isay (Meistb. und Gleichb. im intern. Recht" Zeitschr. für Völkerrecht 1922 lhk. 276-289) näevad tingimusteta enams. vormi sarnases mõttes tarvitusele võtmise algust 1860.a. Üldiselt tuleb seda seisukohta õigeks pidada.

erwähnten Artikeln zuteil werden zu lassen, welchen die besagte Macht irgend welcher dritten Macht zu gestehen möchte."¹⁾

Enamsoodustuse klausel oli kõne all olevas lepingus möledud ainult teatava osa objektide kohta. Veel samal aastal aga järgnes täiendav leping mis selle kitsenduse objektide suhtes kaotas. Lühikese aja jooksul sõlmis Prantsusmaa terve rea riikidega samasugusel alusel kaubalepingud; näit.:

1/V 1861.a. Belgiaga

2/VIII 1862.a. Saksa tolliuniooniga

17/I 1863.a. Itaaliaga.

30/VI 1864.a. Helveetsiaga

14/II 1865.a. Rootsi-Norruga.

18/VI 1865.a. Hispaaniaga.

7/VII 1865.a. Hollandiga.

11/VII 1865.a. Portugaliga

11/XII 1866.a. Austria-Ungariga j.t.²⁾

Selle uue kaubanduspoliitilise idee võtsid varsti kõik Euroopa riigid omaks, maha arvatud Venemaa, kes alles hiljem järele nihkus.

Võrdlemisi niisama intensiivselt kui Prantsusmaa, asusid uuel alusel kaubalepinguid sõlmima Belgia ja Itaalia.

Toome siin veel mõned näited, kus tingimusteta enamsoodustuse klauseli kohaldatakse tariifiliste soodustuste suhtes.

1) Glier. ibid. lhk. 222.

2) Makovsky. ibd. 135.

Briti-Belgia 23. juulil 1862.a. "In Allem, was die Schiffahrt und den Handel angeht, können die hohen vertragenden Teile einem dritten Staat keine Vorrechte, Begünstigungen oder Sonderstellungen einräumen, die nicht ebenfalls und augenblicklich auf ihre beiderseitigen Untertanen Ausdehnung finden."¹⁾

XIX a.s. lõppl ha XX algul sõlmitud lepingutes ettetulevad tingimusteta enamsoodustuse klausel.

Suur-Britannia-Serbia leping 1893.a. art. I ja II:

"The two contracting parties engage reciprocally not to accord to subjects of any other power in matters of navigation or commerce any privilege, favour, or immunity, whatever, without extending them during the duration of the said concessions to the commerce and navigation of the other party, and they will enjoy reciprocally all the privileges, immunities and favours which have been or shall be conceded to any other nation".²⁾

Sõna "reciprocally" määrab siin ära vastastikususe momendi ja seda ei tule mitte nii mõista nagu seda sõna mõistetakse kompensatsioonilises klauseli vormis. (Glier ibid. Reziitatsverträge). Hispaania-Hiina leping 1896.a. läheb klauseli sõnastuse poolest eeltooduist lahku ja sarnaneb enamsoodustuse sõnastusviisile Eesti-Briti kaubanduslises noodis ettetulevale.

Näit.: "... in all respects the same privileges and immunities as are now or may hereafter be granted to the subjects or citizens of the most-favoured nation."

1) Glier ibid. 224.

2) Hornbeck. ibd. lhk. 20.

Eesti-Briti:

1. "... vähemalt niisamasuguse " ... at least as favourable
soodustuse osaliseks saavad, na- in all respects as that accorded
gu seda kõige enam soodustatud to the nationals and goods, the
väljamaa riigi alamatele, kaupa- produce or manufacture of the
dele ja tööstuse toodetele on lu- most-favoured foreign country.
batud."

Sarnases mõttes on tingimusteta enamsoodustuse klauseli
tarvitatud kõikides Eesti kaubalepingutes niipalju kui enamsoo-
dustuse printsiip on kohaldamisele võetud tollitariifide suhtes.

Nagu ülemaal nägime on tingimusteta enamsoodustuse klauseli
tollitariifide suhtes käsitatud eri aegul eri ulatuses. Ülemineku
etaapina ühelt süsteemilt teisele võime kahtlemata võtta kompen-
satsiooniga enamsoodustuse klauseli (B).

Kulišer kirjutab selle kohta: "Sel ajajärgul, kus enamsoo-
dustuse printsiip veel pikaldaselt ja vähe korruga endale teed
murdis, kus ta raskustega seotult endale otsis adekvaatset väljen-
dust, kordkorralt omandades kindlama vormi, kuid ei omanud veel
vajalikku stabiilsust - sel ajal töi Uus-Ilm esile oma n.n. ekvi-
valentsuse ehk kompensatsiooni süsteemi" ¹⁾ Uus süsteem pani
ennast teatud ajajärguks õige kiirelt maksma. Mitte ainult Am.
Ühisriikidega sõlmitud lepingud ei sisaldanud sarnast kompensat-
siooniga enamsoodustuse vormi, vaid see vallutas varsti Kesk- ja
Lõuna-Ameerika ning siirdus sealt üle ka Euroopa mandrile. Üheksa-
teistkümnenda sajandi 30-dest aastatest alates oli see domineeri-
vaks enamsoodustuse vormiks ka Lääne-Euroopa riikidevahelistes

1) "~~La conséquence de la clause normale est d'unifier le tarif conventionnel~~" kirjutab Nolde (Les traité de commerce, lk.416).

kaubalepingutes ning püsis sarnasena tervelt kolm aastakümnet.

Millega tuleb seletada selle süsteemi nii kiire levinemine rahvusvahelises kaubanduspoliitikas, millega selletatav sarnane seljapööramine tingimuseta enamsoodustuse vormile, küsib Kulišer ning vastab selle peale, et esimese põhjusena tuleb näha enamsoodustuse printsiibi arenematud ja stabiliseerumata seisukorda. Enamsoodustuse põhimõtte leidis kuni Ameerika süsteemi tekkimiseni kohaldamist peasjalikult, et mitte öelda ainult nende soodustuste suhtes, mis ei puudutanud tollitariifi alandusi.¹⁾ Tegelik poliitiline olukord nagu tõukas iseseisvaks riigiks kujunenud Põh.Ameerikat riikidele, kes tema iseseisvusest huvitatud olid ning kes selle stabiliseerumiseks küllaldase poliitilise "kaalu" omasid, tollisoodustuste andmisele. Nagu juba eespool kuulsime tehti sellega algust Prantsus-Am. Ühisriikide kaubalepingus a. 1778. Teisalt aga taheti nende soodustuste üldsustamisele võimalikult tagasihoidlik olla, ning seati üles ekvivalentsuse tingimus, leides sellele siis ka teoreetiline õigustus n.n. "Ameerika interpretatsiooni" kujul.²⁾ Väljaminek nende teadlaste seisukohalt, kes väidavad, ja meie arvates põhjendatult, et enamsoodustuse printsiipi käsitati kuni n.n. Ameerika süsteemini, küll autonoomse tariifi suhtes, kuid see ei ulatunud nende tariifiliste soodustuste peale, mis erikokkulepetega õige piiratud juhtumistel anti, siis järgneb sellest, et kõiki neid ülesandeid täitis ka ^{uus} enamsoodustuse vorm. Rohkem veel, see üldistas põhimõtteliselt korra,

1) Borchardt, ibd. lhk. 53-55 ja 65 v. ka Kulišer ibd. lhk.20.

2) Hornbeck. ibd. lhk. 29-38.

mille järgi kaubalepinguga antakse n.n. konventsionaalseid soodustusi tollide alal, milline kord seniajani üldiselt tarvitamist ei leidnud. Tolleaegse majanduspoliitilise voolu mõjul ja puht poliitiliste kaalutluste tõttu aga lisasid kõneall oleva süsteemi loojad konventsionaalsete soodustuste saamiseks kompensatsiooni tingimuse, halvates tuntavalt põhimõtte arengut, mis sisaldub tingimuseta enamsoodustuse vormis.

Kompensatsiooni sisaldav enamsoodustuse vorm ei loonud kiire levimise peale vaatamata kaubanduspoliitika ajaloos perioodi, millel oleks olnud määrav iseloom. Selle süsteemi tugevus, s.o. kompensatsiooni moment, mis ju õieti sellest enamsoodustuse vormist iseseisva liigituse teeb, oli ühtlasi ka selle süsteemi nõrkus. Võistlejaid ühevõrdsustav moment¹⁾, mille tarvest kasvas enamsoodustuse printsiip, oli kammitsasse pandud. Tiheda kaubanduslepingu võrgu juures, nagu praegune, mis seob tsiviliseeritud riike kogu maakera pinnal, oleks ekvivalentsuse pärast kauplemine rahvamajandusliselt sedavõrd kulukaks ja poliitiliselt sedavõrd tülikaks kujunenud, et selle läbi saadud soodustused seda kõike ära ei tasuks²⁾. Argnev majanduselu ei sallinud sarnast kammitsat

1) "La conséquence de la clause normale est d'unifier le tarif conventionnel" kirjutab Nolde (Les traités de commerce. lhk.416)

2) "... la formule conditionnelle américaine, kirjutab Nolde, a le défaut de n'être plus une cause égalitaire au sens véritable du terme. Si, pour acquérir les droits des tiers, il faut les compenser par des avantages équivalents à établir par de nouvelles négociations, - la clause de la nation la plus favorisée devient sans valeur; les droits des tiers ne sont en effet jamais concédés à ceux-ci "gratuitement", mais toujours à payer ces droits par voie conventionnelle, imposée aux contractants, équivant à déclarer qu'en soi la clause de la nation la plus favorisée ne donne absolument rien.

ning see heideti varsti kõrvale. Ei ole huvituseta siin kohal märkida, et XIX-da sajandi esimesel poolel väga vähe veel sõlmiti kaubalepinguid konventsionaal-tariifide alusel. Kui tehtigi väikseid tariifi alandusi, siis väge piiratud objektide suhtes. Prantsusmaa sõlmis, näit., konventsionaal lepinguid sel ajajärgul kõigest viis, kusjuures soodustusi oli antud ainult mõne üksiku objekti suhtes. On arusaadav, et siis kompensatsiooniline enamsoodustuse vorm etendas võrdlemisi neutraalset osa. Olukord muutus aga tuntavalt, kui vabakaubandusline vool XIX a.s. teisel poolel võidule pääses. Leidsid aset suured tariifi alandused ja sarnase süsteemi juures ei olnud kompensatsiooniline enamsoodustuse vorm enam eluline.¹⁾ Ei ole vast huvituseta märkida, et ülemineku ajajärgul kompensatsiooniliselt vormilt tingimuseta vormile (mõned autorid ^{nimetavad} ~~tarvitavad~~ tingimusteta vormi kohta, mis kohaldatakse tariifide soodustuste puhul, absoluutseks enams. vormiks) terve rea lepinguid võib näidata, kus osa tariifilisi soodustusi antakse kompensatsiooni tingimusega, teine osa aga tingimusteta.

Meie ei pea tarvilikuks näiteid tuua rahvusvahelise kauban-

=====
 La contradiction entre la clause conditionnelle et le principe égalitaire que nous constatons n'est pas simplement académique. La clause conditionnelle des droits de la nation la plus favorisée a toujours servi - comme le prouve la pratique des Etats-Unis d'Amérique ainsi que le pratique d'autres Etats qui y'ont eu recours - à établir, non le système égalitaire en matière des droits de douane, mais le système préférentiel basé sur des faveurs accordées à certaines nations et refusées aux autres." (ibid. lhk. 424).

- 1) Agedaima kompensatsioonilise vormi kaitsjana ja propageerijana märgime Glieri ja tema mõjul vähem kategoorilisel kujul peale Ameerika autorite Makovski ja Poznanski. Selle vormi ägedaima vastasena Zagorsky. Täiesti eitavaale seisukohale komp. enams. vormi suhtes on asunud ka Rahvaste Liidu majanduskomisjon.

duse ajaloost, kus eri konkreet juhustel kompensatsiooniga enamsoodustuse vormi kohaldamise alusel selle vormi sisu interpreteeritakse. Oleme juba eespool märkinud need erimurimused selle vormi suhtes. Ei ole vastu ülearuane siin kohal märkida, et ilmasõja aegne majanduspoliitika nähtavasti lõi meelega kompensatsiooniga enamsoodustuse vormi kasuks, kuid majanduslise rahu idee stabiliseerumisel on sellest meelsusest loobunud nii tegelik elulises kaubanduspoliitikas kui ka akadeemilistes ainekäsitlustes.

+

+

+

B. On autoreid, kes enamsoodustuse vormi süstemaatilise käsitamise juures tarvilikuks peavad konkreetselt üleslugeda neid alasid millede reglamenteerimisel enamsoodustuse klausel tarvitamist leiab. Meie arvates ei tingi enamsoodustuse printsiipi ^{süste-} ~~sea-~~ ^{maatiline} ~~maatiline~~ ^{maatiline} käsitlemine sarnast loetlust. Konkreetnäited on niipalju vajalikud kui palju need aitavad selgitada vaatlemise objektiks olevat mõistet, vastasel korral aga on need uurimusele ülearuuseks koormaks. Pealegi oleks väga raske, et mitte öelda võimata üleslugeda täies ulatuses rahvusvahelistes kaubalepingutes ettetulevaid alasid, millede reglamenteerimisel enamsoodustuse klausel sobivaks võiks osutada.

Küll aga tuleb oluliseks pidada küsimuse selgitamist kas on küllalt, kui sõlmitavas kaubalepingus enamsoodustuse printsiip ära märgitakse kõikide alade kohta üldiselt, või ehk tuleks soovitavaks pidada selle äramärkimist iga ala kohta eriti, millise kohta seda maksma soovitakse panna. Kui vaatleme rahvusvahelist prak-

sist ülesseatud küsimusele vastuse leidmiseks, siis näeme, et on talitatud nii ja teisiti. Näiteid võime leida meiegi praksisest. Meil on nimelt terve rida kaubanduslisi kokkuleppeid, kuid enamsoodustuse printsiip on kogu kaubandusliste vahekorradade suhtes ühe üldise klauseliga maksma pandud.¹⁾ Teisalt aga näeme, et kõikides üksikasjaliselt väljatöötatud kaubalepingutes enamsoodustuse klausel ette tuleb iga üksiku ala kohta eraldi. Viimaks nimetud menetlust lepingute tehnikas tuleb meie arvates igal juhtumisel eelistada universaalsele klauselile, sest viimane võib mitmesugusteks arusaamatusteks ja vaieldusteks põhjust anda. Võidakse ju töepoolt küsida sarnase universaalse klauseli puhul, millised on selle klauseli piirid. Millega määruvad need n.n. "kaubanduse ja laevanduse huvid", mille reglementeerimis eks enamsoodustuse klauseli tarvitada tahetakse? Kas, näit. "kaubanduslise huvi" all tuleb mõista ka kinnisvara omandamise õigust seevõrd kui kaubamaja või tööstusettevõtte alla seda vajatakse? Kas selle alla saab mahutada ka konsulaartegevust? Võivad tõusta veelgi delikaatsemad küsimused. Oletame, et ühes lepingus kaks kontrahenti vastamisi lubavad enamsoodustuse mõlema maa kodanikkude käsitlemisel (*en ce qui concerne le traitement des sujets des deux nations*). Kas on nad sel juhtumisel õigustatud pretendeerima õiguste peale kohtutegevuse alal või kohtu otsuse täitmise alal, kui neis küsimusis mõne kolmanda riigiga erikokkuleppe teel vahekorrad on korraldatud? Sakslased ja prantslased on selles küsimuses eitavale

1) Eesti-Vene rahuleping art. XVI lisa I lit. a. E.L.V. I.
Eesti-Briti kaubaleping (maksma pandud nootidevahetuse teel, praegu juba asendatud uue kaubalepinguga) E.L.V. I.

seisukohale asunud ütleb Poznanski (v.lhk.105). Raskused interpreteerimisel on muidugi vähemad, kui ühe antud lepinguga reglamenteeritakse teatud üks ala olgu see siis laevandus, kodanikkude õigus või konsulaarala. Kui aga ühe lühikese deklaratsiooniga korraldatakse kõik need küsimused koos ja sealjuures enamsoodustuse printsiip sisse võetakse ühe üldise klauseliga, siis on vaielused huvide kokkupörke puhul väga raskesti korraldatavad.

Nagu teada on saavutatakse teatavad soodustused enamsoodustuse klauseli põhjal kaaskontrahendi ja mõne kolmanda riigi vahel sõlmitud lepingu kaudu, seega siis mitte otse, vaid kaudsel teel. Seda teades tuleme tahes või tahtmata küsimuse juurde - kas on enamsoodustuse klauselil siis veel mingit efektsust kolmandate riikide suhtes, kui soodustused, mida selle abil saavutatud enam ei eksisteeri kontrahentide enda vahel? Sellele küsimusele võib järgneda ainult üks vastus, nimelt eitav. Juba enamsoodustuse idee oma sisult ise õigustab sarnase vastuse. Kui enamsoodustuse põhimõtte eesmärk on luua antud riigi turgudel rivaalide vahel võrdset asendit, siis on see ainult sel teel kättesaadav, et ka neil juhtumistel, kus kaubalepinguga antud soodustused ühe võistleja (kontrahendi) suhtes kustuvad, siis olukord ikkagi sarnaseks jääks, et tema õigusline asend võistlejatega antud alal oleks ühevõrdne ehk teise sõnadega, et tema kaudu teistele osaks saanud soodustused samal ajal kaoksid, kus kontrahent need ise kaotanud. Ka vormilistel kaalutlustel ei saa meie teisele seisukohale tulla. Enamsoodustuse klausel ei avalda ennem efektiivsust, kui näit. A poolt on teatud soodustus antud C-le. Soodustus mis antud C-le on siis see põhjus (causa), mis teki-

tab enamsoodustuse klauseli efektsuse. ^{suhtes} Kaob see põhjus - lõppeb ipso facto iga kausaalselt sellest olenev efektsus. Visser ütleb muuseas selle kohta: "... ce privilège étant disparu, le fait qui mettrait la clause en action n'existe plus et la stipulation cesse ses effets. Cessante causa cessat effectus." ¹⁾ Küsimus näib sedavõrd selge olevat, et võidaks ehk leida selle erilist konstateerimist üleliigsena. Arvesse võttes aga neid vaielusi, mis selle küsimuse interpreteerimisel rahvusvahelises praksises ette on tulnud, ei saanud meie aine käsitamisel sellest küsimusest vaikides mööda minna. ²⁾ Osalt vast nende vaieluste tõttu on seda küsimust sedavõrd tähtsaks peetud, et üksikud teadlased, näit. Lehr (Revue de droit international et de législation comparée, 1893) seda iseseisva küsimusena on käsitanud.

+ +

+

-
- 1) Visser, L.E. - La clause de la nation la plus favorisée dans les traités de commerce (Revue de droit intern. et de législ. comparée. 1902, lhk. 84).
 - 2) 1893 andis vitsekuningas Li-Hung-Tchang sellekohase aktiga ühingu "China-Merchants-Steamnavigation Company" erilise õiguse vedada vilja Tien-Tsini tollisoodustustega. Ainult Ameerika Ühisriigid olid varem kaubalepinguga need soodustused saanud, ja selle kaudu enamsoodustuse alusel ka Briti-Am. Ühisriikide ja Hiina vaheline leping, mille kaudu Britile soodustused enamsoodustuse klauseli tõttu oleksid üle läinud, tühistati. Briti, kes väga huvitatud oli neist soodustustest, mis ameeriklastele oli antud, nõudis Hiinalt, et see tagasi võtaks akti, millega soodustused antud ainult ülemalnimetatud ühingu. Oma pretensiooni aluseks tõi Briti-Am. Ühisriikide ja Hiina vahelist kaubalepingut ning enamsoodustuse klauseli Briti-Hiina kaubalepingus, väites, et juba selle kaudu saadud õigused on lepinglised õigused, mida ei saa Hiina ühepoolset enda äranägemise järgi muuta nii kaua kui maksev on Briti-Hiina kaubaleping. Tsung-Li-Yamen lükkas selle pretensiooni tagasi vastuväitega mäidades, et Am. Ühisriikide ja Hiina vahel kaubalepingu tühistamisega kustuvad kõik lepingus sisalduvad soodustused nii Am. Ühisriikide kui Briti suhtes. (V. Bonnet ibd. lhk. 164.)

Bonnet vaatleb oma uurimuses peale muu ka sarnaseid juhtumisi, kus protektoraadi all olnud territoriaalsed üksused rippumatuse saavad ning iseseisvate riikidena rahvusvahelisse liiklusse astuvad. Nimelt on vaielusi tekitanud küsimus - kas enamsoodustuslised lepingud "emamaaga" annavad pretendeerimise õiguse nende soodustuste peale, mis iseseisvaks saanud emamaa osa kaubalepingutega annab. Küsimus vastatakse eitavalt. Nõuda võib kontrahendilt. Uus riik ei olnud "emamaaga" sõlmitud lepingu suhtes kontrahent. Näitena toob Bonnet Serbia ja Austria vahel tekkinud vaielust peale Serbia iseseisvaks saamist. Põhjuseks olid soodustused, mida Serbia andis Britile. Austria pretendeeris nende soodustuste peale lepingu alusel, mis temal oli Türgiga sõlmitud enne Serbia iseseisvust.¹⁾

B. Territoriaalsed piiratudused.

Tegelik eluliselt väga olulise tähtsusega on selgitada, kuivõrd enamsoodustuse klausel annab õigust, juhtumisel kui ei ole tehtud expressis verbis piiratusi, nende soodustuste peale mis on omased piiriäärsel maa-alal, naaberriigil, tolliliidul, riikideliidul (confédération), asumaadel, j.n.e.

a) Harilikult on piiriäärsel maaribal kaubitsemise suhtes teatud erilised õigused, mis kohaldamisele ei kuulu üleriiklikelt. Need soodustused on fikseeritud kas erilepingus või naabermaade vahel sõlmitud kaubalepingus.

Konstateerides siin näidatud tõsiasja, ilma et asuksime selgitama neid elulisi põhjusi, mis sarnase erandlise seisukorra piiriäärsele

1) V. Bonnet ibd. lhk. 169 ja edasi.

maa-alale põhjendab, peame seisukohale asuma, et neil juhustel, kus enamsoodustuse klausel ei ole piiratud vastava expressis verbis toodud reservatsiooniga, siis enamsoodustust nautiv riik võib pretendeerida analoogilise faktilise olukorra juures kõikide nende soodustuste peale, mis on antud mõnele kolmandale piiririigile.¹⁾ Sarnasele seisukohale näib asunud olevat ka Bonnet kui väidab, et enamsoodustuse klauseli ei tule kitsendatult tõlgendada muil juhtumisel kui ainult siis, kus see expressis verbis lepingus on väljendatud.²⁾

Enamail juhtumisel aga näeme, et piiriäärse maariba erandliste soodustuste suhtes tehakse lepingute sõlmimisel reservatsioonid. Toome Poznanski järgi siin paar näidet:

1) Austria-Ungari ja Rumeenia vahelises kaubalepingu 22. juunist 1875.a. art. 6. esimeses ja teises lõikes tuuakse enamsoodustuse klausel ja kolmandas lõikes reservatsioon, mis kõlab järgmiselt: "Les dispositions qui précèdent ne s'appliquent point: 1) aux faveurs actuellement accordées ou qui pourraient être accordées ultérieurement à d'autres Etats limitrophes pour faciliter la circulation sur les frontières"

Analoogilise tingimuse leiame veel Saksa-Vene kaubalepingust 1894.a. artikkel 11-das. Toodud kaks näidet puudutavad neid juhtumisi, kus kontrahendid on piiririigid. Kuid on juhtumisi, kus analoogiline reservatsioon on tehtud kahe riigi vahel, kes ei asu naabruses. See tõsiasi on veel kord tõestuseks Bonnet seisukohale, et

1) Loomulik, et see pretendeerija võib olla ainult mõni piiririik.

2) Bonnet. ibd. lhk. 22; v. ka Poznanski ibd. lhk. 125.

tarvilik on reservatsioonid lepingus expressis verbis ettenäha, kui tahetakse ükskõik millisi piiratusi enamsoodustuse klauseli ulatuse suhtes maksma panna. Näitena võiks tuua Taani ja Hispaania vahel 1893.a. sõlmitud kaubalepingu art. 6. lõige 3:

"La stipulation de cet article ne peut pas être invoquée en ce qui concerne les concessions spéciales accordées ou qui pourraient être accordées à l'avenir à des Etats limitrophes pour faciliter le commerce à la frontière." 1)

Samuti, ^{näiteks} Eesti-Helveetsia kaubalepingu 1926.a. art. 14 p.a.

Artikkel 14 teeb reservatsioonid enamsoodustuse klauselile, mis kaubalepingus erialalde kohta toodud. Sellest loeme: "Enamsoodustatud riigi käsitluse põhimõttele, mis on käesoleva konventsiooni aluseks, ei tule vastukäivaks pidada allpoolnimetatud tollivabastusi, vabastusi ning eesõigusi, nimelt:

a) eesõigusi, mis antud või tulevikus antakse naaberriikidele, piiriläbikäimises (les privilèges qui ont été ou pourraient être accordés à des Etats voisins, relativement au trafic frontière;)" 2).

b) Eraldi neist soodustustest, mis antakse piiriäärseks kaubitsemiseks näeme, et antakse teatavaid soodustusi vastastiku riikide vahel üldiselt, mitte ainult piiratud territooriumi osades. Tekib küsimus - kas enamsoodustuse klausel annab õiguse sarnaste soodustuste peale pretendeerimiseks? Vastus võib olla meie arvates ainult jaatav. Kui ei ole lepingus tehtud vastavaid reservatsioone, siis on enamsoodustust nautival riigil kahtlemata õigus neid soodustusi

1) Poznanski. ibd. lhk. 126.

2) E.V.L. III. lhk. 272.

nõuda, mis on antud mõnele kolmandale riigile.

Sarnasel arvamisel on olnud ka meie kaubalepingute sõlmijad. Kõik kaubalepingud, väljaarvatud nootide vahetamise teel sõlmitud kaubandusline kokkulepe Britiga (praegu äramuudetud), sisaldavad reservatsioonid naaberriikide suhtes.

c) Aine käsitlemisel ei pease meie mööda vaatlemast enamsoodustatud riigi õigusi nende soodustuste suhtes, mida riigid vastamisi annavad, kes ühel või teisel kujul vastamisi oma välispoliitilist rippumatust on piiranud lepingutega. Eestkätt tuleks vaatlemise alla võtta tolliliidud ja riikideliidud (confédération).

Ennem kui asuma vaatlema enamsoodustuse klauseli ulatust kahe nimetud rahvusvahelisse koondusvormi kuuluvate riikide vahel antud soodustuste suhtes, peaksime leidma objektiivse kriteeriumi, millele baseeruksid meie seisukohad otsuse tegemisel ülesseatud küsimuse kohta.

Enamsoodustuse kontseptsiooni defineerides kuulsime juba, et subjektideks enamsoodustuse suhtes võivad olla rahvusvaheliste lepingute sõlmimiseks kompetentsed territoriaalüksused. Sellest seisukohast väljamineks peaksime siis ütleva, et enamsoodustust kasutav riik on õigustatud pretendeerima kõikide nende soodustuste peale, mis kontrahent (co-contractante) annab mõnele kolmandale, rahvusvahelise kaubalepingu sõlmimiseks kompetentse, territoriaalüksusele.

Leidnud sarnase kriteeriumi, asume lähemalt tolliuniooni vaatlemisele. Tolliunioonid selle sõna täpsel mõttes on rahvusvahelises elus väga haruldased ning meil tuleb vähest näidetega läbi ajada. Nii Prantsuse kui saksa autorid, kes tolliuniooni ja enamsoodustuse vahetust on katsunud selgitada (küll kahjuks poliitilise "lisamärgiga"), toovad tüüpiliste näidetena Prantsuse vabariigi - Monaco

vürstiriigi vahelise uniooni ning Saksa Zollverein'i. Seal juures märgivad prantsuse autorid sagedasti, et tolliunioon selle sõna otsekoheses mõttes ei ole muud kui ülemineku staadium kahe või mitme riigi kokkusulamiseks. Sarnase tolliuniooni liikme suhtes võib öelda, et ei ole tegemist sarnase territoriaalüksusega, keda teise uniooni kuuluva riigi suhtes võiks nimetada kolmandaks riigiks (resp. välislep. sõlmimiseks kompetentseks territoriaalüksuseks); järjekult liiduvahelised soodustused ei ole riikidevahelised soodustused ning sellepärast ei tule nende suhtes kohaldamisele enamsoodustuse klausel.¹⁾ Sarnane on praegu domineeriv seisukoht kõneall olevas küsimuses. Teiste motiivide lisaks tuuakse muuseas väide, et tolliunioon kujundab endast väliskaubandusliselt ühe territooriumi, so. ühise tollipiiri kuhu sisse mahutatud kõik tolliuniooni kuuluvad riigid. See tingimus on eelduseks, et enamsoodustuse klausel ei ulatavate soodustuste peale, mis antud uniooni kuuluvate riikide vahel. On aga tolliunioon ainult vormiline nimetus ega vasta sisult siin toodud tingimustele, siis ei kata see sarnasse vormilisse uniooni kuuluvaid riike enamsoodustuse klauseli ulatuse eest. Sarnast seisukohta kriipsutavad eriti alla prantsuse autorid. Teisiti arvavad mitmed saksa autorid ja nähtavasti mitte ainult juriidilistel kaalustel. 1890. a. Viini põllumajanduse konverentsil pandi ette luua n.n. tolliliit (Zoll-Liga) Kesk-Euroopa riikide vahel (Saksa ja Austria-Ungari). See Liiga ei oleks loonud nende riikide vahel sel määral ärarippuvat olukorda, nagu see aset leidis nii Prantsus-Monaco kui ka Zollvereini puhul. Saksa autorid asusid kaitsma seisukohti et ka sarnase siduvu-

1) V. ka Bonnet ibd. lhk. 148 edasi ning Poznanski ibd. lhk. 118-122.

sega tolliliit katab liidus antavaid soodustusi nii, et enamsoodustatud riik nende peale pretendeerima õigustatud ei ole. Seda seisukohta eitab kategooriliselt Bonnet enamsoodustuse küsimust analüüsid. Muuseas kirjutab ta:

" Nous estimons donc que la nouvelle "unité", quand elle est de ce genre, ne doit pas cimper dans les relations internationales; pour les puissances au profit desquelles des traités antérieurs ont stipulé la clause de la nation la plus favorisée, elle est res inter alios acta, et, à ce titre ne saurait les toucher. En allant au fond des choses, en analysant les conventions et les mobiles qui leur ont donné naissance, on est amené à cette conclusion".

Enamsoodustatud riigi kasuks täitsa jaatava seisukoha võtab omaks Poznanski oma juba varem nimetatud uurimuses. Ta kirjutab muuseas:

"Nous considérons que - ni en cas d'une union douanière la plus étroite, ni en cas de ligne plus ou moins apparente - le bénéficiaire du traitement de la nation la plus favorisée ne devrait être exclu des avantages auxquels il a droit en vertu de la clause stipulée en sa faveur."

Motiividena väidab ta, et nii lähedane kui see majandusline side ka tolliuniooni puhul uniooni kuuluvate riikide vahel ei oleks, nende poliitiline rippumatus jääb alles ja need riigid figureerivad rahvusvahelises läbikäimises kui üksteisest eraldi seisvad poliitilised isikud (comme deux personnalités politiques distinctes). Kõikides oma seisukohtade kokkuvõttena ütleb ta lõpuks: "Le bénéficiaire du droit au traitement de la nation la plus favorisée ne peut donc être exclu des avantages résultant d'une union douanière, que dans le cas où cette exclusion a été prévue, et expressément stipulée dans le

traité contenant la clause."

Meie arvates tuleks otsustamisel väljamina juba selle küsimuse vaatlemisele asumisel toodud kriteeriumist, s.o. iga riikide koondus, mis ei võta koondust kujundavatelt riikidelt kompetentsi iseseisvalt sõlmida rahvusvahelisi kaubalepinguid, ei piira enamsoodustust nautiva riigi õigusi nende soodustuste suhtes, mida koondusse kuuluvad riigid üksteisele annavad. Näib siis, et igakord nimetus "tolliunioon"iseendast veel ei määra seisukohta, vaid see on rõhkem fakti küsimus. Arusaamatuste ja üleaaruste vaieluste ärahoidmiseks on kaubalepingute sõlmimise praksises otstarbekohaseks tunnustatud expressis verbis reservatsioonide sissevõtmist enamsoodustuse klauseli piiramiseks tolliuniooni puhul antavate soodustuste suhtes. Nii näiteks 1891.a. Saksa ja Austria-Ungari vahel sõlmitud kaubalepingu artik. 2: "Toute faveur consentie sous ce rapport à des tiers Etats doit donc être en même temps accordée, sans compensation, à l'autre partie contractante."

En sont exclues:

2) les faveurs accordées par une des parties contractantes par le fait d'une union douanière déjà établie ou qui serait établie à l'avenir".¹⁾

Samuti, näit., meie kaubaleping Rootsiga 1923.a.²⁾

p.4.: "Rootsimaa ei või eelmiste määruste põhjal mitte nõuda neid erilisi kergendusi, mis on antud, või maadele, kellega

1) Martens, N.R.G. XVII, p.852.

2) E.L.V. III lhk. 165. V. ka Eesti-Norra vaheline k.l. p.4; Eesti-Ameerika k.l. art. VII viimane lõige; Eesti-Helveetsia k.l. art. 14 p.c; (E.V.L. III).

Eesti sõlmib tolli- ehk majanduslise liidu lepingud j.n.e."

Mis puutub enamsoodustuse klauseli ulatusse konföderatsiooni kuuluvate riikide vahel antavate soodustuste suhtes, siis näib meile, et siin sarnane riikide liitumine katab omavahelised soodustused enamsoodustuse klauseli põhjal pretendeerimiste eest, ilma et tarvis oleks expressis verbis reservatsiooni kaubalepingutes. Konföderatsiooni kuuluv riik kaotab rippumatule riigile kuuluvad sedavõrd olulised õigused, näit. rahulepingu, liitlepingu j.n.e. sõlmimise õigused nii et siin juba on riikide vastastikuse absorbeerumisega tege mist nii ökonoomses kui poliitilises mõttes. Varemtoodud kriteeriumist välja minnes peame ülemaltoodud seisukohale asuma.

Väga raskelt vastatav üldise reeglina on emamaa ja asumaa omavaheliste soodustuste suhtes. Meie arvates on praeguse tegeliku olukorra juures, kus asumaade õigusline asend ei ole paljudel konkreetjuhustel riigiõiguse poolt veel rahuldavat klassifikatsiooni leidnud, ainult üks võimalus, nimelt loobuda üldise reegli otsimisest ja varemtoodud kriteeriumi alusel hinnata konkreetset faktilist olukorda ning ad hoc otsustada enamsoodustust nautiva riigi õigused. Meie piirdume siin kohal ainult ülemaltoodu konstateerimisega.¹⁾

+

+

+

1) Küsimust on katsunud lahendada Poznanski varemäidatud uurimuses kuid on meie arvates enda ülesande selles küsimuses liig lihtsana võtnud ja tuletused selletõttu ehk paika pidavad ainult osa asumaade ja emamaa omavahelise õiguslase asendi puhul.

IV. Enamsoodustuse printsiip Eesti
kaubalepingutes.

Esimese kümne aasta jooksul (1918-1928) on Eesti oma kaubandusliste vahetuste korraldamiseks sõlminud kaubalepingud järgmiste välisriikidega.¹⁾

	sõlmitud	Jõusse astunud	R.T. ilmunud	E.L.V. köide&lk
1. Britiga ²⁾ - kaubanduslik kokkulepe nootide vahetuse teel	20.VII.20	20.VII.20	153/154-20	I-18.
2. Soomega - kaubandus- ja laevandusleping	29.X.21	13.X.1922	31/32-22	II-63
3. Prantsusmaaga ³⁾ - kaubalep.	7.I.22	20.VIII.22	99/100-22	II.136
4. Ungariga ³⁾ - kaubaleping	19.X.22	26.IV.23	48/49-23	III-61
5. Saksaga ⁴⁾ - Esialgne majanduskokkulepe	27.VI.23	5.IX.24	16/17-24	III-223
6. Rootsiaga - kaubanduslik kokkulepe nootide vahet.teel..	7.VII.23	2.XI.23	132/133-23	III-164
7. Taaniga - kaubandusliste vahetuste korrald. noodid..	17.IX.23	5.II.24	18/19-24	III-231
8. Islandiga - kauband.vahetuste korraldamise noodid	17.IX.23	5.II.24	18/19-24	III-231
9. Hollandiga - Ajutine kaubalep.	22.VII.24	19.V.26	189/190-25	V-205
10. Ameerika riikidega ⁵⁾ - kauband.kokkul.nootide vahet.teel..	2.III.25	1.VIII.25	115/116-25	V-178.

1) Toome lepingud kronoloogilises järjekorras nagu need sõlmitud, märkides ühtlasi jõusseastumise aega.

2) See kokkulepe on hiljem, nimelt 1926.a. asetatud kaubandus- ja laevanduslepinguga.

3) See kaubalep. asetatakse uue kaubalepinguga, mis 1929.a. sõlmitud kuid ei ole veel jõusse astunud.

4) Saksaga on sõlmitud 1928.a. lõpul kaubaleping, mis aga veel ei ole astunud jõusse.

5) See kokkulepe on veel samal aastal asetatud sõpr.-kaub.- ja konsulaarlep. (v.p.13).

11.	Helveetsiaga - Kaubanduslep.	14.X.25	31.V.26	34-26	V-286
12.	Norragea - Kaubandul.kokkul. nootide vahet. teel	29.X.25	21.XII.25	189/190-25	V-208
13.	Am.-Ühisriikidega - sõprus- kaub.- ja laevandusleping..	23.XII.25	22.V.26	31-26	V-225
14.	Britiga - kaubandus- ja lae- vandusleping	18.I.26	3.V.26	32-26	V-252
15.	Kreekaga - Kaubanduskonvents.	4.I.27	9.XII.27	61-27	VI-199
16.	Poolaga - kaubandus- ja lae- vandusl. ning selle lõpu- protokoll	19.II.27	15.II.28	110-27	VII-31
17.	Tshehoslovakkiaga - kaubal.	20.VI.27	17.VII.28	47-28	VII-97
18.	Löunaslaaviaga - kaubandus- ja laevanduskonvents. ja selle lõpuprotokoll	1.II.1928		48-28	VII-109
19.	Türgiga - kaubandus- ja lae- vanduskonventsioon	12.III.28		53-28	VII-133
20.	Lätiga - Ajutine majandus- leping ja selle lõpuprotok.	25.III.28	16.IV.28	23-28	VIII-67
21.	Belgiaga - kaubaleping	28.IX.26	5.VI.27	32-27	VI-73.

Peale ülemal toodud lepingute tuleb märkida veel Eesti-N. Vene rahulepingu art. XVI lisa I-est, mis deklaratiivses vormis reglamenteerib kaubanduslist läbikäimist kontrahentide vahel enamsoodustuse põhimõtte alusel.¹⁾ Seadnud kohe alguses endale sil-

1) Kõik nootidevahetuse teel sõlmitud kokkulepped, samuti ka art. XVI lisa I kujundavad endast n.n. "traité-déclaration", kuna teised on oma tüübilt sarnased, mida nimetatakse "traité-code" (v. Nolde, *ibid.* lhk. 326). Viimane lepingu tüüp on meie arvates see, millest kaubandusliste vahekorjade reglamenteerimisel kinni tuleb pidada. Selles suunas on ka arenenud meie kaubalepingute tehnika.

ma ette need rahvusvahelised lepingud, mis meie väliskaubanduslisi suhteid korraldavad, katsume jälgida kuivõrd need endas sisaldavad enamsoodustuse printsiipi ja mil kujul. Juba siin kohal võime konstateerida, et kõik loetletud lepingud baseeruvad enamsoodustuse printsiibile, kuigi need süsteemilt oma tariifilises osas ei ole sarnased. Et piltlikumalt ja kokkuvõtlikumalt käsitada uurimuse objektiks olevat küsimust, näib otstarbekohasemana vaadelda meie kaubalepinguid kahes osas a) n.n. kaubalepingu "üldosas"¹⁾ ja b) tariifilises osas või nagu Nolde nimetab - enamsoodustuse subjektilise- ja enamsoodustuse objektilise kohaldamise seisukohalt.

Olgu siin kohal veel märgitud, et meie oma uurimuses oleme enamsoodustuse printsiipi vaadelnud juriidilisest seisukohast par excellence. Ka meie lepinguid analüseerides püüame kinni pidada juriidilisest vaatlusviisist.

Nagu juba lepingute pealkirjast näeme, sisaldavad mitmed neist eeskirje, millega normeeritakse konsulite õigusi. Et meil paljude riikidega see ala on normeeritud iseseisvate lepingutega, siis näib meile aine käsituse süsteemi mõttes õigem, et konsulaarala üldiselt siin puudutamata jätame. Vastasel korral peaksime õige pildi saamiseks ka konsulaarlepingud vaatlemise alla võtma; see aga viiks meid ülesseatud teemist kõrvale

1) Meie arvates ei ole nimetus "üldosa" eriti hästi õnnestunud, sest orgaaniliselt ei lase suurem osa meie kaubalepingutest end niiviisi jaotada, kuid et meie lepingute sõlmimise praktilises sarnane sõnastusviis endale eluõiguse saanud, siis tarvitame seda kui terminus tehnikust, seadmata üles küsimust selle sisu vastavuses.

a). Enamsoodustuse põhimõtte subjektiline kohaldamine.

1) Isikuõigused.

Nagu juba sissejuhatuses nägime tingis isegi kõige primitiivsem riikidevaheline kaubavahetus võõra riigi kodaniku õiguslise seisukorra kindlustamist. Vaevalt võiksime meie leida praegusel ajal kaubalepingut, kus kontrahentide kodanikkude õigused ei oleks kindlustatud kas rahvuslase käsitlemise (tr^{aitement} national) või enamsoodustuse õigusega. Ka Eesti on oma kaubalepingutega oma kontrahentidele sel teel nende kodanikkude õigused kindlustanud. Toome näited ainult enamsoodustuse klauseli abil antud õigustest. Stipuleeritud on see Eesti-Briti kauband. kokkuleppes (järjek.No.1) p. esimeses: "...Briti alamad Eestis (resp. Eesti alamad Britis) vähemalt niisamasuguste soodustuste osaliseks saavad nagu seda kõige enamsoodustatud väljamaa riigi alamatele on lubatud". See deklaratiivne kokkulepe ei sisalda antud küsimuses muid üksikasju.

Eesti-Soome kaubalepingus aga leiame juba palju üksikasjalisemad eeskirjad. Artikkel esimesest loome:

"Mõlema lepinguosalise kodanikud peavad teise lepinguosalise maa-alal kaubanduslikus ja muu ameti suhtes, niipalju kui käesolev leping seda teisiti ei määra, nendesamade kõiksugu õiguste ja soodustuste osalised olema, mis mõne teise enamsoodustatud riigi kodanikkudel on ehk edaspidi antakse.

Ühe lepinguosalise kodanikkudel peab teise lepinguosalise maa-alal õigus olema ühesugusel alusel mõne kolmanda riigi kodanikkudega liikuvat ja liikumata varandust omandada, omada, valitse-
da ja käsutada sel juhtumisel ja määral, kui need õigused viimase

69 -

5

kodanikkudele esimese lepinguosalise maa-alal antakse".

Nagu sama lepingu III. artiklist näeme, ei piirduta siin ainult füüsiliste isikute õiguste fikseerimisega, vaid enamsoodustuse põhimõtte võetakse kohaldamisele ka juriidiliste isikute suhtes.

Art. III: "Aktiaseltsid, seltsid piiratud vastutusega ja teised kaubandus-, tööstus- ja finantsseltsid ja ühingud, ühes arvatud ka kinnitusseltsid, mis ühe lepinguosalise maa-alal asuvad ja viimase seaduste järel asutatud, peavad ka teise lepinguosalise maa-alal seaduslikult maksvaks tunnistatama, ning neil peab eriti õigus olema kohtus nõudjana ja kostjana esineda. Lubaandmine ühe lepinguosalise niisugustele seltsidele ameti- ehk äritegevuse avamiseks, kui ka liikumata ja teistsuguse varanduse omandamiseks teise lepinguosalise maa-alal sünnib sellekohaste seal maksvate määruste põhjal. Igatahes peavad seltsidele ses suhtes needsamad õigused osaks saama, mis mõne kolmanda riigi selletaolistele seltsidele on antud."

Kui esimesena tsiteeritud leping vaatlemise all oleva küsimuse stipuleerib tingimuseta enamsoodustuse alusel ilma vähemagi piiratuseta, siis näeme, et Eesti-Soome kaub.-lep. art. I. oma viimases lõikes kinnisvara omandamise suhtes enams. klauseli piirab sõnade "...sel juhtumisel ja määraval kui need õigused viimase kodanikkudele esimese lepinguosalise maa-alal antakse."

Eesti-Prantsuse kaubalepingu art. 17. loeme:

"Mõlema Kõrge Lepinguosalise kodanikud saavad teise maa-alal sama ümberkäimise osaliseks, nagu mõne teise enamsoodustatud riigid, Nad ei käi teistsuguste ehk kõrgemate maksude, taksude, koor-

matiste, ükskõik missuguse nimetuse all see oleks, kui ainult nende alla, mis praegu ehk tulevikus võetakse enamsoodustatud riigi kodanikkudelt."

Sama lepingu järgmine s.o. 18. art. vastab oma sisult Eesti-Soome k.lepingu art. III-dale pannes maksma kontrahentide juriidiliste isikute suhtes lepinguosalise territooriumil tingimuseta enamsoodustuse.

Eesti-Ungari k.leping korraldab kodanikkude õigused samuti tingimuseta enamsoodustuse alusel (v.art.art. 1, 2 ja 4 kaks esimest lõiget. Viimane artikkel käib juriidiliste isikute kohta).

Saksa esialgne majandusleping normeerib kodaniku õigused samuti tingimuseta enamsoodustuse alusel art. 2-ses.

Deklaratiivsed kokkulepped, mis peatüki algul toodud tabelis näidatud 6,7,8 ja 9 all, sisaldavad samuti tingimuseta enamsoodsa käsitluse kontrahentide kodanikkude suhtes, kuna järgmine s.o. Am. Ühisriikidega sõlmitud esialgne kokkulepe kodanikkude õiguse küsimust expressis verbis üldse ei puuduta. Siin kohal tuleb märkida, et kõik meie kaubalepingud (välja arvatud esimene kokkulepe Britiga) sisaldavad reservatsiooni, n.n. Balti klauseli. Kõikides siin loetletud deklaratiivsetes kokkulepetes on selle ulatavus kõikide kokkuleppe alade peale, peab oletama, et ka kodanikkude õiguste suhtes, miipalju kui neid reglementeeritakse enamsoodustuse printsiibi alusel. Hollandi lepingus on see otsekohe isegi stipuleeritud samas artiklis (art.1), kus kodanikkude õigusi reglementeeritakse. Kui reservatsiooni küsimuse juurde tuleme, siis näeme et see kõikide meie kaubalepingute juures mitte nõnda ei ole.

Õige üksikasjaliselt reglementeerib kodaniku õigusi Eesti-

Helveetsia kaubaleping (järjek. 11), sellep. peame tarvilikuks vastava osa lepingu tekstist siinkohal täielikult ära tuua.

Art. 1. "Kummagi Lepinguosalise kodanikud, kes elavad teise lepinguosalise territooriumil, saavad igas mõttes enamsoodustatud riigi kodanikkudega ühesuguse ümberkäimise osaliseks, nii oma ameti ehk käsitöö täitmise alal, tööstusettevõtete kasutamises kui ka lubatud välis- ja sisekaubanduse alal, tingimusel, et nad talitavad asukoha riigi seaduste järele. Reserveerituks jäävad artikkel 13. viimases lõikes ettenähtud erandid."

Art. 2. "Kummagi lepinguosalise kodanikud, talitades oma asukoha riigi seadustele vastavalt, võivad, samadel tingimustel kui enamsoodustatud riigi kodanikud, omandada, omada, rentida ning kasutada majasid, vabrikuid, kauplusi, poode ja ruumisid, mis neile tarvilikud, ning rentida maatükke kasutamiseks lubataval viisil.

Kõiges, mis puutub pärandatud vallasvara üleandmisesse, kas testamendi põhjal ehk teisel alusel, samuti õigusesse - ükskõik mil viisil - talitada igasugu varandustega, mida nad võivad seaduslikult omandada, saavad nad teise lepinguosalise territooriumil, kui nad selle riigi seaduste kohaselt talitavad, samasuguste eesõiguste, vabaduste ning õiguste osalisteks kui enamsoodustatud riigi alamad, ning nad ei allu sel alal muudele või kõrgematele lõivudele, maksudele või koormatustele, nende nimetuse peale vaatamata, kui need, mis tarvitusel on või tarvitusele tulevad enamsoodustatud riigi kodanikkude kohta."

Art. 3. "Talitades asukoha riigi seaduste kohaselt, võivad kummagi lepinguosalise kodanikud välja vedada oma omanduse või üldse oma varanduse müügist saadud tulu, ilma et nad oleks kohustatud

selle väljaveo eest maksma muid või kõrgemaid makse, kui need, mida samasugusel juhtumisel tuleks tasuda enamsoodustatud riigi kodanikkudel."

Art. 4. "Kummagi lepinguosalise kodanikud saavad oma isiku ja varade suhtes täieliku julgeoleku ning toetuse osalisteks tingimusel, et nad talitavad asukoha riigi seaduste kohaselt. Nad võivad vabalt pöörduda kohtute poole kõigis instantsides, ning kõikide asjaomaste ametivõimude poole, kas nõude esitamise või oma õiguste kaitsmise otstarbel. Üldiselt omavad nad kõiges, mis puutub õigusmõistmisesse, samu õigusi ning eesõigusi, mille osalised on enamsoodustatud riigi kodanikud, ja niisama kui viimastel, on ka neil õigus oma huvide kaitsmiseks ise advokaate ehk volinikke valida, kes asukoha riigi seaduste järele selleks tarviliselt õigustatud."

Art. 7. "Kummagi lepinguosalise kodanikud, kui nad käivad asukoha riigi seaduste järele, ei allu muudele või suurematele kohustustele või tollidele, maksudele, lõivudele ehk koormatustele, olgu nad mis laadi tahes, kui need, mis peale pandud või mida võidakse peale panna enamsoodustatud riigi kodanikkudele. Igatahes jäävad reserveerituks artikkel 13-da viimase lõike eeskirjad rändavate tööstuste, käsikauplemise ning tellimiste otsimise kohta."

Art. 8. "Anonüüm- või muid aktsiaseltse, mis ühe lepinguosalise seaduste järele korrapäraselt asutatud või asutatakse, ning mille asukoht on tema territooriumil, tunnustatakse juriidiliselt ka teises riigis, tingimusel, et nad ei taotle mingisugust lubamata või kombustusvastast sihti; talitades kooskõlas seaduste ja mää-

rustega, on neil vaba ja kerge juurepääs kohtutele, kas kohtuasja algatamiseks või enese kaitsmiseks.

Nimetatud seltsid kasutavad sama õigusi ja soodustusi, kui need, mis on kindlustatud enamsoodustatud riigi samasugustele seltsidele. Peale selle ei allu nad muudele või kõrgematele maksudele või kontributsioonidele ega, üldiselt, mingisugustele muudele või kõrgematele fiskaalsetele kohustustele kui nendele, mis peale pandud enamsoodustatud riigi seltsidele."

Kui nüüd võrdleme Am.-Ühisriikidega sõlmitud kaubalepingu vastavaid artikleid, siis näeme, et mitmel puhul, kus Helveetsia leping kodanikkude õigusi lahendab enamsoodustuse põhimõtte alusel, Am. Ühisriikide leping samal juhusel aluseks võtab rahvuslise käsitlemise, näit., tsiteeritud lepingu art. 7. korraldab kontrahentide kodanikkude maksustamise küsimuse enamsoodustuse alusel, leping Am.-Ühisriikidega sama küsimuse aga rahvuslise käsitlemise alusel (art. I, teine lõige). Kui nüüd rahvusline käsitus, mida naudib ameerika kodanik, antud küsimuses kõige soodsamaks esutub, siis on igal juhtumisel Helveetsia kodanikule kindlustatud sama soodne, s.o. ka rahvusline käsitus.

Märgime siin kohal, et kodaniku õiguste küsimuses sisult olulisi lahkuminekuid ei ole ka neil juhustel, kus üks leping annab rahvuslise - teine aga enamsoodustuslise käsitlemise, sest peajoontes omavad kõikides kultuurmaades välismaalased tsiviilõigustlike vahetuste alal rahvuslise käsitlemise, väljaarvatud väikesed piiratud kinnisvarade omandus- ja valdamisõiguse küsimusis. Rahvusvahelise õiguse üldprintsip õigustab aga korra, et välismaalasi ei asetata ühes riigis õigusliselt soodsamasse seisukorda, kui

oma maa kodanikke, järjeklikult ei saa pakkuda enamsoodustuse klausel üldiselt erilisi soodustusi. See oleks nii üldiselt. Am. Ühisriikidega sõlmitud kaubalepingu I-se artikli eelviimane lõige, reglementeerides kodaniku õigusi, stipuleerib: "Nende omandust ei pea neilt võetama ilma seadusepärase menetluseta ega ilma õiglase tasu maksmiseta." Meie põhiseaduse § 24 näeb küll ette, et varandust võib võõrandada üldistes huvides seaduste põhjal ja seadustes ettenähtud korras, kuid ei nõua, et see tingimata sünniks tasu eest. Peab arvama, et niikaua kui Eestit seob viimaksnimetud kaubaleping, meie oma siseseadusandlusega välismaalaste suhtes tasuta eksproprieerimise korda maksma ei saa panna. Kaubaleping Am.-Ühisriikidega ei pane n.n. Balti klauseli/^{maksma}enamsoodustuse piiramiseks kodaniku õiguste alal, vaid ainult art. VII. kohta, mis käsitleb laevandust ja tollitariife.

Kaubalepingus Britiga (tab. järjek. 14) ja Kreekaga korraldatakse samuti kodanikkude õigused peajoontes tingimuseta enamsoodustuse alusel. Kreeka lepingu iseäraldusena võiks märkida, et selle art. 4, mis fikseerib, nagu üldiselt kõik üksikasjus väljatöötatud k. lepingud, rahvuslase käsitlemise kohtus poolena esinemisel, peale selle veel vabastab expressib verbis kodanikud cautio iudicatum solvi sissemaksmisest kontrahendi territooriumil esitatavate nõudmiste puhul.

Toome selle artikli teksti kaks esimest lõiget.

"Kummagi Kõrge Lepinguosalise kodanikkudel ja seltsidel, kooperatiividel, ühisustel ja ühingutel, kellel on asukoht selle lepinguosalise territooriumil, on, samasugustel tingimustel kui riigi oma kodanikkudel, vaba juurepääs teise Lepinguosalise kohtu-

tele ja mitmesugustele ametvõimudele. Selle õiguse käsitlemisel ei allu nemad muudele või kõrgematele koormatistele, kui need, mis peale pandud riigi oma kodanikkudele või nimetatud seltsidele.

Nad ei ole kohustatud, vastavalt Haagi 17. juuli 1905.a. tsiviilprotsessi konventsiooni III peatükile, sissemaksma cautio't judicatum solvi, alludes siiski reeglitele, mis sisalduvad nimetatud konventsioonis ja puudutavad kohtukulude katmise otsuste täitmis t. Nad kasutavad peale selle vaesuse soodustust sama konventsiooni peatükk IV-da kohaselt."

Tõuseb kaks küsimust, a) kas ei ole teine löige ülearune peale selle, kui esimesega juba rahvusline käsitletus kindlustatud? b) kas vabanevad cautio judicatum solvi kohustusest kõikide nende riikide kodanikud, kellega meil kaubalepingutes kodaniku õigused reglementeeritud enamsoodustuse alusel? Esimese küsimuse peale vastates näib meile, et art. 4. esimene löige juba iseendast ilma millegi lisanduseta vabastab kontrahentide kodanikud cautio judicatum solvi kohustusest.

Seda seisukohta kinnitab väga kujukalt see asjaolu, et neis meie kaubalepingutes, kus kontrahentide kodanikkudele kindlustatakse kohtus esinemiseks rahvusline käsitletus, kuid seda maksma ei tahe- ta panna cautio judicatum solvi suhtes, siis sarnane väljavõtte fikseeritakse lõpuprotokollis, näit., kaubalep. Poolaga art.V, juure märkus, samuti kaubalepingutes Lõunaslaavia ja Türgiga.

Teise küsimuse vastamiseks tuletame meelde seisukohta mis toodud eelmises peatükis (lhk. 54). Seal märkisime ^{Poznański} ~~Sagorini~~ järgi nii saksa- kui prantsuse autorite seisukoha, mis üldiselt toodud enamsoodustuse klauseli ulatust cautio judicatum solvi suhtes eitab.

Eesti-Poola kaubalepingus korraldatakse tingimuseta enamsoodustuse alusel - a) kaubandusliste ja tööstusliste ettevõtete asutamine, nende vallas- ja kinnisvara omandamine ja kõik kaubanduse ja tööstuse huvidega seotud tegevus; b) sisemised maksud ja löivud, mis võetakse riigi, omavalitsuse ja kehakondade kasuks, mis praegu või tulevikus lasuvad produktsioonil, kaupadevalmistamisel (art.art.I ja VII).

Eesti-Tshehoslovakkia kaubalepingus normeeritakse kodanikkude õigused peajoontes kõik enamsoodustuse alusel. Küsimust käsitavad artiklid: 1,2,3,4,7 ja 8. Märkime selle lepingu kohta siinkohal veel, et art. 3-das ning 7-das stipuleeritakse lõppus -"on kokku lepitud, et mõlemad valitsused ses suhtes (maksustamise alal; aut.märkus) talitavad vastastikususe põhimõtte järgi (du principe de réciprocité). Kui aga arvesse võtta nimetud artiklite algu, kus loeme, "Kummagi Lepinguosalise kodanikud(Les ressortissants de chacune des Parties Contractantes...) siis näib see viimane lause ülearusena.

Eesti-Löunaslaavia kaubaleping korraldab kodanikkude õigused art. IV-ga kaubareisijate suhtes tingimuseta enamsoodustuse alusel. Art. VI mõtte kohaselt käivad reservatsioonid, mis enamsoodustuse kohaldamise mõttes tehtud, ka art. IV-da kohta.

Türgiga sõlmitud kaubaleping sisaldab õige üksikasjalisi eeskirje kodanikkude õiguste suhte . Toome siin tervelt need artiklid, mis sisaldavad enamsoodustuse klauseli:

Art. 1. "Kummagi lepinguosalise kodanikkudel on õigus teise lepinguosalise territooriumil, kooskõlas seal maksvate seaduste ja määrustega, elama asuda ja viibida, vabalt minna, tulla ja liikuda.

Kumbki Lepinguosaline jätab endale sisserändamise suhtes täieliku tegevusvabaduse, samuti ka, avaliku julgeoleku ja korra huvides

õiguse keelata ära üksikute isikute kohta käivate määrustega sisse-
sõidu oma territooriumile ja seal viibimise.

Mis puutub ükskõik missugustesse viibimise ja asumise puhul mak-
setavatesse lõivudesse ja koormatistesse, siis kasutavad mõlema Lepin-
guosalise kodanikud enamsoodustatud riigi käsitlust."

Art. 2. "Kummagi Lepinguosalise kodanikkudel on õigus, ühesugustel
tingimustel enamsoodustatud riigi kodanikkudega, omandada, vallata ja
võõrandada teise Lepinguosalise territooriumil igasugust kinnis- või
vallasvara, kooskõlas riigi seaduste ja määrustega, väljaarvatud vas-
tavate seadusandluste poolt ettenähtud juhtumised. Samadel tingimustel
võivad nad sellega vabalt tälitada ostu, müügi, annetamise, üeandmise,
abielulepingu, testamendi, seaduse järgi pärimise läbi või igal teisel
viisil.

Ühelgi ülaltähendatud juhtumisel ei allu nad teistele või kõr-
gematele koormatistele, lõivudele või maksudele, missuguse nime all see
ka ei oleks, kui need, mis kindlaks määratud või tulevikus kindlaks
määratakse oma kodanikkude kohta. "

Art.3. "Kummagi Lepinguosalise kodanikkudel on õigus, ühesugus-
tel tingimustel enamsoodustatud riigi kodanikkudega, tegutseda teise
territooriumil igasuguse tööstuse ja kaubanduse alal, kooskõlas riigi
seaduste ja määrustega, ning anduda igale ametile ja elukutsele, mille
pidamine ei ole praegu või tulevikus reserveeritud oma kodanikkudele."

Art. 8. "... Need seltsid võivad, ühesugustel tingimustel enam-
soodustatud riigi seltsidega ja alludes riigi seadustele, omandada
igasugust vallas- kui ka kinnisvara, mis seltsi tegutsemiseks tarvilik,
kusjuures tingimuseks on et omandamine ise ei ole seltsi tegevuse ees-
märk."

Art.10. "On kokku lepitud, et kumbki Lepinguosaline ei toetu käesolevas peatükis väljendatud enamsoodustuse klauselist järgneva-tele soodustustele, et nouda oma kodanikkudele, seltside ja koope-ratiivide kasuks teisi või leiaema ulatusega õigusi kui need, mis te-ma enese poolt lubatud teise Lepinguosalise kodanikkudele, seltsi-dele ja kooperatiividele."

Siin näeme art. 10-das umbes samasuguse kitsenduse tingimusteta enamsoodustuse klauselile, kui meil võimalus oli tähele panna Eesti-Soome kaubalepingu artikkel esimeses.

Nagu juba nimetatud leiame ligikaudu niisamasugused tingimu-sed väliskodanikkude vabaduse suhtes/peaaegu kõikides tsiviliseeri-tud riikide vahel sõlmitud majanduslistes lepingutes ja raske oleks praeguse aja intensiivset liiklemist riikide vahel teisiti ette-kujutada.

Rahvasteliidu algatusel on välja töötatud üldine konventsioo-ni kava, mis tahetakse multilateraalselt maksma panna. Selle kava sisu nivelleerib oma kodaniku ja välisriigi kodaniku õigused pea-aegu täiesti.¹⁾

1) V. Projet de convention relatif au traitement des étrangers.
C.174.M.53.1928.II.

Laevanduse alal.

Selsamal ajal kui kaubalepingutega asuti kindlustama kontrahentide kodanikkude õiguslist asendit, selsamal ajal asusid mere-riigid kindlustama oma laevandusele enamsoodsat õiguslist seisukorda. Juba XV. sajandi esimesest veerandist leiame, et rivaalid omalt katsuvad kindlustada õigusliselt ühevõrdset asendit teatud territoriaal-aladel. Näitena toome lepingu, mis 1417.a. sõlmitud Briti ja Burgoni vahel. Sellest lepingust loeme muuseas: "... Item que les Maistres de Neifs et Maronniers de la partie d'Engleterre, à leur venue en Ports et Havres, de nôtre dis Pays de Flandres, pourront faire licitement lien leurs Neifs, es dis Ports et Havre, par la manière que feront François, Hollandais, Zellandois, et Escohois, sans encourir pour ce aucune pourfaiture ou amende..." (~~Zagorowski~~ Raznauski. i. 60. l. 11.).

Kuigi siin ei saa veel kõnelda enamsoodustuse vormist selle sõna praeguses mõistes, siiski näeme meie siinjuba seda tendentsi laevanduse õiguste kindlustamiseks, mis moodnates lepingutes on teostamist leidnud.

Meie ei pea tarvilikuks kõiki Eesti kaubalepinguid vastavas osas tsiteerida, vaid toome ainult paar tüübilisemat, ning märgime need lepingud, kus üldisest erinevaid piiratusi või soodustusi on tehtud.

Kodanikkude õigustest eraldatuna ja tehniliselt hästi väljatöötatud ning süsteemilt koostatud kujul on laevanduse õigused kindlustatud Eesti-Poola kaubalepingus.¹⁾

=====
1) Praegusel ajal on jõusse astunud ainult lepingu VIII. artikkel.

Art. XV. "1) Kummagi Lepinguosalise lipu all sõitvad laevad ja nende koormad kasutavad teise Lepinguosalise territoriaalvetes igas suhtes sama käsitlust, kui oma riigi laevad ja nende koormad, vaatamata sellele, missugune on nimetatud laevade lähte- või sihtkoht, või samuti missugune on nende koormate päritolu- või sihtkoht. Sellest järgneb nimelt, et ühe Lepinguosalise laevad ja nende koormad ei allu teise Lepinguosalise territooriumil ükskõik mis laadi või nimetusega maksudele või koormatistele, mida võetakse või mida tuleb võtta Riigi, omavalitsuste või mingisuguste Riigi poolt lubatud asutuste kasuks, muudele või kõrgematele kui need, mis käivad oma riigi laevade ja nende koormate kohta.

2) On kokku lepitud, et oma riigi laevadele ei anta ühtegi eesõigust ega soodustust, mis ei ole samal ajal antud ka teise Lepinguosalise laevadele, kõiges selles, mis puutub laevade paigutamisesse, nende laadimisse ja ümberlaadimisse sadamates, reididel, lahes ja basseinides ja üldse kõigisse vorminöuetesse ja eeskirjadesse, missugustele võivad alluda kaubalaevad, nende ekipaashid ja koormad, kuna Lepinguosaliste tahtmine on, et selles suhtes nende laevu käsitletakse täielise ühesuguse alusel.

3) Kõik eesõigused ja kergendused, mis kumbki Lepinguosalistest annab ses suhtes mõnesugusele kolmandale riigile, hakkavad maksma samal ajal ja reservatsioonideta, ka teise Lepinguosalise kohta. Siiski on tehtud erand käesoleva artikli eeskirjadest:

a) selles, mis puutub neisse soodustustesse, mida üks või teine Lepinguosalistest on annud või annab omamaa kalanduse või selle saaduste kohta;

- b) selles, mis puutub rannalaevasõitu, mille alal Lepinguosaliselised annavad teineteisele enamsoodustatud riigi käsitluse;
- c) sellis, mis puutub kergendustesse, maksualandustesse või tagasimaksudesse, mida kumbki Lepinguosaline oma kodanikkudele annab preemiana kodumaa laevaehituse arendamiseks.

4) Lepinguosaliselised lepivad kokku, et käesoleva artikli eeskirjad ei ole maksivad laevasõidu kohta navigatsiooniks kõlbulikkudel sisemistel või kunstlikkudel teedel."

Art. XVI. "1) Laevade riikkondsust tunnustatakse mõlemaltpoolt nende dokumentide ja tunnistuste järgi, mis selleks kummagi Riigi asjaomaste ametivõimude poolt välja antud, vastavalt kummagi Riigi seadustele ja määrustele.

2) Laevamöötkirjad ja muud laevamöötmisdokumendid, mis ühe Lepinguosalise poolt välja antud, tunnustatakse teise Lepinguosalise poolt, vastavalt erikokkulepetele, mis Lepinguosaliste vahel sõlmitakse."

Art. XVII. "Kummagi Lepinguosalise laevad, mis teise Lepinguosalise sadamatesse tulevad ja mis seal tahavad maha laadida ainult ühe osa oma koormast, võivad, kooskõlas vastava riigi seaduste ja määrustega kas sama või mõne teise riigi mõnesse teisse sadamasse sihitud osa kaubast endal peal pidada ja seda reeksporteerida, ilma et nad oleksid sunnitud maksma muid või kõrgemaid maksusid kui need, mis sarnasel juhtumisel peale pannakse selle riigi oma või mõnesuguse muu riigi laevadele. Samad laevad võivad samuti mõnesuguses sadamas endale koorma peale laadida ja laadimist jätkata või täiendada mõnes teises või mitmes muus sama riigi sadamas, ilma et nad

oleksid sunnitud tasuma muid või kõrgemaid maksusid kui need, mis-sugustele alluvad samasugustel juhtumistel selle riigi oma või enamsoodustatud riigi laevad."

Art. XVIII. "1) Kui ühe Lepinguosalise laev teise Lepinguosalise vetes madalikule jookseb või hukkub, kasutab see laev, tema reisijad ja koorem samasuguseid soodustusi ja vabastusi, mida vastava riigi seadused ja määrused samasugustel olukordadel annavad või tulevikus võivad anda selle riigi oma või enamsoodustatud riigi laevadele. Samal möödul kui oma riigi kodanikkudele antakse abi ja toetust kaptenile ja meeskonnale, nii neile endile, kui ka laevadele, reisijatele ja koormale.

2) Mis puutub päästmismaksudesse, siis käiakse selle riigi seadusandluse järgi, kus päästmine aset leidnud.

3) Hukkunud või madalikult jooksnud laevalt päästetud kaubad ei allu ühelegi tollimaksule, välja arvatud siis, kui nad on määratud tarvitamiseks siseriigis."

Tekstile lisaks märgime, et n.n. Balti klausel, mis selles kaubalepingus (art.VIII) sisaldub, ei käi enamsoodustuse klauseli kohta, mis laevanduse reglamenteerimisel on ette nähtud. Teise näite toome ühest deklaratiivsest kaubalepingust. Kuigi neis sagedasti õigused laevanduse alal käsitatakse ühes ja samas punktis kodanikkude õigustega, on siiki üksikud neist sarnased, kus laevandusõigused apartselt eri punktis stipuleeritakse.

Nii loeme Eesti-Rootsi kaubanduslise kokkuleppe punkt 2-sest: "Rootsi laevad (resp. Eesti laevad, autori märkus) ning nende koormad saavad Eestis niisamasuguse ümberkäimise osaliseks, nagu enamsoodustatud rahvuse laevad ning nende koormad. Erand sellest määrusest (exception de cette disposition) on tehtud õiguse kohta ranna-

laevasõidu alal". Ja punkt 3-dast: "Eesti kohustab (resp. Rootsi) end vaba transiiti lubama oma territooriumil: kaupadele, laevadele, alustele ja vagunitele, mis Rootsimaale lähevad või sealt tulevad j.n.e." Siin toodud enamsoodustuse kohta on maksev nii "Balti" kui "Vene klauseli" kitsendused enamsoodustuse tingimusega.

Eesti-Prantsuse kaubaleping reglementeerib laevanduse ala rahvuslisel alusel. Ainult piiratud, mis tehtud rannasõidu, kala-püügi, laevaehituse preemiade või spetsiaal farwaterite suhtes seotakse enamsoodustuse klauseliga (art.21).

Täitsa sarnaselt viimaks nimetud lepingule stipuleerib laevanduse alal Eesti-Ungari kaubalepingu artikkel 8,¹⁾ Eesti-Saksa esialgse majandusliku kokkuleppe art. 6,²⁾ ning Eesti-Taani kaubandusliku kokkuleppe punkt 2.

Eesti-Hollandi kaubalepingu art. 2 stipuleerib laevanduse õigused järgmiselt: "1. Ühe lepinguosalise laevad naudidavad teise osalise sadamates, jõgedel ja territoriaalvetes mitte vähem soodsat ümberkäimist kui omamaa ehk kõige enam soodustatud rahvuse laevadele lubatud ehk lubatav ümberkäimine (non moins favorable que celui accordé ou à accorder aux bâtiments nationaux ou à ceux de la nation étrangère la plus favorisée).

2. Lepinguosalised jätavad endale õiguse lubada rannasõitu ainult omamaa laevadele. Enamsoodustuse klauseli piirab reservat-

1) See kaubaleping on asetatud juba uuega, mis aga veel jõesse astumata.

2) Esialgne kokkulepe on asetatud täieliku lepinguga, mis aga veel Saksa riigi poolt ratifitseerimata.

sioon "Balti" ja "Vene klauseli" näol, kusjuures reservatsioonise on seotud enamsoodustuse klauseliga.

Kuigi Eesti-Norra kaubandusline kokkulepe ei reglementeeri laevanduse alal sisuliselt tuntavalt erinevalt, näit. sellest nagu seda leiame kokkuleppes Rootsiga on see formulatsiooni mõttes siiski omapärane. Toome kokkuleppe teise punkti siin tervelt:

2. - Norra laevad ja nende laadungid leiavad Eestis käsitlemist, mis ei ole vähem soodne kui see, mille osaliseks on Eesti laevad ja nende laadungid.

Sellest käsitlesest samuti kui enamsoodustatud riigi käsitlesest, mis artikkel 1-ses ette nähtud, võib erandid teha järgmistel juhtumustel:

(a) teatud õiguste kohta, mida kumbki lepinguosalistest maksuma paneb ehk kavatses maksuma panna kalapüügi ja tema saaduste kohta;

(b) kergenduste, maksumäära alanduste ehk tagasimaksude suhtes, mida kumbki lepinguosalistest võiks lubada oma alamatele preemia rahvuslikule laevaehitusele;

(c) õiguse kohta rannasõidu alal tegev olla."

Artikkel esimene annab enamsoodsa käsitlese muuseas ka laevandusele.

Sama kokkuleppe art. 4. sisaldab omakorda üldiselt reservatsiooni "Balti" ja "Vene klauseli" näol, seotult enamsoodustuse klauseliga.

Eesti-Am. Ühisriikide kaubalepingus reglementeeritakse laevanduse ala osalt rahvuslise- osalt enamsoodsa käsitlese näol ana-

loogiliselt kodanikkude õigustega. Rannasõit reserveeritakse kuid seotakse enamsoodustuse klauseliga. Et "Balti" ja Vene klauseli" reservatsioonid kõneall.olevas lepingus käivad ainult art. VII. kohta, siis ei maksa see enamsoodustuse klauseli kohta, mis seotud reservatsiooniga rannasõidu alal.

Eesti-Briti kaubaleping reglementeerib laevanduse ala samasuguses ulatuses ja vormilt niisama väljatöötatud kujul, kui Eesti-Poola kaubaleping, mille vastava osa tsiteerisime juba ülemal. Erilist märkimist väärib vast see täiendus, mis Eesti-Briti lepingus toodud rannasõidu reservatsiooni kohta.

Artikkel 15. teine lõige stipuleerib:

"Briti ja Eesti laevad võivad siiski ühest sadamast teise sõita, et väljamaalt toodud terve laadungi ehk osa laadungist ehk reisijaid maale saata, või et peale võtta tervet ehk osa laadungist, ehk reisijaid väljamaale toimetamiseks.

Samuti on kokkulepitud, et sel juhtumisel, kui ühe Lepinguosalise rannasõidu kaubandus ainuüksi omamaa laevadele reserveeritud, ei pea keelutama teise Lepinguosalise laevadele, kui nad kaubanduslisel ülesandel sõidavad, paikadesse ehk paikadest, mis ei asu seespool niiviisi rannasõidule reserveeritud piire, reisijaid või kaubavedu esimese Lepinguosalise territooriumide kahe sadama vahel, kui reisijate läbisõidu piletid ja kaupade laadimisekirjad välja antud kohtadele ja kohtadest, mis väljaspool ülemaltähendatud piire; niisugusel reisul kasutavad need laevad ja nende reisijad ning laadungid täielikult selle lepingu soodustusi.

Käesoleva lepingu eeskirjad ei käi kalapüügi kohta."

Loomulik, et sarnase soodustuse osalised on kõik need Eesti-
ga kaubalepinglises vahekorras olevad riigid, kes rannasõidu õiguse
reservatsioonini on lubanud enamsoodustuse klauseliga seotult, nagu
^{üleal} ~~eesspool~~ oleme näinud.

Eesti-Belgia kaubalepingu art. 14. korraldab laevasõidu vaba-
duse kontrahentide sadamate kasutamisel, kõikidel teistel laevandu-
sega seotud aladel on vastastiku lubatud rahvusline käsitus. "Balti"
ja "Vene klausel" piirab ka enamsoodustuse, mis antud laevanduse
alal.

Eesti-Kreeka kaubalepingu art. 16. esimene lõige stipuleerib
laevanduse ala suhtes rahvuslise käsitluse, teine lõige aga paneb
selle lisaks veel maksma enamsoodustuse põhimõtte. Edasi aga öeldak-
se: "Käesoleva artikli eeskirjade alla ei käi siiski:

- 1) soodustused, mis kummagi lepinguosalise poolt on antud
või edaspidi antakse riigi kalapüügile ja selle saadustele;
- 2) rannasõit, mille kohta kõrged lepinguosalised annavad teine-
teisele vastastikususe tingimusel enamsoodustatud riigi käsitluse;
- 3) laevasõit sisemistel loodulikkudel või kunstlistel veete-
del, mille suhtes Kõrgete Lepinguosaliste laevad seatakse samasse
tingimustesse kui on enamsoodustatud riigi laevad ja nende koormad."

Nagu näeme on toodud eeskirjade sisu seesama, mis mitmes
teises lepingus palju lihtsamal vormis toodud, nimelt reservatsioon
rahvuslisest käsitlusest teatavatel aladel, pannes samadel aladel
maksma enamsoodustuse põhimõtte.

Eesti-Bulgaaria vahelises kokkuleppes nimetatakse laevanduse
ala ainult ühe sõnaga ja kindlustatakse sellele enamsoodne käsitus
nende reservatsioonidega, mida ülesseavad "Balti" ja "Vene klausel".

Helveetsiaga, Tšehoslovakkia ja Lõunaslaaviaga sõlmitud kaubalepingud ei sisalda laevanduse alal mingisugusi eeskirje.

Toodud näidetest peaks selguma, millises ulatuses ja millistes üksikasjus meie kaubalepingutes, ^{"üldosas"} tarvitatakse enamsoodustuse põhimõtet.

Et käesoleva töö ülesanne ei ole täpselt üles lugeda igat lepingu artikelt või selle osa, mis sisaldab enda enamsoodustuse klauseli, vaid ainult anda karakteristikat, mil kujul ja mil määral enamsoodustuse põhimõte meie kaubalepingutes on läbi viidud, siis ei pea meie tarvilikuks veel kord näiteid tuua n.n. "lepingu üldosas" teistel aladel ettetulevat enamsoodustuse klauseli. Midagi iseloomustavat, mis juba toodud näidetest ei selguks, meie sealt ei leia. Deklaratiivsetes kokkulepetes loetakse sagedasti ühes ja samas artiklis üles kõik alad.

Kaubalepingute juures on aga väga oluline n.n. tariifiline osa, mida iseseisvalt vaatlemise alla tuleb võtta.

Enamsoodustuse klausel meie kaubalepingute tariifilises osas,

Üldiselt võiks konstateerida, et meie kaubalepingutes n.n. tariifiline osa baseerub enamsoodustuse põhimõttele. Et see süsteemilt aga ühtlaselt oleks läbiviidud ei või meie mitte öelda, eriti esimestel aastatel sõlmitud kaubalepingutes. Nagu alamal näeme, erinevad süsteemilt oma tariifilises osas kõik viis esimest kaubalepingut. Seletatav on see esiteks meie vilumatusega ning teiseks ilma-
sõjale järgneva ebastabiilse kaubanduspoliitilise meelsusega kõikides riikides. Ei olnud veel kristalliseerunud need põhimõtted, millele alusel riigid väliskaubanduslist liiklemist pidid reglamenteerima. Olukord on muutunud mujal ja ka meil. Peale Soome kaubalepingu on kõneall olevad neli kas juba asetatud uutega või asetatakse

need kõige lähemal ajal. Igatahes on need juba allakirjutatud kõik, kuid Saksa ja Prantsusmaaga veel jõusse astumata. Kõik hilisemal ajal sõlmitud lepingud on juba süsteemilt, enamsoodustuse printsiibi seisukohalt vaadatuna, ühtlased.

Asudes vaatlema meie kaubalepinguid vastavas osas katsume need omavahel rühmitada, et mitte korrata mitmele korrale ühte ja sama. Üksikult aga tuleb meil siiski vaadelda viis esimest lepingut. Eesti-Vene rahulepingu art. XVI lisa I-ne, kui mitte iseseisev kaubaleping üksikasjalisema vaatlemise alla ei tule. Konstateerime ainult, et see stipuleerib kaubanduslised suhted kontrahentide vahel tingimuseta enamsoodustuste klauseli alusel, reserveerides tolliliidud. Tegelikult ei ole see klausel märkimiseväärne ulatuses kohaldamist leidnud, N.Vene erilist majanduspoliitikat arvesse võttes.

Kuni 3. oktoobrini 1923.a. oli Vene ja Soome vahel teatav kokkulepe tollitariifide suhtes olemas (mitte aga kaubalepingu kaudu, sarnast Soome ja Venemaa vahel veel ei ole) ja seda soodustust ei viitanud Eesti ka endale nõutamast, tugeses siin nimetatud rahulepingu artikli peale. Kui aga Soome ja Venemaa vahel see kokkulepe annuleeriti, siis kaotasime meiegi juriidilise aluse samase konventsionaal tariifi hõlbustuse peale.

Hilisemad kaubalepingud, mis on sõlmitud N.Vene ja teiste välisriikide vahel ei ole tegeliku olukorda Eesti ja N.Vene vahel enamsoodustuse põhimõtte käsitamisel oluliselt muutnud.

Esimene kaubandusline kokkulepe tehti Eesti poolt Britiga nootidevahetuse teel 20. juulil 1920.a., siis veel Asutava Kogu päivil.

Nagu R.Teet. Nr.153/154 - 20.a. näha, on see maksma hakanud

ratifitseerimata nootidevahetuse päevast arvates. Juba oma iseseisvuse esimestest päevadest alates on Eesti-Briti poliitiline vahekord sõbralik olnud. Teadagi, et heapoliitilise läbisaamise üks parematest tagatistest on hästi normeeritud ja tasanõuetud kaubandusline vahekord. Seda silmas pidades algati läbirääkimisi kaubalepingu üle, mille tagajärjeks ülemalnimetud Eesti-Briti kaubaleping (nagu seda R.T. No.153/154 nimetatakse). Üieti ei ole meil siin tegemist kaubalepinguga, vaid nende üldiste põhimõtete deklareerimisega, mis-sugusel alusel vastastikust kaupade vahetust korraldada tuleb ja see-ga ei olnud veel kõrvaldatud tarve üksikasjalisemalt konkreetseid vahekordi vormilise kaubalepinguga relgamenteerida, nagu see aset leidis Eesti-Briti kaubalepingus 1925.a. Toome nootide teksti ter-velt ja katsume leida enamsoodustuse vormi mida see sisaldab. Üht-lasi püüame ära määrata neid õiguslisi järeldusi, mida see vorm endaga käesoleval juhtumisel ühes toob.

Eesti-Briti kaubaleping.

"Minu Lord,

1. Kuna mõlemad valitsused soovivad lähemat kaubanduslikku vahekorda ühendatud Kuningriigi ja Eesti vahel jalule seada, on mul au Teile teatada, et vastastikususe tingimusel Briti alamad ja kau-bad ning Briti Majesteedi territooriumide tööstustooted kitsendamata ning igakülgselt Eestis vähemalt niisamasuguse soodsuse osalisteks saavad, nagu seda kõige enamsoodustatud väljamaa riigi alamatele, kaupadele ja tööstustoodetele on lubatud.

Seda soodustust antakse kõigis kaubanduslikkudes ja meresõidu asjas, mis puutuvad sisseveosse, väljaveosse, läbiveosse (transiiti) ning üldüldse kõiges, mis puutub tollimaksudesse ning formaalsustes-

se ja kaubandusliiklusesse operatsioonidesse, Briti alamate asunemisesse Eestis, äriajamisesse, tööstamisesse, ametite pidamisesse ja maksude maksmisesse.

2. Briti laevad saavad Eesti sadamates, jõgedel ning territooriaalvetes vähemalt niisamasuguse soodustuse osalisteks, nagu seda Eesti laevadele või enamsoodustatud väljamaa riigi laevadele on lubatud, kusjuures siiski Eesti valitsusel õigus jääb rannakaubandust Eesti laevade hooleks jätta.

3. Peale selle lubab Eesti vastastikususe tingimusel vaba läbipääsu anda isikutele, kaupadele, laevadele, õhusõiduriistadele, vankritele, vagunitele ja postile, mis Ühendatud Kuningriigist tulles või sinna minnes Eesti territooriumist läbi sõidavad, kaasa arvatud ka territoriaalveed, ning neile osaks saada lasta vähemalt sedasama soodustust, nagu see Eesti isikutele, kaupadele, laevadele, õhusõiduriistadele, vankritele ja postile vastavalt, või mõne muu suhtes lubatud.

4. Eelmised stipulatsioonid ei maksa India või mõne muu Briti Majesteedi dominiooni, asumaa, possessiooni või protektoraadi kohta, kui selleks korralduseks nõusolekut pole saadud India või mõne muu säärase dominiooni, asumaa, possessiooni või protektoraadi poolt Briti Majesteedi esitaja kaudu Tallinnas enne 12 kuud tänasest päevast arvates. Siiski saavad India ning kõigi Briti Majesteedi dominioonide, asumaade, possessioonide ja protektoraatide kaubatooted ning tööstustooted Eestis täieliku ning kitsendamata enamsoodustuse osalisteks senikauaks, kui India või säärane dominioon, asumaa, possessioon või protektoraat Eesti kaupadele, toodetele või tööstustoodetele niisamasugust soodustust lubab, nagu ta seda mõne teise

väljamaa riigi kaupadele, toodetele või tööstustoodetele on lubanud.

5. Käesolev korraldus hakkab maksma selle noodi päevast ning püsib jõus senikaua kuni emb-kumb meie resp. valitsustest teisele on teatanud, et tal nõu on seda lõpetada. Sel korral jääb ta jõusse kuus kuud säärase teate päevast arvates.

Mis puutub Indiasse ning Briti dominioonidesse, asumaadesse, possessioonidesse ja protektoraatidesse, kes selle korraldusega punkt 4. alusel on võinud ühineda, siis on kummalgi meie resp. valitsusel õigus seda eraldi lõpetada, sellest kuus kuud ette teatades."

Ei ole kahtlust, et meil siin ühe tüübilisema ^{+iusimuse} absoluutse enamsoodustuse vormiga tegemist.

Esimeses punktis on kohe öeldud, et "Vastastikususe tingimusel (on condition of reciprocity) antakse soodustused nagu seda kõige enam soodustatud väljamaa riigi alamatele, kaupadele ja tööstustoodetele on lubatud." (Ei tule milgi tingimusel aga mõista sõna vastastikusust, nagu oleks siin mõeldud mingit kompensatsiooni). Objektina, millede kohta see enamsoodustuse vorm poolte poolt maksma pandud, nimetatakse muuseas ka tollitariife. Siin ei ole tollitariifide alla kuuluvaid objekte millegagi piiratud samuti ei ole pooled endale jätnud mingisuguseid reservatsioone lähemate naaber-riikide suhtes, nagu seda näeme meie hilisemates kaubalepingutes. Kui puht vormilisest seisukohast välja minna, siis oleks pooltel õigus isegi nende soodustuste peale pretendeerida, mida ~~ta~~ine pool lubab riikidele kellega ta tolliunioonilises vahekorras, kui õigeks tunnustada sarnast vaadet, mida kaitseb Poznanski, kõnelemata naaberriikidest.

Edasi loeme samast punktist:

"Siiski saavad India ning kõik Briti... j.n.e.kaubatooted ning tööstustooted Eestis täieliku ja kitsendamata enamsoodustuse osalisteks senikauaks, kui India võij.n.e. Eesti kaupadele niisamasugust soodustust lubab, nagu ta seda mõne teise väljamaa riigi kaupadele, toodetele või tööstustoodetele on lubanud."

Kuidas tuleb siin mõista selle punkti viimast vormulatsiooni - kas oli meil õigus pretendeerida Briti asumaadel, praegu toodud tingimustel, ainult üldise (autonoomse) sisse- ja väljaveo tariifide alanduste peale?

Meie arvates tuleb seda viimast enamsoodustuse vormi nõnda seletada, et Eesti oli õigustatud ülemal nimetud tingimustel omama kõige soodsama asendi tollitariifide suhtes, mida asumaad üldse annavad mõnele kolmandale riigile, mitte aga neid soodustusi ja hõlbustusi mida saab asumaadelt Inglismaa ja teised temast olenevad asumaad, sest nagu teada on Kanadal, Austraaliaal, Lõuna Aafrika asumaadel ja t. eritariifid Briti ja teiste tema asumaade jaoks, ning eritariifid võrastele riikidele.¹⁾

Täitsa erinev üldisest süsteemist on oma tariifilises osas Eesti-Soome kaubaleping.

Artikkel IV-ga kindlustavad kontrahendid tariifi alanduste

1) Lõuna-Aafrika koloniidel ja Austraaliaal on kaks tollitariifi süsteemi, üks eesõigustatud Britile ja temast olenevatele asumaadele vastastikususe alusel. Kõrgem tariif välismaade produktidele. Kanadal on aga isegi kolm tariifisüsteemi, üks eesõigustatud, Britile ja koloniidele vastastikususe alusel, teine - üldine tariif ja kolmas keskmine tariif mis antakse välismaile kes vastavaid kontsessioone annavad.

suhtes enamsoodsa asendi.

Art. IV. "Mõlemad lepinguosaliselised kohustavad endid vastastikku igat soodust, eesõigust ja tariifi alandust, mis ühele kolmandale riigile antud ehk tulevikus antakse sisse - ja väljaveo tollide ning maksude suuruse, kindlustuse, maksuvõtmise, transiitveo, tolliaitade, litsentside, kohalikkude maksude, tollivormaliteetide, tolli käsitamise, niisama ka riigi, ühe maakonna, kogukonna ehk korporatsiooni kasuks võetavate sisemiste maksude igasugu aktsiisimaksude suhtes - ilmtingimata ja viibimata oma lepinguosalisele osaks saada lasta."

Järgmine artikkel (V) kindlustab kontrahentidele peale selle veel erisoodustused, pannes maksma teatud kaupade pealt tollivabaduse ja vähendades teiste kaupade pealt tollimäära.

Art. V. "Lisas "A" tähendatud Soome saaduste pealt ei võeta nende sissetoomisel Eesti tollipiirkonda mingisuguseid sisseveotolle ega muid sisseveomaksusid.

Lisas "B" tähendatud Eesti saaduste pealt ei võeta nende sissetoomisel Soome tollipiirkonda mingisuguseid sisseveotolle ega muid sisseveo maksusid.

Lisas "C" tähendatud Soome saaduste pealt ei võeta nende sissetoomisel Eesti tollipiirkonda mingisuguseid teisi ega kõrgemaid sisseveotolle kui neid, mis selles lisas kindlaks on määratud. Kui Eesti selle lepingu maksvuse ajal praegu autonoomses tollitariifis ettenähtud tollimäärasid lisas "C" nimetatud kaupadele alandab, siis tulevad lisas "C" ettenähtud vastavad tollimäärad prosentuaalselt alandada poolevõrra autonoomse alanduse protsendimäärast.

Lisas "D" tähendatud Eesti saaduste pealt antakse sissetoomisel Soome tollipiirkonda nimestikus kindlaksmääratud protsentuaalne alandus antud ajal maksuvuselolevatest autonoomsetest tollidest.

Lisas "E" nimetatud Eesti saadustele antakse sissetoomisel Soome tollipiirkonda nimestikus kindlaksmääratud protsentuaalne alandus lisatollidest, milledega valitsus Riigipäeva poolt antud ajal määratud alustolli on kõrgendamud.

Siiski on kokku lepitud, et alandus lisas "E" nimetatud kaupadele ei tohi milgi tingimusel olla vähem kui kümme (10) protsenti autonoomsetest tollimääradest.

Lisas "F" nimetatud Eesti saadustele antakse sissetoomisel Soome tollipiirkonda viiskümmend (50) % saja pealt alandust sellest summast, millega seaduses 28. veebruarist 1921 kindlaksmääratud tollid selles lisas nimetatud kaupade pealt antud ajal on kõrgendamud.

Siiski on kokku lepitud, et alandus lisas "F" nimetatud kaupadele ei tohi milgi tingimusel olla vähem kui kümme (10) ehk rohkem kui kakskümmend viis (25) % saja pealt autonoomsetest tollimääradest.

Lepingu artikkel IV määrused käivad vastavalt lisades "A", "B", "C", "D", "E" ja "F" ettenähtud kaupade kohta."

Nagu näeme on siin tariifide suhtes maksuma pandud tingimused enamsoodustuse klausel ning peale selle on Eesti saanud Soomelt teatavate kaupade pealt protsentuaalsed tariifi alandused ning omaltpoolt kindlustanud Soomele teatud kaupade pealt konventsionaalsed tariifid. Meie oleksime võinud puht juriidiliselt vaadatuna seda lepingut vaadelda ühes rühmas nende lepingutega kus

samuti kui siingi on tariifide suhtes maksma pandud tingimused enamsoodustus, ning selle l saks tehtud veel konventsionaalsed tariifi-alandused (n ait. Tshehoslovakkiaga sõlmitud kaubaleping), kui art. XVIII sellele erilist ilmet ei annaks. Sellest loeme:

Art. XVIII. "Mõlemad lepinguosalisel deklareerivad seega, et käesolevas lepingus kindlaks m aratud soodused, õigused ja eesõigused, eraldi tollialandused mingil juhtumisel ega tingimisel teistele riikidele enamsoodustuse tingimuste põhjal üleantavad ei ole ja kohustavad endid vastamisi, tulevikus rahvusvaheliste lepingute tegemisel käesolevat (XVIII) artiklit tähele panema."

Nagu viimaks tsiteeritud artiklist näeme on kõik konventsionaalsed soodustused "soomustatud" ja enamsoodustuse alusel edasi kolmandatele riikidele ei lähe. Siin ongi siis juba kasutamist leidnud n.n. "Balti klausel"i reservatsioonid.

Kõneall olev leping reserveerib siiski veel tollisoodustuse võimaluse 15 kilomeetrises piiri arses maaribas ning tolliunioonile.

Eesti-Prantsuse kaubaleping (sõlmitud 7.I.22) ei pane maksma oma tariifilises osas tingimused enamsoodustust mõlema kontrahendi suhtes, vaid seda kasutab ainult Prantsusmaa, kuna Eesti kohta maksma pannakse Prantsuse minimaaltariif¹⁾ ja osalt kokkuleppe tariif, minimaal-maksimaal tariifide vahepeal.

Artikkel esimesest loeme:

1) Nagu teada maksab seal minimaal-maksimaal tollitariifide süsteem. Sarnane on ka meil 1929.aastast maksev.

"Loodus- ja tööstussaadused algupäralised ehk päritolevad Prantsusmaalt asu- ja temale alluvatest maadest lastakse Eestisse kõige alama tolliga mis Eesti lubab ehk võiks lubada igale teisele riigile, asjus, mis puutub kõikidesse maksudesse, sisseveetollidesse, kui ka lisamaksudesse, koefititsientidesse ja kõrgendustesse, mille objektiks need maksud võiksid olla."

"...Niisama käivad enandina ülalnimetatud korra alla, missugune ei oleks nende päritolu ja algupärasuse, teatud toiduained ehk meretagused tarbeained, nii nagu ka tubakas, millede jaoks Prantsusmaa omale eriturgusid on loonud ja mis on ülesloetud selle lepingu juure lisatud nimekirjas D, tingimusega, et nad Eestisse sisse veetakse Prantsuse ehk Eesti kaubamajade poolt, mis asuvad Prantsusmaal ja sisse kantud Prantsuse kaubandusregistris."

Artikli teine lõige annab ka teatavatele kaupadele, mis Prantsuse algupära ei ole enamsoodustuse õiguse Eestis, selle lisatingimusega, kui need kaubad Eestisse sisseveetakse Eesti või Prantsuse kaubamajade poolt, mis Prantsusmaal asuvad.

Siin on üks tingimusetu enamsoodustuse vorm, mis sisaldab kaks piiramis momenti a) kindel kaupade nimestik; ainult seal tähendatud kaubad kuuluvad enamsoodustuse objektiks, b) tingimine kaubamajade natsionaliteedi suhtes.

2-ne artikkel ei käsita otsekohe enamsoodustuse küsimust on aga esimese artikliga sisulises ühenduses ja iseendast õige huvitav; ta sisaldab endas "enamsoodustuse enamsoodustusest", nagu Makovsky sarnaste juhuste puhul nimetab. Muidugi on meil selles aga tegemist erilise protsentuaalse üldise tariifi alandamisega, mis mitte üksi Prantsusmaa, vaid ka teiste, tollitariifide suhtes Eestiga enam-

soodustuse vahekorras olevate riikide kohta maksev on, seega siis mitte eesõigustus ainult Prantsusmaale.

Artikkel ise käib järgmiselt: "Ilma et artikkel esimese määrused selle läbi kannataks, antakse Prantsusmaalt, tema asumaa-dest, temale alluvatest maadest ja protektoraatidest päritolevatele, siia juure lisatud nimekirjas "A" ülesloetud loodus- ehk töös- tussaadustele nende sissetoomisel Eestisse üldisest tariifist protsentuaalne alandus, nagu see mainitud nimekirjas ära tähenda- tud. Need protsentuaalsed alandused jäävad muutmata, missugused ka ei oleks tariifi kõrgendused ehk alandused, ja käivad niisama sisseveotollide kui ka töendusmaksude ehk koeffitsientide kohta, mis tulevikus Eesti nendesamade seaduste suhtes võiks määrata."

Artikli alguses, nagu nägime, oli kohe öeldud, et "Ilma et art. esimese määrused selle all kannataks"...j.n.e. Sellest võime järeldada, et art. 2 näidatud protsentuaalne ülditariifi alandus niikaua jõus on, kui mõnele teisele riigile samade tolli objektide suhtes suuremaid tariifi alandusi ei ole tehtud; vastasel korral aga lähevad need soodustused artikkel esimese põhjal ka Prantsus- maa kohta maksuma. Pealiskaudselt esimest ja teist artiklit luge- des võib esialgu mulje saada, et esimene kõneleb ainult üldisest tariifist ja teine ainult konventsionaal tariifist, kuid nagu nägi- me, ei tule neid artikleid mitte nõnda mõista. Et täielikku pilti saada meie ja Prantsusmaa vahel maksvast tollitariifide vahekorrast ja nendest hõlbustustest, mis meie kontrahent meile vastu on annud art. 1 ja 2 näidatud meie poolt antud soodustustele, toome siin kohal lepingu art.3.

Art.3 " Siia juure lisatud nimekirjas B ülesloetud Eesti-

maalt pärit olevad ehk algupärased loodus- ehk tööstussaadused lastakse sisse Prantsumaale kui ka Prantsuse asu- ja temale alluvatesse maadesse minimaal tariifiga nii palju, kui see puutub praegu maksvatesse sissevoetollidesse ja nendesse, mis Prantsusmaa võiks eventuaalselt määrata, samuti ka täiendusmaksudesse, koefitsientidesse ehk teistesse ajutistesse kõrgendustesse mis Prantsusmaa on maksma pannud ehk võiks maksma panna. Siia juure lisatud nimekirjas C ülesloetud Eestist pärit olevad ehk algupärased loodus- ehk tööstussaadused saavad nende sissetoomisel Prantsusmaale, Prantsuse asumaa- desse ja temale alluvatesse maadesse protsentuaalse tollialanduse, mis mainitud nimekirjas ära tähendatud ja mis käivad üleüldise ja minimaal tariifide tollimäärade vahelkohta. Protsentuaalne alandus jääb muutmata, missugused ka ei oleks tariifide, täiendusmaksude ja koefitsientide kõrgendused ehk alandused, mis Prantsusmaa tulevikus võib maksma panna.

Siit näeme, et üks osa meie kaupu nimelt need, mis üles loetud lisas B, omavad Prantsusmaal kõige soodsama tingimuse tollitariifide suhtes, nimelt nende minimaaltariifi (nagu teada on Prantsusmaal differentiaal süsteem - minimaal ja maksimaal tariifid; esimesed on kõige madalamad, mida Prantsusmaa praegu maksva korra järele anda võib. Niipalju kui meil teada kasutavad ainult liitlased, üldiselt Prantsuse minimaal tariife.) Lisas "B" näidatud nimestikku jälgides näeme, et seal suuremalt osalt kõik need saadused sisalduvad, mida meil väljaveo objektidena produtseeritakse. Sama artikli lisas "C" on näidatud kaubad, mis juba ainult kindla protsentuaalse maksimaaltariifi alanduse saavad. Kõikide meie kaubavahetuse objektide kohta, mis ei ole üles loetud lisades "B" ja "C", on Prant-

susmaal maksimaal tollitariifid maksvad. Muidugi, oleks meie seisukohalt välja minnes kasulikum olnud, kui meie kaupadele, nagu: tsement, linane ja villane riie, mida meie vabrikud produtseerivad, samuti vineertööstuse produktid minimaaltariifi osaliseks oleks arvatud, nüüd leiame neid aga nimekirjas "C". Kui aga vineeritööstust maha arvata, siis võime teiste siin nimetatud objektide kohta ütelda, et need üldse vähe Prantsuse kaubaturgu on kasutanud juba selle lihtsa tösiasi tõttu, et ligemal turgusid leida võidi. Vineertööstuse produktidel on aga õige tuntav protsentuaalne tariifialandus (60% - 80%). Reserveeritud on Prantsuse lepingus Soome ja Läti.

Praegu maksev Eesti-Ungari kaubaleping, mis nagu juba peatüki algul toodud tabelist nägime, sõlmitud 19. okt. 1922.a. on tariifilises osas struktuurilt hiljem väljakujunenud süsteemist erinev. Tsiteerime sellepärast vastavat artiklit (art. 9 ja 10), et enamsoodustuse klauseli ulatust endale selgitada.

Art. 9. "Loodus- ja tööstussaadused, algupäralsed ehk päritolevad Eestist, lastakse Ungarisse kõige alama tolliga, mis Ungari lubab ehk võiks lubada, otse ehk kaudselt, igale teisele riigile, asjus, mis puutuvad kõikidesse maksudesse, sisseveetollidesse kui ka lisamaksudesse, koefitsientidesse ja kõrgendustesse, mille objektiks need maksud võiksid olla."

Selle artikli põhjal, nagu näeme, omavad meie kaubad Ungari territooriumil tollitariifide suhtes tingimuseta enamsoodustuse õiguse, s.o. Eesti omab Ungaris nende kaupade suhtes, mida selle lepingu järele sinna võib sisse vedada kõige soodsama tollitariifi, mis viimaks nimetatud riigi poolt mõnele kolmandale riigile antud, mahaarvatud väljavõte mis näidatud käesoleva lepingu 22. artiklis.

Ungari kaupade asend tollitariifide suhtes meie territooriumil näidatakse lepingu järgmises s.o. 10. artiklis.

"Loodus- ja tööstussaadused, millidel Ungari algupära või päritolu, lastakse nende sisseveol Eestisse üldise viimasel maal maksva tariifi tollidega, ilma et seejuures enamsoodustuse tingimust tarvitatakse. Siiski saavad Ungari algupäraga või päritoluga loodus- ja tööstussaadused, mis üles loetud siia juurde lisatud nimekirjas A nende sissetoomisel Eestisse üldisest tariifist protsentuaalse alanduse, nagu see mainitud nimekirjas ära tähendatud. Need protsentuaalsed alandused, jäävad muutmata, missugused ka ei oleks tariifi kõrgendused ehk alandused, ja käivad niisama sisseveotollide kui ka täiendusmaksude ehk koeffitsientide kohta, mis tulevikus "esti nendesamade saaduste suhtes võiks määrata mingil juhtumisel, peale selle, mis ette nähtud artikkel 22, ei lange nimekirjas ülesloetud kaubad differantsiaal ümberkäimise alla".

See artikkel ei luba Ungari kaupadele Eestis enamsoodustuse õigust tollitariifide suhtes, vaid annab ainult õiguse autonoomse tariifi peale. Kokkuleppe alusel saavad väljavõttena protsentuaalse autonoomse tariifi alanduse osaliseks lepingu lisa "A"-s ülesloetud kaubad. Kuidas tuleb mõista art. 10 lõpulauset. "Mingil juhtumisel, peale selle, mis ettenähtud artikkel 22, ei lange nimekirjas loetletud kaubad differentsiaal ümberkäimise alla". Et lisa "A" kaupade nimestikku sisaldab, mida Ungari alatise protsentuaalse tollitariifi alandamisega Eestisse tuua võib, siis tuleb oletada, et Ungari selle artikli viimase lausega on tahtnud tagatist saavutada, et mõni kolmas riik nende kaupade pealt mis lisa "A" näidatud veel suuremaid tariifi alandusi ei saaks ja seega need Ungari kaubad meie turul ebasoodsamasse asendi ei satuks, kui

mõne võistleja riigi omad. Nagu näeme ei sattu Ungari vähemalt nende kaupade suhtes mis lisa "A" ette näeb õigusliselt halvemasse asendi kui iga kolmas riik negatiivsel kujul toodud tingimuseta enamsoodustuse tõttu.

Kokku võttes kahte viimast artiklit saame siis järgmise pildi: Eestil on tingimuseta enamsoodustuse õigus tollitariifide suhtes Ungari territooriumil kõikide kaupade peale. Kaupade kontingendid on aga piiratud. Ungari saab Eestis tollitariifide suhtes õiguse kasutada autonoomset tariifi nende kaupade juures, mis ei ole lisa "A"-s näidatud ja mille sissevedu Eestisse keelatud ei ole.

Peale selle saab Ungari meil alatise protsentuaalse tariifi alanduse teatavate kaupade kohta, tagatisega, et ükski kolmas riik nende kaupade pealt suuremat tollitariifi alandust ei või saada. Ungarist meile sisseveetavate kaupade arv ja kvantum on samuti piiratud (art.11).

Reservatsioonidena figureerib ka selles lepingus sisuliselt Balti ja Vene klausel, kui kõneldakse reservatsioonist piiririikidele ja Soomele ning Leedule.

Huvitav on märkida siinkohal veel ühte iseäraldust kõneall olevas lepingus. Art. 15. kõneleb sisse- ja väljaveost. 2-se löi-gega pannakse maksma enamsoodustus sisse- ja väljaveo kitsenduste suhtes.

Sellest loeme:

"Lepinguosalised ei pane maksma ega pea jõus ühtegi sisseveo- või väljaveokeeldu või kitsendust nende mõlema maa vahel, mis samal ajal ning viisil mõne teise, samasugustes tingimustes oleva maa sama- laadiliste kaupade peale ei laiene."

"Siiski on kokku lepitud, et need määrused mitte ei käi nende

erifiste sisse- või väljaveokitsenduste või keeldude kohta, mis praegu jõus, niisamuti ka mitte nende kokkulepete kohta, millede kaudu üks lepinguosaline kompensatsiooni alusel mönele kolmandale riigile teatavaid kaupade ostu- või müügi kontingentiseid lubab."

Nagu näeme kujundavad need kaks lõiget koos sarnase enamsoodustuse vormi, mis teistes meie kaubalepingutes ette ei tule, nimelt kompensatsiooniga enamsoodustuse klauseli.

Ühte rühma koondatuna võime vaadelda deklaratiivseid kaubalepinguid, mis sõlmitud Rootsi (7.VII.23), Taaniga (17.IX.23), Hollandiga (22.VII.24), Norraga (29.VIII.25) ja Bulgaariaga (11.II.28).

Kõik loetletud kokkulepped on sõlmitud tingimuseta enamsoodustuse alusel, millist piiravad reservatsioonid "Balti" ja "Vene klauseli", piirikaubanduse ning tolliuniooni näol. Reservatsioonid ise on seotud tingimuseta enamsoodustuse klauseliga.

Toome phe neist näitena.

Eesti-Rootsi vahel nootidevahetuse teel sõlmitud kokkuleppest loeme:

"1. Rootsi alamad ja maa ning tööstuse tooted saavad Eestimaal ilma ühegi kitsenduseta kõigis, mis puutub kaubandusesse, niisamasuguste eesõiguste osaliseks, nagu kõige enam soodustatud rahvuse liikmed ning kaubad. Seda enamsoodustust lubatakse kõiges, mis puutub kauplemisesse, laevaõidusse ja tööstusesse, õigusesse liikuvat ja liikumata varandust omandada, omada ning seda tarvitada, igasuguste maksude maksmisesse, võõrandamistesse sõjaväelistel või ühiskondlistel otstarvetel, sisse-, välja- ja läbiveo keelusse, ning nende keeldude täidesaatmisesse, aktsiisi- ja tarvitismaksudesse, sisse- ja väljaveomaksudesse ning tollivormaliteetidesse.

See määrus ei kitsenda milleski Eesti õigust keelduda Rootsi alamatele luba andmast Eestis viibimiseks teatud juhtumistel, olgu kohtuotsuse põhjal ehk riigi sisemise või välise julgeoleku ehk seltskondlise korra alalhoidmise huvides, või jällegi ühiskondlise hoolekande, nimelt avaliku abiandmise, tervishoiu- ehk kombluspolitsei nõudel.

2. Rootsi laevad ning nende koormad saavad Eestis niisamasuguse ümberkäimise osaliseks, nagu enamsoodustatud rahvuse laevad ning nende koormad.

Erand sellest määrusest on tehtud õiguse kohta rannalaeva-õõidu alal tegev olla.

3. Eesti kohustab end vaba transiiti lubama oma territooriumil; kaupadele, laevadele, alustele ja vagunitele, mis Rootsimaale lähevad või sealt tulevad.

Erandid neis määrustes võib teha järgmistel juhtumistel:

- 1) Erakorralistes oludes, mis sõjaväevarustusesse puutub;
- 2) ühiskondlise julgeoleku põhjustel;
- 3) tervishoiu-politsei motiividel või kasulikkude loomade ja taimede kaitse otstarbel.

Läbiveokaubad ei käi mingisiguse läbiveomaksu alla.

Raudteedel saavad nimetatud kaubad na vagunid, mis puutub nende edasisaatmisesse ning transpordikuludesse, niisamasuguse ümberkäimise osaliseks, nagu oma riigi või enamsoodustatud rahvuse omad.

4. Rootsimaal ei või eelmiste määruste põhjal mitte nõuda neid erilisi kergendusi, mis on antud ehk mis võidakse anda Eesti poolt Soomele, Lätile, Leedule ehk Venemaale, või maadele, kellega Eesti sõlmib tolli-ehk majanduslise liidu lepingud või kõigile

maile senikaua, kuni neidsamu kergendusi ei ole lubatud mingi-sugusele teisele riigile.

5. Käesolev kokkulepe hakkab maksma käesoleva noote ratifitseerimise päevast Eesti Riigikogu poolt ja jääb jõusse, kuni kolm kuud möödunud tema ülesütlemise päevast."

Nagu toodud tekstist raske ei ole järeldada lähevad ülemalnimetud konrahentidele tingimuseta enamsoodustuse klauseli tõttu edasi kõik tariifilised soodustused, mis Eesti annab mönele kolmandale riigile, väljaarvatud need riigid, mis reservatsioonis üles loetud. Nagu juba märgitud ei lähe siis enamsoodustuse põhjal üle Eesti-Soome vahelised konventsionaal tariifid.

Järgmise grupina võiks vaadelda neid meie kaubalepinguid, mis oma tariifilises osas sisaldavad tingimuseta enamsoodustuse põhimõtte ilma iseseisvalt toodud konventsionaal soodustusteta. Need lepingud ei erine oma tariifilises osas õigusliselt sugugi selle eelmisest rühmast, nii et öieti ei oleks süsteemilt olnud eksitav seda rühma, mis alamal järgneb ja millest siin kõne, ühes koos eelmisega vaadelda. Oma väljatöötamise vormi poolest on need aga erinevad ja tariifiline osa üksikasjalisem, sellep. näis meile õigem neid koondada iseseisvasse rühma.

Sarnastena märgime Eesti kaubalepingu Am. Ühisriikidega (23.XII.25), Belgiaga (28.IX.26), Helveetsiaga (14.X.25) ja Lõuna-slaaviaga (I.II.28). Teine neist sisaldab tariifide suhtes tingimuseta enamsoodustuse normaal vormulatsioon (art.11), kuna kolmas enamsoodustuse klauseli toob n.n."positiivsel (art.11) ja ka veel "negatiivsel" kujul (art.12). Meie arvates ei muuda art.12 toodud tsipulatsioon milgi kujul seda õiguslist seisukorda, mida maksma paneb art. 11 toodud klausel.

Toome siin viimaks nimetatud lepingu mõlemate, siin puudutatud artiklite vastavad osad.

Art. 11. "Eesti või Helveetsia maapinna- ja tööstussaadused, mis sisse veetud ühte neist kahest riigist, ning mis määratud kas tarvitamiseks, laostamiseks, reeksporteerimiseks või läbiveoks, ei või, mis puutub sisseveosse, väljaveosse, reeksporteerimisse ja transiitveosse, alluda muudele või koormavamatele tollidele, maksudele, lisamaksudele, koormatistele, kontributsioonidele ning üldistele või kohalistele kohustustele, kui need, millele alluvad enamsoodustatud riigi saadused.

Kumbki Lepinguosalistest ei tee mõne saaduse väljavedu, mis määratud teise Lepinguosalise territooriumitele või asumaadele, ärarippuvaks muudest või kõrgematest tollidest või koormatistest, kui need, mille alla käib või saab käima sama kaubaartikli väljavedu, mis määratud mõnele teisele maale...."

Art. 12. "Kui üks lepinguosalistest paneb mõne kolmanda riigi saadustele kõrgemad tollid peale, kui need, mis tarvitusel samasuguste, teisest Lepinguosalisest riigist päritolevate ja sealt tulevate saaduste kohta, või kui tema paneb mõne kolmanda riigi kaupade kohta maksma sisseveokeelusi või -kitsendusi, mis ei ole tarvitusel teise Lepinguosalise samasuguste kaupade kohta, siis on ta õigustatud, juhtumisel, kui asjaolud seda nõuavad, kõige madalamate tollide tarvituselevõtmist teisest Lepinguosalisest riigist tulevate saaduste kohta, j.n.e. "

Kõik siin mainitud lepingud sisaldavad tariifilise enamsoodustuse võimaliku piiratuse, nagu eelmisse rühma kuuluvadki, "Balti" ja "Vene klauseli" näol, samuti reserveeritakse soodustu-

sed piiririigile, rajakaupandusele ja tolli- ning majandusunioo-
nile. Reservatsioonid on ise seotud tingimuseta enamsoodustuse klau-
seliga.

Märgime siin kohal veel eriti, et Am. Ühisriigid peale ilma-
sõda täielikult on omaks võtnud tingimuseta enamsoodustuse vormi
kaubalepingu tariifilise osa suhtes, mis käib risti vastu selle il-
mariigi varemale praktilisele. Näitlikkuse pärast toome Eesti-Am.
Ühisriikide vahel sõlmitud kaubalepingu art. VII vastava osa, et
lugeja võiks seda võrrelda vormulatsiooniga kaubalepingus Prantsus-
Am. Ühisriikide vahel 1778, millest II-ses peatükkis kui Ameerikale
tüübilisest kõneldud.

" Kumbki Kõrgetest Lepinguosalistes kohustub
tingimusteta ühegi artikli sisseveole, mis kasvanud, toodetud või
valmistatud teise Lepinguosalise territooriumitel, ei kõrgemaid või
muid makse või tingimusi ega keelusi peale panema, kui need, mis
peale pandud samasuguse, mõnes teises riigis kasvanud, toodetud
või valmistatud artikli sisseveole.

Kumbki Kõrge Lepinguosaline kohustub samuti tingimusteta
kaupadele, mida teise Lepinguosalise territooriumitesse välja vee-
takse, mitte peale panema kõrgemaid või muid koormatise või teistsug-
guseid kitsendusi ehk keelusi, kui need, milledega koormatud mõ-
nele teisele maale väljaveetavad kaubad.

Iga soodustus, olgu missugust laadi tahes, mida kumbki Kõrge-
test Lepinguosalistest annab mõnesugusele, mõnes teises riigis
kasvanud, toodetud või valmistatud artiklile, laieneb otsekohe ja
tingimusteta, ilma sooviavaldust äraootamata ja ilma vastutasuta,
ka samasuguse artikli peale, mis kasvanud, toodetud või valmista-
tud teise Lepinguosalise territooriumitel. "

(Each of the High Contracting Parties binds itself unconditionally to impose no higher or other duties or conditions and no prohibition on the importation of any article, the growth, produce or manufacture, of the territories of the other than are or shall be imposed on the importation of any like article, the growth produce or manufacture of any other foreign country.

Each of the High Contracting Parties also binds itself unconditionally to impose no higher or other charges or other restrictions or prohibitions on goods exported to the territories of the other High Contracting Party than are imposed on goods exported to any other foreign country.

Any advantage of whatsoever kind which either High Contracting Party may extend to any article, the growth, produce or manufacture of any other foreign country shall simultaneously and unconditionally, without request and without compensation, be extended to the like article the growth, produce or manufacture of the other High Contracting Party.)

Kolmanda rühmana vaatleme neid Eesti ja välisriikide vahelisi kaubalepinguid, kus tollitariifide alal pandud maksma enamsoodustuse põhimõte ning peale selle on antud veel kindlad konventsionaalsed soodustused. Konventsionaalsed soodustused aga ei ole "soomustatud" teiste enamsoodustust nautivate riikide suhtes, nagu seda nägime Eesti-Soome kaubalepingus.

Sedagi rühma ei eralda kahest eelmisest rühmast öieti enamsoodustuse vorm; ka siin leiame tingmuseta enamsoodustuse vormi, nagu eelmisteski, kuid siiski võime meie siin iseseisvat tariifide süsteemi konstateerida ja sel alusel kõneall olevat rühma eelmisest eraldada. Viimaksnimetud rühma kuuluvad Eesti kaubalepingud,

mis sõlmitud Kreekaga (4.I.28), Türgiga (12.III.28) ja Tshehoslovakkia (20.VI.27),

Eesti-Kreeka k.lepingu artikkel 9. määrab:

Art.9. "Mõlemad Kõrged Lepinguosalisel kohustuvad teineteisele andma, ilma reservatsioonita ja automaatselt, kõiki soodustusi, alandusi või kergendusi, mis nende poolt antud või tulevikus antakse ükskõik missugusele kolmandale riigile, selles, mis puutub sisseveo tollidesse ja maksudesse, samuti ka igasugu sinna kuuluvatesse lisamaksudesse, koefitsientidesse või suurendustesse, mis kaupade sisseveol ette nähtud või tulevikus sisseseatakse.

Eelolevas lõikes ettenähtud eeskirju puudutamata, lubatakse Kreekast päritolevate ja sealt tulevate loodus- või tööstusaaduste mis käesolevale konventsioonile juurelisatud nimestiku A loetletud, sissevedu Eestisse tähendatud nimestikus kindlaksmääratud tollide tasumisel.¹⁾

Samuti lubatakse Eestist päritolevate ja sealt tulevate loodus- või tööstusaaduste, mis loetletud käesolevale konventsioonile juurelisatud nimestikus B, sissevedu Kreekasse tähendatud nimestiku kindlaksmääratud tollide tasumisel.

Kõrged Lepinguosalisel kindlustavad teineteisele vastastikku enamsoodustatud riigi käsitlese selles, mis puutub tollidesse kui

1) Prantsuskeelne tekst käib järgmiselt: "Sans préjudice des dispositions de l'alinéa précédent, les produits naturels ou fabriqués, originaires et en provenance de Grèce, énumérés dans la liste annexe A jointe à la présente Convention, seront admis à leur importation en Estonie en acquittant les droits fixés dans la dite liste."

ka kõikidesse maksudesse, mida väljaveol võetakse ükskõik missugune on nende nimetus või liik.

Enamsoodustatud riigi käsitus on samuti vastastikku kindlustatud selles, mis puutub tollivormaliteetide täitmise toimingutesse, tolli tagasimaksmistesse, kui ka kaupade deponeerimisse ja hoidmisse tolliaitades ja sinna kuuluvatesse maksudesse."

Samuti kaubalepingus Tshehoslovakkiaiga:

Art.10. "Eestisse sisseveetavad Tshehoslovakkia kaubad, loodus- ja tööstussaadused ja Tshehoslovakkiasse sisseveetavad Eesti kaubad, loodus- ja tööstussaadused, mis määratud kas tarvitamiseks, laostamiseks, reeksporteerimiseks või läbiveoks, ei või käia kõiges, mis puutub sisseveosse, väljaveosse, reeksporteerimisse ja läbiveosse, teistsuguste või kõrgemate üldiste või kohalikkude tollide, lõivude, lisalõivude, maksude, koormatiste või kohustuste alla, kui need, mis maksavad enamsoodustatud riigi kohta.

Edasi on kokku lepitud, et Eestist päritolevad kaubad, mis käesoleva Lepingu lisas loetletud, ei allu sisseveol Tshehoslovakkiasse kõrgematele tollimaksudele, kuineed, mis nimetatud lisas tähendatud."

Ja kaubalepingus Türgiga:

Art. 11. "Eestisse sisseveetud Türgist päritolevad loodus- ja tööstussaadused ei allu kõrgematele tollimaksudele kui need, mis kindlaks määratud lisas A.

Türgisse sisseveetavad Eestist päritolevad loodus- ja tööstussaadused ei allu kõrgematele tollimaksudele kui need, mis kindlaks määratud lisas B.

Ühe Lepinguosalise riigist päritolevad teise Lepinguosalise riiki sisseveetavad loodus- ja tööstussaadused ei allu kõrgematele maksudele, koefitsientidele, lõivudele või ükskõik missugus-

tele koormatistele kui need, mis pealepandud mõne kolmanda riigi samadele saadustele.

Sama maksab ka väljaveo-maksude ja teiste koormatiste kohta loodus- ja tööstussaaduste pealt, mis välja veetakse ühe Lepinguosalise territooriumilt teise Lepinguosalise territooriumile.

Kinnitus mõne kolmanda riigiga võrdse käsitlemise kohta laieneb samuti sisse- ja väljaveomaksude võtmise viisile, kaupade tolliladudesse paigutamisele, tollikoormatistele ja -vormaliteetidele, sisseveetud, väljaveetud või läbiveol olevate kaupade tollikäsitlemisele ja -toimingule."

Nagu toodud tsitaatidest selgub, on meil siin tegemist tariifilise segusüsteemiga, kui nii öelda võiks. Üldiselt antakse tariifide suhtes enamsoodustus, kuid teatud liigi ainete suhtes luuakse iseseisev tariif, mis ei ole kuidagiviisi seotud autonoomse tariifiga, nagu protsentuaalsed soodustused Eesti-Soome kaubalepingus. Mis sellest iseendast järgneb on see, et konventsionaalseid tariifimäärasi ühepoolset tösta ei saa. Kui samade objektide tariifimäärasi veel vähendatakse mõnele kolmandale riigile, siis lähevad need soodustused tingimuseta enamsoodustuse klauseli tõttu ka kontrahentidele üle. Loomulik, et üks kontrahentidest ühepoolset samuti neid vähendada ja isegi sootuks kaotada võib.

Kõik siin kirjeldatud kolm lepingut sisaldavad enamsoodusa käsitlemise suhtes kõik need reservatsioonid, kui eelmistesse rühmadesse kuuluvad lepingudki. Reservatsioonid on seotud enamsoodustuse klauseliga.

Eesti-Poola vahel 19. veebr. 1927.a. sõlmitud lepingust on jõusse astunud ainult artikkel VIII-as, mis käsitleb tariifilist osa. Sisuldat on see niisamasugune enamsoodustusline leping, kui

need, mida vaatlesime teises lepingute rühmas. Iseseisvalt on seda lepingut siin puudutatud reservatsioonide iseäralduse pärast, milles see leping teisesse rühma kuuluvatest erineb. Art. VIII, mis sisaldab tingimuseta enamsoodustuse klauseli nii "positiivses" kui "negatiivses" formulatsioonis, stipuleerib 4-das lõikes:

"...Käesoleva artikli eeskirjad ei käi:

a) eesõiguste kohta, mis antud või tulevikus antakse kummagi Lepinguosalise poolt piirikaubanduse alal naaberriikidega;

b) eriliste soodustuste kohta, mis järelduksid tolliliidust mõnesuguse kolmanda riigiga,

c) ajutise tollikorra kohta poola ja saksa osade vahel Ülemsileesias,

d) igasuguste tolli eelistus- või ükskõik mis laadi kergendus-soodustuste kohta, mida Eesti annud või võiks anda Soomele ja Lätile, tähelepannes neid erilisi tingimusi, mis nende riikide vahel olemas,

e) eriliste soodustuste kohta, mis antud või tulevikus antakse kummagi Lepinguosalise poolt Leedule."

Sellest vormulatsioonist järgneks, et reservatsioonide seas puudub "Vene klausel". Sama lepingu lõpuprotokolli II-ses punktis aga öeldakse:

"Mis puutub artikkel VIII.

Juhtumisel, kui üks Kõrgetest Lepinguosalistest kavatseks sõlmida ühe naaberriigiga (peale juhtumiste, mis ettenähtud artikkel VIII. neljandas lõikes) kaubalepingu, või muu kaubandusliku kokkuleppe, missuguse soodustusi tema ei pea võimalikuks anda enamsoodustatud riigi klauseli põhjal teisele Lepinguosalisele, siis on ta selleks õigustatud, tingimusel, et ta teist Lepinguosalist

informeerib, talle ette pannes nimetatud soodustuste nõudmisest loobuda.

Kui Kõrged Lepinguosalised selles küsimuses kokkuleppele ei jõua, loetakse käesolev leping tühistatuks samast päevast, mil küsimusesoleva kolmanda riigiga sõlmitud leping või kokkulepe jõusse astub, millisest tühistumisest teisele Lepinguosalisele tuleb vähemalt kaks kuud ette teatada."

Nagu siit näeme on Poola endale tahtnud vabad käed jättanende erisoodustuste suhtes, millede andmine Venemaale võiks kõnealla tulla.

Tuleb veel märkida, et reservatsioonid ise ei ole seotud enamsoodustuse klauseliga nagu kõikides eelmistes lepingutes.

Ajutine majandusleping Eesti-Läti vahel paneb artikkel esimesega maksma tariifide suhtes tingimuseta enamsoodustuse ning artikkel 2-ga kodumaa kaupade kohta igal juhtumisel (see on ka siis kui enamsoodused tariifid kõrgemad peaksid olema) vähemalt tolli tariifminimumi näärad (des taux du tarif douanier minimum).

Mingit reservatsiooni lepingu tekst ei sisalda, küll aga stipuleeritakse need lõpuprotokollis, mille tekst on järgmine:

"Lepinguosalised ei toetu artikkel esimese eeskirjadele selles, et nõuda erilisi soodustusi, mis antud või mis tulevikus võidakse anda tollimaksude suhtes Soomele, Leedule, N.S.V.Liidule, oodates enamsoodustuse klauseli piiramatu maksmapaneku küsimuse lahendust, missuguse klauseli tarvitusele võtmiseks oma vastastikutest majanduslikkudes suhetes Lepinguosalised on kindlasti väljendanud oma tahet.

Käesolev lõpuprotokoll moodustab tänasel kuupäeval allakirjutatud Ajutise Majanduslepingu lahutamatu osa."

Olles tutvunenud enamsoodustuse klauseliga ka meie kaubalepingute tariifilises osas tuleks meil puudutada klassifikatsiooni, mis tuuakse tariifide ja enamsoodustuse omavahelise suhtumise kombinatsioonide süstematiseerimisel.

Melle liigitab kõik kaubalepingud, tollisüsteemi aluseks võttes, kolme liiki: a) sarnased lepingud, mis sisaldavad ainult eritariifilisi tingimusi, b) sarnased, mis peale eritariifi tingimuste sisaldavad veel enamsoodustuse klauseli ja c) sarnased, mis üldse ei sisalda eritariifilisi tingimusi, vaid ainult enamsoodustuse klauseli.¹⁾ Punkt "a" süsteemi tarvitades kohustab end üks kontrahend teise toodete pealt mitte kõrgemat tolli võtma, kui see eritariifidega kokku lepitud. Sellega seob ta oma vabadust, kuid ainult selle ühe kontrahendi - mitte aga mõne kolmanda riigi suhtes. Arusaadav, et sarnane süsteem tollitariifide differentseerumiseks täitsa vabad käed jätab. Ükski kontrahentides ei ole kindel, et tema võistleja kolmas riik esimese kontrahendi territooriumil iga silmapilk palju soodsamaid tingimusi kaubitsemise suhtes ei või omadada. Punkt "b" süsteemi sisaldavate kaubalepingute järgi on pooled garanteeritud tariifi kõrgendamise eest ja samal ajal ei tarvitse nad selle üle kartust tunda, et mõni võistleja soodsamad tariifid kontrahendi territooriumil omandada võiks. Punkt "c" all märgitud süsteem seob küll mõlemaid kontrahente vähemini selles mõttes, et nad oma tolli tariifi tõsta võivad, kuid loob sarnase olukorra, et kõikidel konkurentidel teataval territooriumil tollitariifide suhtes võrdne asend on. Seda võime võita ainult niisugusel juhtumisel, kui meil absoluutse enamsoodustuse vormiga tegemist. Seda s ilmas pidades tuleks nendele kolmele pealiigitusele veel üks

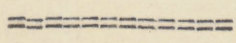
1) Melle ibd. lhk.98.

juure lisada, nimelt d) sarnase tollitariifi süsteemi, mis endas sisaldab kompensatsioonilise enams. vormi. Kui meie ligemalt seda süsteemi tähele paneme, siis näeme, et ta oluliselt erineb eespool tooduist. Kui näit. punkt "c" süsteem juba lepingu sõlmimisega ipso jure garanteerib tariifi võrdsuse võistlejatega, siis ei tee süsteem "d" seda mitte. Leping, mis sarnast süsteemi sisaldab ei hoia iseendast veel tariifi differentseerumisest, vaid annab ainult ühele kontrahendile õiguse uue lepinguga võrdse asendi omada ja nii iga soodustuse puhul, mis teistele kolmandatele riikidele antakse. Sellest näeme, et see süsteem kõige lähem naaber on "a" süsteemile viimasega aga siiski seda identifitseerida ei või¹⁾. Nende pealiigituste juures võivad mõnesugused vähemad - suuremad kõrvalekaldu- mised ühe või teise lisa- või liitvormiga tulla, kuid peajoontes mahuvad nad siiski selle skeemi sisse.

1. Süsteem "c" on meil maksma pandud nende riikide suhtes, kellega sõlmitud kaubalepinguid vaatlesime esimeses ja teises rüh- mas, samuti Poola ja Lätiga.

2. Süsteem "b" selle puhtal kujul maksab meil Kreeka, Tsheho- slovakkia ja Türgiga (kolmas rühm), seega kõige hilisemal ajal sõl- mitud kaubalepingutes. Arvatavasti võib sellest järeldada ten- dentsi selle süsteemi üldsustamiseks.

Siia süsteemi alla tuleb viia ka kaubaleping Soomega. Prantsus- maa suhtes maksab meil sama süsteemi variant.



1) Variandi all on mõeldud väikesi kõrvalekalduumisi peasüsteemist, alal hoides sealjuures ikkagi teatava süsteemi olulisi tunnu- seid.

3. Süsteem "a" variandi leiame Ungarile antud tollitariifi süsteemis, nimelt lisas "A" näidatud kuapade suhtes. Samuti maksab selle süsteemi variant Eesti suhtes Prantsusmaaga praegu jõusoleva kaubalepingu järgi.

Mis puutub enamsoodustuse vormisse, mida meie kaubalepingute tariifilises osas senini on tarvitatud, siis oleme seda juba märkinud lepingu vastavaid osasi üksikult vaadeldes ega pea vajaliseks siin öeldut korrata.

Reservatsioonide süsteemi kohta tuleks ehk siin veel allakriiputada, et see väga ühtlaselt on läbi viidud kõikides meie kaubalepingutes, mis praegu maksavad või juba allakirjutatud ja kõige lähemal ajal jõusse astuvad.

Nagu nägime on võimalus jäetud erilisi soodustusi anda: piirikaubandusele, naabermaale (hulka arvatud ka Venemaa), tolli- ja majandusunioonile ning peale selle veel riikidele, mida endas sisaldab n.n. Balti klauseli mõiste (Soome, Läti, Leedu). Et reservatsioonid on seotud enamsoodustuse klauseliga, siis peab sellega arvestama, et iga vastutulek, s.o. reservatsiooni ulatuse vähendamine, automaatselt kohaldamisele tuleb iga kontrahendi suhtes, kes reservatsioone enamsoodustuse klauseliga on sidunud.

V. Enamsoodustuse printsiip ja kaubandus-
poliitika.

Kas on enamsoodustuse printsiibil, tarvitatuna kaubalepingutes, mingit mõju väliskaubandus-poliitika iseloomustamiseks üldse ja erienamsoodustuse vormidel eriti? Vastates selle küsimuse peale üldiselt, oleme ühtlasi vastanud küsimusele, kas enamsoodustuse klausel meie kaubalepingutes avaldab otsekohest või kaudset mõju meie kaubanduspoliitika iseloomu peale ja milles see mõju avaldub. Enne aga kui ülesseatud küsimuse peale vastust hakkame otsima, ei ole üleliigne siin kohal märkida neid erijooni, mida väliskaubanduse poliitikat iseloomustavaina võetakse. Prof. Siveking näeb väliskaubanduse poliitikas erijuhtumistel järgmisi iseloomustavaid jooni: a) maadevõtmine kaubandushuvides, b) proteksionism, c) autarkia, d) vabakaubandus ja e) ilmamajandus.¹⁾ Käesoleval juhtumisel võime juba a priori asuda seisukohale, et meie kaubanduspoliitikast punkt a-s tähendatud jooni otsida ei tule. Kaub.-poliitika, mida nimetatud punkt iseloomustada võiks, põhjeneb eestkätt füüsilise jõule ja selle juures puudub normistiku abil reglementeeritav moment, järjeklikult on sel vähe ühist kaubalepingutega kui niisugustega. Punktide b ja c eraldamine on meie arvates käesoleval juhtumisel üleliigne, sest et "proteksionism" ja "autarkia" ei ole siin kaks samaastmelist mõistet, vaid viimane on üks esimese mõiste poolt ülesseatud sihtidest,

1) Г. Зивекингъ. "Внѣшняя торговая политика" перев. Гефдингга
подъ ред. П.Б. Струве. 1908, лhk. 41-53.

sellepärast võime neid praegusel juhtumisel koostatult sõna "proteksionism"i all võtta. Samasuguse õigusega võime koostada ka kaks viimast punkti. Tugan-Baranovsky näebki ainult kahte väliskaubandust iseloomustavat joont, nimelt proteksionismi ja vabakaubandust¹⁾. Ilma et tarvilikuks peaksime üksikasjalisemalt neid kahte mõistet analüseerida, toome siin ainult need peajooned, mis ühe või teise mõiste loovad, et ülesseatud küsimuse lahendamisel piltlikumalt paralleel-jooni tõmmata võiksime, mis selgitamiseks tarvilik.

Proteksionism seab enda ideaaliks üksiku riigi majanduse igakülgse arendamise. Selle saavutamiseks lubab ta tarvitada välise võistluse kõrvaldamiseks kaitsetollisid, maksta välja veopreemiaid ja propageerib majanduslist rippumatust (autarkia) teistest rahvastest. Vabakaubandus selle vastu rõhutab võimalikult laialdast rahvusvahelist tööjaotust üldise rahvaste-majanduse produktsiooni tõstmiseks, sellega tõstes iga üksiku rahva majanduslist seisukorda. Selle saavutamiseks tuleb keelduda kaitsetollide süsteemist ja tehetest, mis võivad takistada üheõiguslist konkurentsi ilmaturul (lubatud on ainult fiskaal-tollid); rahvusvaheline kaubandus olgu vaba nagu seda on sisekaubandus. Iga maa produtseerigu sarnaseid tooteid, mis temal kõige viljarikkamalt teostatavad. Olgu tähendatud, et kumbagi nendest kaubanduspoliitilistest vooludest puhtal kujul praegusel ajal ei leidu; eriti võiks seda vabakaubanduse printsiibi kohta öelda. Kõneldud ja kirjutatud on palju mõlemate voolude poolt ja vastu, ilma et teadus sellegi peale vaatamata ühele või teisele voolule ainuõiguse oleks annud. Siin seisavad vastamisi kaks ilma-

1) Барановский, Т. "Осн. полит. экономии".
lk. 282.

vaadet; missugused tuleused nendest tehakse iga erijuhtumisel, see oleneb sellest kuida meie teatavaid vahakordi statistika abil ära suudame mõista. Tegelik elu võimaldab siiski oletuse, et palju on ühiskonna edu vastu patustatud, käies liigtuntavalt protektsionismi tähe all ning samuti seda, et kõik suurejoonelised rahvamajandusliised uuendused on läbi viidud vabakaubanduse printsiipi taotlede. Kaugelt suurem osa autoritest, kes enamsoodustuse klauseli asendid kaubalepingutes, eriti tolli süsteemiga seotult on käsitanud, jao-tavad selle peatüki algul ülesseatud küsimust. Sealjuures annavad ühed enamsoodustuse põhimõttele domineerivama, teised neutraalsema asendi. Tuletame eestkätt meelde arvamisi, mida juba tsiteerisime sissejuhatuses¹⁾. Peale nende autorite tutvuneme veel teistega, kus ülesseatud küsimuse suhtes oma tõekspidamisi on avaldanud. Järgnevad tsitaadid on avaldatud küll enne ilmasõda, küll sõjaajal, ka peale ilmasõda. Poliitiline situatsioon on neil üksikutel juhtumistel sedavõrd eriline olnud, et sellest impulseeritud tegelikelulised mõjud puht abstraktsele küsimuse uurimisele kõik need varjun-did (teadlikult ehk mitteteadlikult) juure on annud sel määral, kui abstraktne teadus üldse tegelikeluliselt mõjutatud võib olla, sellepärast võime olla veendunud, et kokkuvõtte, mida nende arvamiste põhjal teeme, igasugustes poliitilistes olukordades tõenäolisust selle küsimuse suhtes väljendab.

14.-17. juunil 1916.a. peeti liitriikide poolt nagu eelmises peatükis juba kuulsime, Pariisis majandusline konverents, kus muu-

1) Cit. Loc. lhk. 4 Schmoller; Melle.

seas otsus vastu võeti, et absoluutset enamsoodustuse printsiipi ei tarvitata kaubalepinglise vahekorra loomisel Kesk-Euroopa riikidega aja jooksul, mis omavahelise erikokkuleppega kindlaks määratakse. Sel puhul kirjutab Sagorsky:¹⁾ "See konverentsi otsus määrib pöörde Euroopa väliskaubanduse poliitikas. Ta toob selle tagasi tollisõdade ja vahetpidamatu kaubandusvõitluse ajajärku, Praegune väliskaubanduse poliitika, kõik praegused kaubanduspoliitilised vahekorrad Euroopa riikide vahel ja viimasel ajal osalt ka P.A.M. Ühisriikidega, baseeruvad enamsoodustuse printsiibil. Üle poole aastasaja valitseb see printsiip kaubanduspoliitikas, kaasa aidates, vastupidi meie aja natsioonilise antagonismile ja ökonomilisele šovinismile, eri rahvamajandus-üksuste ühinemisele ühiseks ilmajanduseks. Selle printsiibi tarvitamises nähti alati tollisõdade kõrvaldamise panti ja ühte Euroopa rahvaste rahulise kooselamise tingimust. Arusaadav siis, et enamsoodustuse õiguse tarvitamisest äraütlemine peab tekitama pöörde praeguse aja kaubanduspoliitikas ja sellega seotult rahvusvahelises poliitikas üldse." Tsiteeritud autor, olles vabakaubanduse voolu põhimötteline pooldaja, annab enamsoodustuse printsiibile rahvastevahelise majanduspoliitika iseloomu määramisel kategoorilise ja oluliselt domineeriva tähenduse. Visser kaitseb samuti enamsoodustuse printsiibi olulist tähtsust rahvusvahelises kaubanduslises läbikäimises. Ta näitab, et iga nähtus, mis tekitab rahvaste majanduslises läbikäimises differentseeriva momendi, on kui mitte just samal silmapilgul, siis tulevikus määdapääsemata, takistuseks majanduslisele are-

1) Sagorsky ibd. lhk. 163.

nemisele. Enamsoodustuse printsiibi teene on sarnase differentseerumise ärahoidmine. Sellega seletatav, et vastuvoolude kiuste see printsiip väljatõrjumata on püsima jäänud rahvusvahelist kaubandust reglementeerivasse normistikku.¹⁾ Tsiteerime Sagorsky järel²⁾ Saksa riigipäeva saadiku Pašnike kõnest väljavõtte, mis peetud 1903.a., kui P.Am. Ühisriikidele kaubalepingu ülesütlemise küsimuse arutamise puhul ka enamsoodustuse printsiipi puudutati. "Muidugi, ütles ta, seisab absoluutse (tingimuseta) enamsoodustuse vormi mõttes selles, et soodustused, mida anname ühele meie kontrahendile, ilma tingimusteta ipso jure laienduvad ka kolmandate riikide peale. Kuid see õigus üksi ei seo meid, vaid ka meie kontrahente. Hõlbustused, mida omandavad teised, laienevad ka meie kohta. Meie ei ole mitte ainult andjad, vaid ka saajad. Enamsoodustuse printsiibist ära ütelda tähendab differententsiaalseid tollitariife, tollisõdasid, see aga määrab väljaveo turgude kaotuse, mis parandamata kahju tooks, mitte ainult meie eksporttööstusele, vaid kogu rahva tööstustootetele". Kõik siinamaani tsiteeritud autorid on enamsoodustuse printsiibile need teened näidanud, mida harilikult tuntakse vabakaubanduslise tendentsi taotlemise all. Autorid kelle mõtteid siin väljendasime, on põhimõttelised vabakaubanduse pooldajad. Nende arvates peab kaubandus poliitikast võimalikult rohkem kõrvale heidetama kaitsetollide süsteem, mida vaenulikkust rahvaste vahele külvab ja sagedasti loob "casus belli". Kuid - audiatur et altera pars - Makovsky, kes siin mainitud teoses poolehoidu avaldab Glierile ja

1) Visser ibd. lhk. 77-79.

2) Sagorsky. ibd. lhk. 181-182.

tema protektsionismist läbiimbunud ilmavaatele, kirjutab: "Andes esimesele riigile kõik need eesõigused ja hõlbustused, mida teine üles näitab kolmandatele riikidele, paneb see tingimine esimese riigi oma kontrahendi territooriumil võrdse asendi teistega. Enamsoodustuse õigus, laienedes samal ajal terve rea riikide peale, kes üksteisega kaubanduspoliitilise läbikäimisega seotud, andes kõikidele need samad hõlbustused, mis alguses tehti ühe kasuks ja olles sel viisil üheõiguslise idee kandja kõikidel kõikidega - peab olema a priori tunnustatud, kui hea läbisaamise faktor" (факторъ доброго сопрасія), mille olemasolu rahvaste vahel alale jäägu, kaasaaitamiseks nende sisemisele ja välisele edule.¹⁾ Siingi näeme neid sama mõtteid, mida harilikult nende arvele kirjutatakse, kes sooviksid näha kaubanduspoliitika arenemist vabakaubanduslikes sihis. Hornbeck, olles truu tolleaegsele Ameerika kaubanduspoliitika süsteemile, ei saa siiski vaikides mööda minna enamsoodustuse printsiibi mõjuavaldusest väliskaubanduses. Ta ütleb muuseas: "Kui nüüd enamsoodustuse klausel on vahend konventsioonide üldsustamiseks (for generalizing) ja rahvusvahelise kaubanduse üheõigusluse edene-
miseks ning kindlustamiseks, siis võis oodatagi, et ta leidub väga suures proportsioonis maksvates kaubalepingutes ja märgib eriliigiliste lepingute omavahelist sidet."²⁾ Kui meelde tuletame, et ka vabakaubanduse printsiip taotleb üheõiguslust võistlejatele ilmaturul, siis järjekindlalt olles peame järeldama, et need kaks põhimõtet midagi identset sisaldavad. Rohkem erinev on aga Reichsberg'i arvamine selle küsimuse kohta, ta kirjutab: "Rahvusmajandusli-

1) Makovsky. ibd. lhk. 2.

2) Hornbeck. ibd. lhk. 8.

ses kirjanduses on väga laienenud vaade, nagu omaks enamsoodustuse printsiip iseloomu, mis vabakaubandust edendab. See vaade ei ole küllalt tõestatud; selle vastu kõnelevad kriitikat väljakannatavad ajaloolised tõsiasiad. Juba see asjaolu, et enamsoodustus viimaste aastakümnete jooksul ka nende riikide kaubalepingutesse sisse oli võetud, kes kõrget tolli tariifi süsteeme tarvitasid, näitab küllalt selgelt, et enamsoodustuse printsiibil, nagu ülemal näidatud, vabakaubanduslist tendentsi ei ole. Oma elulisuses on ta tööpoolest puhtvormilise iseloomuga. Tema mõlemates moodustes, nii positiivses kui negatiivses ei ole ta ju tõelikult muud, kui et enamsoodustuse alusel lepingut sõlmivad riigid üksteisele kohustavad andma kõik hõlbustused ja soodustused, mis nad teistele tulevikus lubama peaksid ja vastastiku mitte halvemasse asendi üksteist asetada, kui ühte kolmandat, kellega ka leping seotud"... ja edasi "...mõlematel juhtumistel on enamsoodustusel ühtlustav ja nivelleeriv mõju kaubavahetuse peale, aga sellega ei ole veel öeldud, et see mõju igal juhtumisel ennast vabakaubanduse sihis maksma paneb." Tõsi küll, kui riikidel tarvidus tõusis merkantilismi ahelatest vabaneda, võis ju enamsoodustuse põhimõttel, peasjalikult vabakaubanduslise Inglismaa mõju all, kahtlemata vabakaubanduslise poliitika laialilaotamises tähtsaid teeneid olla; kuid enamsoodustuse printsiip võis sel ajal ainult selle tõttu oma mõju avaldada, et riigid oma tollipiirisid alandama, kui mitte täitsa kaotama, nõus olid. Enamsoodustuse printsiip paistab seega kõige paremal juhtumisel vabakaubandust taotleva tendentsi vastukõlana, kui nõnda väljendada võib. Teda aga igal juhtumisel vabakaubandusele

kaasa aitajana märkida, tuleb mitte tabavaks pidada.¹⁾ Missugune otsuse võime küsimuse kohta toodud tsitaatide alusel teha? Ilma et tarvilikuks peaksima eritsitaatide üksikuid kohti veel kord eriti alla kriipsutada arvame võivat nende põhjal konstateerida, et enamsoodustuse printsiip, seotuna tollitariifidega, loob ühe või teise iseloomuga tollisüsteemi, mis olulise tegurina mõjutab kaubanduspoliitika suuna ja iseloomu kujundamist. Meie ei saa enamsoodustuse printsiipi, isegi selle tingimusega vormis, ainukesena tegurina võtta vabakaubandusliste sihtide taotlemises, nagu, näit.,

Sagorsky, kuid veel vähem saame meie pooldada Reichesberg'i seisukohta. Meile näib, et viimaks nimetatud autor ei ole küllalt objektiivset ja igakülgselt tähelepanu pühendanud nendele motiividele, mille peale rajatud see "rahvamajanduslises kirjanduses nii laialine vaade", mida ta arvab sellega võivat ümber lükata, et näitab ajaloo ühte aastakümnet, kus kaitsetolli süsteemi praktiseerivad riigid ka enamsoodustuse printsiipi kaubalepingutes tarvitada võisid oma protektsionistlik kaubanduspoliitikat muutmata. Meie küsiksime, mikspärast on siin protektsionistliku kaubanduspoliitika pooldajad²⁾ tingimusega enamsoodustuse vormi nii ägedad vastased,

1) Dr. N. Reichesberg. "Die Meistbegünstigung in den künftigen Handelsverträgen." 1918. Berlin.

2) Nolde käsitades oma eespool nimetatud uurimuses kaubandusvabadust (la liberté du commerce) kirjutab muuseas: "Le principe de la liberté de commerce peut être également soumis, dans son application, à la clause de la nation la plus favorisée". Tuues näitena Rootsi-Belgia 1895.a. kaubalepingu esimese artikli, kus kõneldakse "subjektiivsest" enamsoodustusest, lisab ta juurde: "La clause de la nation la plus favorisée peut également s'ajouter à la formule objective de la liberté du commerce." Näitena toob ta Belgia-Luksemburg-Poola 1922.a. kaubalepingu art. 6-da (Nolde ibd. lhk. 375.)

2) Herod, Stanwood, Tanssing, Glier, Kovalewsky, Makovsky j.t.

kui see protektsionismile, milles nad loomuliku ja tervet kaubanduspoliitilist printsiipi näevad, komistuskiviks ei oleks? Meile näib, et just enamsoodustuse printsiip, tarvitatuna kaubalepingutes, loob sarnase olukorra, et iga üksik riik sunnitud on sellega arvestama, et ta kaitsetolli ikkagi ainult teatava piirini tõsta võib, vastasel korral iseäranis ta ennast väliskaubanduses täitsa teisest riikidest. Ta ei saaks sarnasel juhtumisel mõne üksikule riigile tollisõda kuulutada, vaid peaks siis seda juba tervele tsiviliseeritud maailmale tegema. Kui Rechesberg vähemalt seda asjaolu silmas oleks pidanud, siis ei oleks tal alust olnud enamsoodustuse printsiibis naha ainult mingisugust vormiküsimust ja ei oleks tal ka õigust olnud vaista, et "igatahes ei sisalda enamsoodustuse printsiip midagi, mis oma loomu poolest eitaks protektsionismi." Seega oleme aga jõudnud ülesseatud küsimuse teise poole juure ja tuleks selle peale ka veel vastust leida. Küsimuse selgituseks juhime siinkohal tähelepanu II-es ja III-das peatükis toodud mõtteavalduste peale, et mitte uuesti korrata seal avaldatud tõekspidamisi enamsoodustuse erivormide käsitlemisel.

Nende peatükkide lisaks tuleme veel meelde käesolevas peatükis toodud näiteid ning meie võime ainult uhele seisukohale asuda, nimelt sarnasele, et tingimuseta enamsoodustuse vorm kõige otsejoonelisemalt, võrreldes teise enams. vormidega, taotleb vabakaubanduse printsiipi.

Kõige otsekohesemalt ja kategoorilisemalt avaldab seda mõtet Hornbeck. Meie tsiteerime siin viimaks nimetatud autori, kelle kohta teame, et ta kui ameeriklane tingimuseta enams. vormi ei pro-

pageeri. Ta kirjutab: "... Loogiliselt, peavad "tingimusteta (absoluutse) kooli" enams. vormi ja interpretatsiooni aktsepteerijad tahes või tahtmata välja minema absoluutse vabakaubanduse juurde". ja teises kohas "...klauseli üleüldsustamine tema kvalifitseerimata (absoluutse) vormis selle sõnasõnalise interpretatsiooniga, lihtsalt öeldud kaotab, võib olla küll märkamata, kõik protektsioonilised süsteemid ja, nagu tähendasime, resultaat on vabakaubandus.¹⁾ Kuigi autor siin meie arvates liialdab ja seda nähtavasti tendentsiga, et ameerikastele näidata, kui kardetav on seda "kvalifitseerimata" vormi tarvitada, siiski põhjenevad tema väited, vähemalt teoreetiliselt, tingimusetä enamsoodustuse vormi kohta antud interpretatsioonide ja selle vormi enda sõnastuse peal. Et mitte teha oma lõpulikku järeldust teoreetiliste vormelite põhjal, ei ole meie arvates üleliigne tuua siin kohal uhte tegelikelulist näidet, mis uhte viisi tarvitatud nii kompensatsioonilise vormi poolustajate kui vastustajate poolt. See näide iseloomustab neid kombinatsioone, mida võimaldab kõne all oleva (kompens.) enamsoodustuse vormi tarvitamine ja pildistab ühtlasi, kui nõrgalt ta kaasa aitab vabakaubanduse printsiibi poole püüdmises, sellega võrreldes, mida kuulsime tingimusetä enams. vormi kohta. Glier kes oma üheks ulesandeks on võtnud tõendada, kui otstarbetu on tarvitada kaubalepingute sõlmimisel tingimusetä enamsoodustuse vormi ja kui hiilgavaid tagajärgi võidakse saavutada, tarvitades kompensatsioonilist enamsoodustuse vormi, toob näitena Prantsuse-Sardiinia kaubalepingu 1850.a. Asja-

1) Hornbeck. ibd. lhk. 102.

2) Glier. ibd. lhk. 136.

käik oli järgmine: nimetatud riigid sõlmisid kaubalepingu kompensatsioonilisel enamsoodustuse alusel ühes rea tariifi alandustega. Prantsusmaa poolt antud tariifi alandused aga ei rahuldanud Sardiiniat. Viimast huvitas väga oma maa kariloomade väljavedu Prantsusmaale, kuid just siin ei tulnud viimane tariifide alanduse suhtes oma kontrahendile soovitud määral vastu. Cavour, kes tolle aegne Sardiinia poliitika juht oli, tüüris nüüd väga osavalt teist teed ülesseatud eesmärgi poole, kasutades oma kontrahendilt nõutatud kompensatsioonilist enamsoodustuse õigust selle vastu. Umbes kahe kuu pärast sõlmis ta lepingu Belgiaga, mille järele viimane omandas tariifialandused Sardiinias metall- ja osametaal tööstussaaduste, samuti klaasi, protselaani, naha, paberi j.n.e. pealt. Need kaubad aga olidki võistlusobjektideks välisturul Prantsusmaa ja Belgia vahel. Need alandused olid antud Belgiale kindla kompensatsiooni alusel. Prantsusmaa ei võinud pretenneerida nende alanduste peale ilma vastava kompensatsioonita, missugune olekski olnud alandus nende objektide peale, mida Sardiinia varem soovis Prantsusmaalt. Viimane aga kohe kombinatsiooni peale ei läinud ja tema kaubad jäid selle tõttu palju halvemasse asendi Sardiinia turul kui Belgia omad. Kuu aega peale lepingu sõlmimist Belgiaga sõlmis Sardiinia lepingu veel Britiga. Viimane muutis Sardiinia kohta "Navigatsiooni akti" ja omandas selle vastu kõik need tariifialandused, mis varem olid lubatud Belgiale. (viimase nõusolekul). Sellega oli juba Prantsusmaal Sardiinia turul teine konkurent, kes soodsamaid tollitingimusi omas. Varsti peale seda andis Sardiinia need tariifi-

hõlbustused ka saksa tolliunioonile saades vastutasuks oma eksport produktidele teatavaid tariifialandusi. Nüüd oli sunnitud Prantsusmaa ka järele andma ("und jetzt gab Frankreich auch klein bei".) 20/V.1851.a. sõlmiti Prantsuse ja Sardiinia vahel kaubalepingu täiendus tollialandustega karja ja fruktide pealt. See näide on väga meeldinud ka Makovsky'le. Samuti kui Gliergi toob ta selle kui kompensatsioonilise enamsoodustuse printsiibi otsustarbekohasuse demonstratsiooni. Kuid nii paradoksaalne kui see ka ei kuulu väidavad teised autorid just sama näite põhjal kui sobimatu ja üldist väliskaubanduse edu takistav seesama kompensatsiooniline enamsoodustuse vorm on. Jastrov ütlev selle näite kohta, et isegi kõige ranaatilisem kompensatsiooni süsteemi vastane ei või joonistada äratõukavamat perspektiivi kompensatsioonilise aluse tarvitamisest.¹⁾ Sagorsky arvab selle Glieri näite puhul, et just see on üldiseks illustratsiooniks kompensatsioonilise enamsoodustuse vormi pahedest. Ta kirjutab: "Glier, kes erilise andumusega seda vormi jaatab, toob illustratsioonina Cavour'i poliitika, mis, Glieri arvamis t mööda, andis nimetatud poliitikusele võimaluse erakorraliselt targalt ja hästi nõutada Itaaliale terve rea hõlbustusi Prantsuse turul. On küllalt tutvuneda selle poliitikaga, et näitlikult näha mille juure kompensatsioonilise enamsoodustuse tarvitamine tegelikult kokku ühtub." Käsitades Glieri poolt toodud juhtumist ütleb ta edasi: "Glieril on kahtlemata õigus ühes asjas: Sarnane lepingute sõlmimise meetod

1) Sagorsky. ibd. 191.

on kõige iseloomustavam "kompensatsiooni" alusel. Kuid mida õpetab see näide, üks paljudest analoogilistest juhtumistest kompensatsioonilise printsiibi tarvitamisel? Selleks et nõutada "ekvivalentseid" järelandmisi Prantsusmaalt Cavour pidi loovutama olulisemaid hõlbustusi nii Belgiale, Britile kui Tolliunioonile. Lõppude lõpuks andis ta ju viimastele kõik needsamad soodustused mis selle all olid antud Prantsusmaale. "Kompensatsiooni" alus osutus käesoleval juhtumisel selleks, et Itaalia vabalt talitas tema poolt teistele antud hõlbustustega ("что Италия свободно распоряжалась предоставленными ею уступками другимъ государствамъ") kuid ühes sellega kaalus igauhe kohta kõikidest neljast riigist igasugune tagatis selles suhtes, et teine konkurent ei või saada uusi hõlbustusi ükskõik mil silmapilgul.¹⁾

Meie ei tahtnud selle näitega puudutada ühe ehk teise enamsoodustuse vormi otstarbekohasust, vaid tõime, nagu juba tähendatud, selleks, et piltlikult näidata, kui raskelt on kättesaadav selle enams. vormi abil üheõiguslast võistlejate vahel teataval territooriumil ja kui vähe see vorm garanteerib seda kombinatsioonide abil saavutatud tasakaalu. Peatüki alguses ülesseatud küsimuse peale saaksime siis ühe vastuse ja see oleks: Enamsoodustuse printsiip kaubalepingus on oluline kuigi mitte ainuke mõjunud, selle lepingu kaubanduspoliitilise iseloomu määramisel; tingimusteta enams. vorm loob eeldusi kaubanduspoliitika arenemisele vabakaubanduse printsiibi taotlemiseks.

1) Sagorsky. ibd. lhk. 190.

T a r v i t a t u d a l l i k a d :

1. Eesti lepingud välisriikidega. I-VII. Välisministeeriumi väljaanne.
2. Nouveau recueil général de traités. G.Fr. de Martens. 119a 2°
3. Сборникъ трактатовъ и конвенци. Ф. Мартенсъ.
4. Société des Nations. C.174.M.53.1928.
5. - " - - " - C. 356.M.129.1927.II. (C.S.I. 46)

L i t e r a t u r :

1. ^{Кушнеръ,} ~~Кушнеръ~~ I.M. - Основные вопросы международной торговой политики. Часть I и II. 1918.
2. Зивекингъ.Г. - Внешняя торговая политика. Переводъ Гефдинга подъ ред. П.Б. Струве.
3. Gignoux, C.I. - L'Après-guerre et la politique commerciale. 1924.
4. Загорский, С.О. - Война послѣ мира. 1917.
5. Melle, - Handels- und Schiffahrtsverträge. Holtzendorff, Handbuch des Völkerrechts, Bd.III.
6. Nolde, B. - Droit et technique des traités de commerce. Recueil des cours d'Acad. de droit internat. 1924.
7. Lusensky. - Handelsverträge. Im Handwörterbuch des deutschen Staats- und Verwaltungsrechts. 2 Aufl. Band 2. 1913.
8. Schraut. M. - System der Handelsverträge und der Meistbegünstigung. 1884.
9. Issay. - Meistbegünstigung und Gleichberechtigung im internat. Recht.
10. Visser. - La clause de la nation la plus favorisée. Revue de droit international et de législation comparée. 1902.
11. Glier, L. - Die Meistbegünstigungs-Klausel. 1905.
12. Bonnet, L. La clause de la nation la plus favorisée. 1900.
13. Маковский, Я.Д. - Условіе наибольшего благопріятствованія въ торговыхъ договорахъ. 1917.
14. Borchardt, F. - Entwicklungsgeschichte der Meistbegünstigung im Handelsvertragssystem. 1906.

- ✓ 15. Hornbeck, S.K. The most-favoured-nation clause in commercial treaties. 1910.
- 16. Schumacher, H. Meistbegünstigung und Zollunterscheidung. 1916.
- ✓ 17. Poznanski, C. - La clause de la nation la plus favorisée. 1917.
- ✓ 18. Reichesberg, N. - Die Meistbegünstigung in den künftigen Handelsverträgen. 1918.

=====